

N Y I R Ö J Ó Z S E F

K O P J A F Á K

32—34. ezer

R É V A I

56753. — Révai nyomda. Budapest.

Régi idők öreg kopjafái alatt alussza álmát az én népem mohos temetőben vadvirággal takart padmalyos sírokban szép madárszó mellett.

Itt járok közöttük, beszélgetek velük, költögetem őket, mert nem igaz, hogy négy szál hitvány deszkával vége van mindennek. A sorsok nem múlnak el. Minden holttest letett ruha, melybe a gyermek öltözik. A temető a soha ki nem alvó élet álarca csak.

Egy az élet a föld fölött és a föld alatt. Fekete porhói piros virág nyílik, eltemetett gyászból új búbánat fakad.

Fölül, alul egyazon féreg örli az új élet sarát. A süpedt, néma halmok öreg balladáit lenn a kis falvakban tovább is jajgatják. Az eke szarván csak kezet váltottunk. A holddal, nappal, csillagokkal, csudás virágokkal ékesített koporsókkal együtt nem temették el a mi nehéz sorsunkat. A nagy székelly ravatal árnyékában élünk.

Semmi sem igaz, csak a temető igaz valóság és nincsen hálál, csak átváltozás az élet végtelen körfolyamatában.

Az ember mindössze egy fűszál végéről lehullott hangya, a hangya pedig megelevenedett fekete kenyérmorzsa, a kenyérmorzsa pedig porszem, a porszem pedig az örök titok.

Helyemet keresem a temetőnkben és olvasom a vén kopjafák történetét.

Így született ez az írás, amely múló lélekzetvétél a holtak világbirodalmában.

I.

Ez itt szegény pásztoreMBER volt, akivel csoda történt a havason.

•

Megegyeztek a leánnyal, hogy ha megkapja a meddű csordát, s egy kicsi pénzt is összekuporíthat, a farsangon egybekelnek. Az öreg Csóré Dávidnak nem volt többet mit szólni. Egyszer azért, mert a leánya veszett meg a legényért, máccor pedig azért, mert a meddűpásztorság élhető állás, ha az ember megbecsüli magát. Minden tinó után másfél véka szemes gabona jár, s húsz lej bocskorpénz. Nyalatáskor sem jönnek üres kézzel a gazdák, de ha nem is számítjuk a csipp-csupp kapott avas szalonnát, a deberke fenekéről összevakart pimpós túró, néhány pakli ötös dohányt; úgyis szépen felmegy a bére. Az igaz, hogy Szentgyörgy naptól első hóig fenn kell ülni a havasokon, de az az üdő is eltelik valahogy s életrevaló ember nem szokott megtetvesedni a tűz mellett.

Ezért számbaadáskor, mikor kicsapta az üszőt, azt mondta a legénynek:

— Osztán úgy ügyelj reá Álőzi, hogy ez a Jozefáé. Nektek szántam, ha addig meg nem jön az eszetek.

Szép, kétesztendős-forma tehén volt. Olyan nyakkat muat egy bikának, ritkaszép állású tarka tinó.

A leány sem eresztette el csak úgy istenszámában. Tisztaúj szőrtarisznyát adott. Abba beletette az elemőzsiát s egy ékes szerelmeslevelet. Erről azonban a legény nem tudott, mert nem volt ideje a tarisznýába nyúlkalni, már csak azért sem, mivelhogy a nyolcágú selyem-ostort kellett átvennie a szeretőjétől. Tejóságosisten, hogy az milyen ostor volt! A legfájinabb héhólt kenderből fonta, amibe aranyselymet vegyített. A csapója vége ismét sárga selyemből készült. Álcár a medve szemét is kiverhette vele. A nyakló hímes, iratos nyélbe volt foglalva és dús, veres bojt csüngött róla... Hogy az milyen ostor volt! Valósággal tündökölt a legény vállán. Legalább három-négyszer körül kellett csavarnia a derekán, s a vége mégis vondozódott a porban.

— Mejdeme! — bődült rá örömeben a legény a csordára s ott isten, ember szemeláttára megcsókolta a leányt.

Ettől kezdve kicsit ügyelt a számbavételre. A magyarófa pálcikóra felrótta, kitől hány darabot vett át, de a hagyogátásokra nem sok ügyet vetett. Itt, nálunk a marhát is úgy adják kézre, mint az apró gyermeket, ha rábízzák valakire.

— A szemed, s a tinó te! Gondod legyen rá!

Álózi csak egyetlen pillantást vet rajok, s attól a pillanattól kezdve névről ismeri valamennyit, s ezer közül is ki tudná választani bármelyiket. Büszkén biztatja az embereket.

— Affelől kied nyugodt lehet.

A házak közt rekedten dördül fel a baromriasztó szó. Mikor a mezőre ér a csorda, a két kutya oldalba fogja, s felveri Vigaszó felé. Az erdőben is együtt tartják, míg hátra nem érnek a havasba, ahol már készen áll

a kalyiba. Jóelőre felhordta, ami az éléshez szükséges. Itt függ a faszegen a puliszkaliszt, maradék szalonna, borítóban túró, s más száj csaló szegény étel. A sarokban a pásztorüst várja, hogy felállítsák. Megvan minden, ami kell: A frissen köszörült fejsze, szekőree, kézvonó, furú, kacor, s egyéb faragó szerszám. Fekhelye jó tavalyi sarjúból van, rajta egy színehagyott, kimustrált cserge, amiért nem kár, ha a tűz itt-ott belekap. Kézügyben van a szurkos kalán is, ha medve törne a csordára. Ennél jobb fegyver ellene nincs is. Az ember belemártja a szurkos felét a tűzbe, s mikor a medve felugrik a barom hátára, csak bele kell vágni az oldalába. Pillanat alatt csereszegni kezd a zsíros szőre, s addig meg sem áll, míg valahol vízbe nem feketik. A farkast a kutyákra bizza. Fogtak azok már akkorát is, mint egy csikó. Ha rá éhezik, kicsi friss húst sem nehéz szerezni, ha az ember magához sírja az őzet, s hurokkal megfogja. Ha már a kormány nem ad engedélyt, úgy segít magán, ahogy tud.

Egyszóval mindenképpen szép az élet, különösen, ha az embernek szeretője is van. Hogy hetekig nincs akivel szót váltson? Nincs affenét! Hát a kutya mire való? Ért az minden szót. Hallomásból tudom, hogy a régi üdőkben a mi falunkban volt a boldogult Incze Istvánnak egy kutyája. Mikor a háromszéki harcok folytak, Incze — aki akkor jóerőben levő legény volt — egy újságból megmutatta a kutyájának Bem apó arcképit és levelet írt hozzá, hogy: — „Kapitán úrnak jelöntöm alásan, én es bé szeretnék állani a forradalomba.” — A kutya elvitte a levelet és meg is hozta a választ, amelyben Bem apó azt írta, hogy: — „Édös fíjam Istán! Minden dogodat hadd el s azonnal jere, mert itt reád nagy szükség van!” — Hogy

elment-e, nem ment-e, azt én nem tudom, mert akkor meg nem voltam a világon; de abban bizonyos vagyok, hogy az Álózi két kutyája ebből a fajtából való.

— Csak hévízálok mellettük — szokta mondani maga Álózi is.

Most is, mihelyt a csorda felér a hegygerincre, egyetlen szavára engedik, hogy elszéledjenek az állatok a lege-lőn, de a szemük állandóan rajta van a jószágon.

Álózi pedig körülnéz és boldogan kinyújtózik.

A friss fű még fázik és reszket az áprilisi szélben. A fenyvesek zúgnak és a setét zugokban még hó rejtőzik. Bizony még a madarak is borzasok, s a szakadékok, szik-lák hideget lehelnek; de már az aljban a fekete rügy bom-ladozik, s az erdő köze sárgállik a barkától. Alig pár hét múlva tele lesz minden virággal és a duzzadó fák édes nedvet csurgatnak a madarak hátára.

Még azonban jól esik esténként a tűz. Nagy lánggal, egyenesen ver fel és köröskörül vörösre festi a fenyőszá-lakat, mintha hatalmas templomban nyugtalan csillag lobogna a szentségház előtt Illatos és fűszeres minden. Érintetlenül és ártatlanul fekszik bölcsőjében a most szü-letett tavasz.

A legény még behányja tövissel a borókabokrokból vert karám ajtaját és vacsorafőzéshez lát A kicsi üstöt megmeríti a patakából és a tűz fölé akasztja. Főzi a pász-torok eledelét, a puliszkát.

Az éjszaka zuhanásszerűleg borul rá a havasra és a jószág fehér feltját betakarja, de az állatok tovább álla-ttak a tűz fényében, míg egymásután megroggyan térd-btgn a lábuk és csendesen elhevernek a földön.

— Könnyű nektek, mert nincs szeretőtök! — Irigyli

őket a legény és sóváran elnéz a végeláthatatlan erdők fölött a falu irányában, de csillagnál egyebet nem látni. Az is múló, kis pislogás az égen, egyetlen könnyecseptől az is kialudnék.

Keserűen akasztja le a leánytól kapott szortarisznyát és a tűz mellett lábai közé veszi.

— Nézzük, mit pakolál Józéfa!

Belenyál és kezébe akad a szerelmes levél. Forgatja jobbra, balra.

— Hát e mi ?

A tűz világához búvik és hangosan szillabizálja: „... Te töllem el-menél, de ha lácc virágot, elhagyott rózsád jusson az eszedbe; s esment, ha madárka feredik a harmatba, tudd meg, hogy én es bánatkönnyübe' úszok,..”

— Híjj a teremtésit! — üvölt fel Álózi örömeiben, s bolondul bokázni kezd a tűz körül. A puliszkavíz felforrt, s buzog ki az üstöcskéből, a két kutya meredt szemekkel ugatja, de a legény oda se ügyel. Mikor lecsendesedik, ismét a tűzvilágba mélyed.

— Lám, jól olvastam-e!...

Az erdő újulása csodálatos volt. Egy éjszaka a rügyek világolni kezdtek és remegve bújtak elő az új levelek. A nappali fényben káprázatok lebegtek a fák között. A sziklák hideg homloka is friss mohot vetett. A nyírfa levele nyugtalankodott a mélységekből feltörő élet arámitól. A tinók mindennap új virág fölött bámultak és csak félve merték követni a legelő színes útjait. A füvek zöld és arany habja fénylett fekete szájukon, s térdig sárgák voltak a lábukra ragadt virágportól.

A legény boldogan játszott velük és kacagott, ha dübörgő táncba kezdtek, vagy túlhabzó erejükben csattogó szarvakkal megküzdöttek. A legvadabb a leány üszője volt, de azt is magához édesgette sós kenyérrel, vakargatta a szarvak tövét, mindenképpen kedvezett neki, míg olyan lett, mint a kezes bárány. Az állat mintha megérezte volna a legény szívét, egyetlen szavára hozzá ment és éjszakánként is figyelte a tüzét. Gyönyörű nyugalommal hallgatta beszédét és bőgve rázta a fejét, ha elűzte magától. A világon keresztül rontott volna ezért a legényért, aki édes, titkoserejű füvekkel megbabonázta. Nem lehet tudni, hogy az ember ereszkedett-e le az állathoz, vagy az állat emelkedett fel az emberhez; de együtt járták az erdőt, egyformán szakadt róluk a víz, ha esett, egymáshoz bújtak, ha a viharban recsegve egymásra hullottak a kidőlt fák Egyszerű, királyi lélek volt mindakettő.

Embert csak akkor láttak, mikor átvonultak a havasokon és beereszkedtek az aljba a sónyalatóhoz. Ilyenkor eljött az öreg Csóré Dávid is és alig bőffentett két szót a pásztornak, indult is az emberekkel a tinójához, de a legény kacagva elbődült.

— Hahahó! Viigyázz!

A csorda összezárkózott, s az állatok fenyegetően leszegték a fejüket:

Csóre Dávid nem akart tágítani.

— Szilaj me! Merne!... Én vagyok, bolond!... Ne félj no! Jere no!

Az üsző meg se mozdult, csak két öklömnyi szeme lobogott.

— Oda ne menjen, kinek az élete kedves! — figyelmeztette a pásztor, mire az emberek neki estek.

— Te gazember! Mit csináltál velük? Valamit adtál nekik, vagy farkasszőrrel megfüstölted!

A legény jókedvűen ült egy csutakon s odaszólt s Szilajnak.

— Szilaj me! Merne!

A szép állat engedelmesen jött hozzá. A reggeli harmat még ragyogott megfeszült testén. Csóré Dávid büszkén kacagott.

— Akasztófán száradj meg! Nemcsak a leányomat a tehenemet is elbolondítottad!

Hazamenet elégedetten tárgyalták, hogy „e má pásztor, a szentyit neki!” és sokszor visszanéztek míg a feliei sereg a hegyoldalon felvonult a felhőkig érő fenyők közé, melyek fölött zöld fény csillogott. Végül eltűntek a sziklák mögött, amelyek ott állottak súlyosan, mint Isten trónjának zord lépcsőfokai.

Így éldegéltek csendesesen, éjjel a csillagok alatt, nappal virágalmon fekve. Ha jó hír jött a leányról, füttyült; ha nem jött hír, búsult a legény.

— Hej Szilaj, ha megérhetném, hogy egyszer 5 hozzon sót neked! — sóhajtott az állathoz támaszkodva.

Azt bizony várhatta. A következő nyalatáskor is hiába célozgatott az apjának, hogyhát Jozefa él-e még, mivel tölti az idejét; — a vén tolvaj Csóré csak hunyorított egyet.

— Tám te es nyalakodni szeretnél. Azzal még várni kell, s akkor es vaj lesz valami belőle, vaj nem.

A legény felherkent.

— Miért!

Az ember nyugalmasan kikopott a kurta pipa mellől.

— Azt azért édes ecsém, met ahhoz elébb meg kéne hogy gyógyuljon a leán, s hogy meggyógyuljon ahhoz doktor kéne, s a doktornak esment pénz kéne... Appedig nincs!

A legény elsápadt.

— A Krisztus kiedet!... Mi baj van no? Erőst beteg?

Csóré Dávid olyan igenis-nemis mozdulattal felelt:

— Úgy néz ki, mintha Jézussal készülne menyegzőre.

A fiú döbbenet hallgatott. Csóré Dávid izgalom nélkül magyarázott

— Ahhoz, hogy a szentmártoni doktor feljöjjön, legalább kétszáz lej kéne, s a patika es drága. Indeunde ötszáz lejből kifutná, de annyi pénz az egész faluban nincs... No, az Énistenem áldjon meg, s ügyelgess a tinókra ... Ha valami lessz, hát hírt adunk..«

Végleg elment a legény kedve. A szép virágos erdő is elszomorodott, s a fű is mintha meggyengült volna. Tőle ezentúl süthetett az áldott nap, csirikolhattak a madarak. Inkább azt szerette, ha a fergeteg sötét haja végigseperte az erdőt. Tehetetlenségében olyan súlyosakat káromkodott, hogy a két kutya behúzott farkokkal sompolygott el mellőle.

A leány kedvenc tehenét azonban még jobban szerette. Annak panaszkodott és az állat csendesen kérődzve órákig elhallgatta. Esténként, ha hazatértek a szállásra, százszor elővette az együgyű levelet, de nem merte olvasni. A szíve fájt akkor is, ha a sejmőstorra nézett. Azt

óvta féltékenyen, mert még a jóüdőkben úgy tervezte volt, hogyha Isten a csordával hazasegíti, az elsőt a leány ablaka alatt rittyenti vele.

Éjszakákat töprengett, hogyan tudná megszerezni az ötszáz lejt.

Ilyen kétségbeesésében vetődött fel az átkozott gondolat.

— Embert ölok érte!

Fel viczorított szája úgy maradt, ahogy összecsikorgatta a fogait. Mingyárt vissza is döbbsent.

— Óh, bódogságos Szűzmárjám hova silyedtem!

A következő pillanatban megint tisztán látta aa egész tervet Tudta, hogy a túlsó hegygerinc mögött húzódik a Moldva felé vezető út. Azon elég gazdag ember jár. Csendes időben idehallszik az autók túlkölése.

— Egy gazdag bojár kiségitene!... Oh ne hallgass reám Felségesúristen! — rettent vissza újra.

Hirtelen keresztet is vetett, de a kísértés nem pihent Előbb a beteg leány képét hozta a képzelete elé, utóbb a halálát is látta. Már-már felugrott, de ismét azt gondolta, hogy fegyver nélkül hiába is menne keresztútállani... Viszont ott van a fejsze, s az autót nem volna nehéz megállítani

— Távoztasd el tőlem a gonoszt Jómennyeiatyám!
— fohászokodott görcsösen.

Szerencsére a jószág nyugtalankodni kezdett, s a két kutya is elsuhant

— Semmi baj — győződött meg, de minél közelebb ment, annál nagyobb lett az állatok nyugtalansága. Fújtak, a földet kapálták, dühösködtek. Az ebek se engedelmeskedtek.

— A gyilkost látják bennem! — iszonyodott el.

Már az jutott eszébe, hogy a selyemostorral felkötí magát az első ágra, de az ördög erre megengedte a hurkot.

— Hátha nem es kéne embert ölni, s ügyes meg lehetne szerezni azt a pénzt!...

Mire pittymallott, készen volt a terve és elszántan fogott hozzá, hogy végrehajtsa.

— Az Isten es meg lesz elégedve, s én es — nyugtatta meg a lelkiismeretét.

Meg se várta, hogy kivilágosodjék, álmából verte fel a csordát az ázott kutyákkal együtt. Fogta a fejszét és lihegve hajtotta át az át feletti hegyoldalra. Az éjszaka esett az eső, az erdő nedves volt, az úton sár, ami kedvezett.

— Fájimil csúszik ezen az autó.

A jószágot rábízta a kutyákra, s a patakmedren át-gázolva megkerülte az erdő nyakát. Az út hajlásánál megállott. Dobogó szívvel figyelt. Az erdő csendjét nem zavarta semmi. Ember nem járt a környéken.

Most kiválasztott egy hatalmas szálfát és a tövére emelte a fejszét. Csak az első sujtás volt nehéz... Percek múlva a fa recsegve zuhant keresztül az úton. Egyetlen pillantással megállapította, hogy teljesen elzárja a járást. Ismét beugrott a patakba és visszatért a nyájhoz. A fejszét elrejtette, kiállott a hegygerincre és várt.

Nehéz órák teltek el, míg Szereda felől megjelent az első autó. A gép freccsentve vágta a sarat és a fatorlasz előtt megállott. A benneülők revolvert rántottak, ijedten kémlelték az erdőt, de semmi nem mozdult. A ve-

zető børsapkás úr óvatosan kiszállott, s azt mondta a többinek:

— Nui nimic.

Felháborodva tanácskoztak a ledőlt fa körül, de belátták, hogy fejsze nélkül nem mennek semmire. Most meglátták a pásztort Tülköltek, kiáltoztak, integettek aeki.

— Hai, bade, hai!

A legény csendesesen megindult az autó felé. Illedelmesen köszönt is.

— Jó reggelt adjon az Isten! Tán valami baj van?

— Van neked egy fejsze? — törte egyikük a magyar szót.

A legény körüljárta a fát és csóválta a fejét.

— No ezt csúful idedőjtötte a szél.

— Van neked fejsze! — türelmetlenkedett az autós.

— Akli éne biza! Feszi — bólíntott Álózi ravaszul.

— Kapsz immediat száz lej, ha hozol fejsze — sürgette a másik.

A legény csak a fejét tekergette.

— Akarsz kétszáz lej? Doua suté de lei? — emelte a honoráriumot az úr.

— Egye fene! — csapott fel a legény, de hirtelen az jutott eszébe, hogy kétszáz lej még nem ötszáz lej, s ha szétródalja a fát, újat kell ledöntenie, míg megkeresi az ötszáz lejt. A ravaszágára is rájöhetnek, s akkor nagy baj lesz.

— Hátha el lehetne hengeríteni.

Kemény karót kerített az erdőben és nekivetette a fatörzsnek. A nehéz teher megmozdult és tovább csúszott. Az urak bámultak. A legény újra nyögött s a fa ismét

fordult. Mikor az utolsót emelte, valami megpendült a mellében, mint mikor a húr elszakad a hegedűn. Szédülve ráült a fatörzsre és érezte, hogy a verejték megfagy a testén. Az autós úr kezébe nyomta a pénzt, románul megveregette a vállát és a gép eltűnt.

— Megerőltettem magamat — makogta a legény és a patakhoz vánszorgott. Hideg vízzel megmosta a homlokát és ivott is belőle. Valahogy elmászott a csordáig és a nedves fűben elnyúlva pihent egész nap.

Két nap múlva Csóré Dávid maga jött a hírrel, hogy a leány betegsége megfordult.

— De nem azért jöttem — mordult fel —, hanem hogy téged szecskába vágjalak!

— Ingom ugyanbiza miétt? — kérdezte szomorúan a fiú.

— Tudod te jól, gazember! — felelt sötéten a más-kor tréfás ember. — Valld bé, hogy hol történt!... Hol vétköztetök? ...

A legény agyában világosság támadt és borús örömmel kiáltott fel.

— Tám csak nem!

— Met igen — füstölgött Dávid bá. — A' baj meg van no... Neköm már akkor gyanús volt, mikor Józéfa elájult a templomban.

A legény egészen felújult.

— Egy hónap múlva megkaphatom a félbért s arra megtarthatnók a menyegzőt.

— Meg es kéne! — ismerte be Csóré Dávid.

— Hát akkor mondja meg Jozefának, hogy mához egy hónapra élve, halva otthon leszek.,. Addig es kűdöm

ezt a kétszáz lejt, hogy legyen mivel venni egyetmást a kicsinek...

— A sűj a dogotokat ette volna meg! — morgott o látszat kedvéért Dávid bátyám, de a pénztől megbékült. Anis nénéd úgy jósolja, hogy fiú lesz.

— Fiú?

— Ahhát!... De eltöröm a derekát, ha olyan legény lesz, mint az apja...

A legény úgy elkábult a hírtől, mint a most ébredt virág, amely hirtelen elszédül a föld forgásától.

— Fiú lesz, Szilaj! — újságolta társának, a gyönyörű állatnak.

Pár napig újult erőre kapott, vígan végezte a dolgát. Nagy, homályos lelkét kivilágította az a tudat, hogy fia lesz. Ugyanúgy örvendett, mint az állat a kölykének. Egész magát odaadóan, harcrakész fogakkal, feszült karmokkal.

A lobogása azonban hamar kialudt. Az időjárás esőre fordult, a betegség és eső pedig testvérek. Száraz köhögés vette elő és úgy ugatott be a fák közé, mint egy beteg farkas, mely dől le a négy lábáról. Itt-ott a vér is kifröcsesent az ajkára.

— No a keservit! — hökkent meg. — Még rúdra hág a bőröm.

Már csak vonszolta magát a csorda után és sokszor le kellett roskadnia, mintha a fű kötötte volna el a lábát. Húzta az anyaföld. Az állatok is megéreztek a halál ólálkodását. A kutyák lábuk közé csapott farkkal jártak s a Szilaj vadul bögött, de azért hajnalosan harmattól ezüs-

tös homlokkal hozzámert és egész nap nem tágitott mel-
löle. A félvad legény szeme megtelt könnyel.

— Szilaj! Edes Szilaj! — rebegte kedveskedve.

Néha szemei villództak és sejtelmes alakok repdestek
előtte. Tisztán hallotta még a szárnycsattogásukat is.
Máskor úgy látta, hogy földig hajolnak előtte a fák. A
láthatár szélén madarak vonala húzódott és minden mo-
zogni kezdett, mintha valami láthatatlan ellenség elől
menekülne.

— A halál elől futnak — találta ki ijedten és dide-
regve látta, hogy a kövek között borzong a patak is.

— Doktor kéne — jutott eszébe, de mindjárt kese-
rűen le is tett róla. — Nem nekem találták ki a dok-
torokat.

Valami jóféle füvel még megtudná urusolni magát,
de a füvek is hallgattak.

— Lesz, ami lesz — nyugodott bele.

Az emberek alig ismertek rá, mikor ismét sónyalatni
hajtotta a csordát.

— Tégöd mi lole, Álózi?

— Ingom sömmi.

— Ügyelj te, mert a lábad akad esze! Hiszen hálni
jár a lélek beléd! — figyelmeztették.

— A nem a maguk baja! — harapott vissza a legény.

— Igen, de a beteg pásztor nem pásztor, tudod-e?

Aztán meghagyogatták, hogy mához két hétre egy
nappal hamarabb hajtsa le a csordát, mert mennek a
somlyói búcsúra.

— Hát akkor lesz? — bámult fel a legény.

— Akkor hát!

A legényt megfogta a gondolat. Hátha a somlyói

csudatévő Szűz Mária rajta is segítene. Más bűnös embereken is segített. Vittek oda olyan nagy beteget is, hogy csak egy cérnaszál tartotta az életét s mégis meggyógyította.

— Reám nem es kéne, hogy kiadja az egész erejét — bízta önmagát. — Neköm az ő szent malasztjának egy morzsácskája es elég volna... Hogy ez eddig nem jutott eszembe!... Elmegyek arra a búcsúra! El én!

Kitalálta, hogy a csorda nem akadály. Az erdő egészen a Kissomlyó nyakáig nyúlik. Addig elsétálnak valahogy. Ott az állatokat ráhagyja a kutyákra, míg a Szűzanyánál eljára a dolgát.

Napokig ezzel foglalkozott. Néha megtorpant.

— Az igaz, hogy embert akartam ölni, de nem öltem s a drága Jézus még a latornak es megbocsátott. Tán engem sem seprűznek ki, hisz az ember gyarló...

Megnyugodott és készült az útra.

— Üres kézzel nem mehetek — ötlött az eszébe. —

Valami ajándékot vinni kéne, de mit!

Szerencsére azt is kitalálta.

— Jézuskának odaadom a sejömostoromat. Fiúgyermök, hát hogyne örvendene neki — mosolygott kedvesen. — Az anyjának ez tetszeni fog, hogy ilyen nagy örömet szerzek a legénykéjének. De mit vigyek Marjának!

Futólag arra is gondolt, hogy megfelel a puliszka-lisztjét s a szalonna javából is tarisznyálna, de mindjárt meg is korholta magát az együgyűségért.

— Tám ök affelit esznek!

Nagy fejtörés után rájött, hogy fából kifaragja neki a kicsi jézust. Mindjárt el is képzelte, hogy milyen legyen.

— Két arcája, mint két piros alma, a két szeme két szép fekete gyöngy, karocskái fehérek, mint a hab...

Addig nézelődött az erdön, míg az alkalmazatos fát meg is kapta hozzá. Hamar lecsapta a fészivel s mindjárt dologhoz is látott. A fájós hátát nekivetette egy istenes fenyőfának. Először kimérte a fadarabon, hogy milyen nagy legyen a Kicsi jézus. Erre a penicélussal nagyolni kezdte. Fejet kerekített neki. A testecskéje azután jön. Plajbásza nem volt, hát faszenet hegyezett s kis pontokat tett vele, hol a két szeme, orra, szájacskája lesz... Nem is kellett neki rajz. Ahogy a fára ránézett, ott fénylett az ártatlan kisdud rajta, csak utána kellett menni a késsel... Az okatlan állatok is nézték, hogy mivel bibelődik a gazdájuk. El is dicsekedett nekik:

— Szép Jézust faragok s mű es menyünk a búcsúra!

Az idő is felpillantott a drága műveletre. A mély, nagy havas újból fényekben úszott, bárányfelhők legeltek az égen s a madarak örömet kiáltottak a magasból.

Így hát szépen haladt a munka. Nappal alig tette le a kezéből, este pedig keresztet vetett rá, mint az áldott kenyérre szokás, hogy a gonosz el ne rontsa. Külön nap-tárfát is állított és vigyázva róttá rá a napokat, hogy a búcsú napját valahogy el ne vétse.

Már egészen készen volt a szobrocska, csak éppen a szíve hiányzott.

— Azt nem tudom, kívül tegyem-e, belül tegyem-e — töprengett.

Szentképeken kívül látta s ez megzavarta. Igaz, hogy az ő szíve belül van, de Isten szíve nem állhat úgy, mint a bűnös embereké.

— Méges küjjel teszem, hogy jobban lássák az embe-

rek! — A mellecske közepén megfaragta a finom szívdomborulatot is és Jézuska készen volt. Igaz, hogy együgyű, primitív kis figura lett belőle, de szegény Álózi sohasem faragott többet életiben és ő nem is látta együgyűnek ... A két orcája két szép piros alma volt, a két szeine két fekete gyöngy... Jézus volt a mindenképpen... Jézus. Áldassék szent neve!

Pünkösöd hajnalán a szobrocskát beletette a szőrtarisznyába, a selyemostort dereka köré csavarta és végignézett magán.

— A gúnyám biza gyengécske — csóválta a fejét. — Nem Maria eleibealó, de ha más nincs... Evvel együtt ez az egy van — tréfálkozott.

A fehér abaposztó harisnya itt-ott kiégett, trágyás is, foltos is, kopott is, a zeke lyukas, az ing biza szennyes, a sapka veres, a bocskor rongyos, a kapca fekete; de a lelke tiszta s a nyelvén szent imádságok lebegnek. . ,

És mondja valaki, hogy hazudik a nap!

Tiszta fény áradt a havasok fölé, mikor békócsolta a kalyiba ajtaját és Csiksomlyó felé térítette a nyáját.

Két oldalt ment a két kutya megilletődve, alázatósan, mellette a Szilaj tehén.

— Jaj beh szép búcsúalja! — gyönyörködött a leány görcsös pásztorbotra támaszkodva.

A tetőn eszébe jutott, hogy a búcsúramenők énekelni raoktak. A nemes, öreg dalok is megbredtek benne s mihelyt kinyitotta a száját, tudta is őket.

„Szép liliomszál, szüzek virága!....”

Mikor úgy vélte, hogy Márjához eleget énekelt, az ő Szentfiához fordult.

„Jé-e-ézus zarándokságnaknak kalauza! Irgalmazz minékünk!”

Az erdő volt hozzá az orgona. A rengetegből hangol: keltek, halk hajnali melódiák. A fák mélyében orozkoló baljós aggodalmak eltűntek és & róka is kedvesen állott ki barlangja szádába. A madárkák szárnyukkal búcsút intettek, s a fenyves halkan sírt fölötte. A távolban, a falu fölött még ködök hemperegtek, de ők már a magasságok tisztaságában állottak és haladtak a nap alatt. A búcsújáró legény elkáprázva nyeltregte:

„Szép liliomszál... Ki mindenkor értünk úgy vi-rágozol ...”

S a selyemstor fénylett az oldalán.

A Nyilénk csúcsán mégis pihennie kellett. Mikor leült, abba helybe a fák futni kezdtek mellette és ettől kezdve az erdő futása meg nem állott. A homlokát ki-gyöngyözte a verejték, teste megdidergett. A mellette álló Szilaj tehén felbödült. Az már érezte a halál közeledését és ő is kénytelen volt rá gondolni. Ott a fűben el is kiáltotta a kérdést:

— Mi a halál?

A halál védekezés az élet ellen*

Nem tudta ilyen szépen megfelelni, de valami effélet érzett és csodálatosan nyugodt volt. Nyomban azonban a rettenet vett erőt rajta.

— Jaj, Marjám, boldogságos édesanyám, ne hagyj!

Futni szeretett volna, de a lábai már nem bírták.

Irtózva rántotta elő a kicsi szobrot és az ég felé mutatta.

— Szólj édesanyádnak, lelkem, hogy segíjjen meg! Születendő kis fiára gondolt és kétségbeesetten un-szolta:

— Nem akarhatod, hogy a kicsi testvéred már az* anyja méhében árva legyen!

Sikoltva kapott a melléje heveredett állathoz és testével ráborult.

— Szilaj, ne hagyj!

Az állat felemelkedett, az ember pedig szarvaiba kapaszkodva támolygott mellette,

„Szép liliomszál...” — hörögte.

Alig haladtak így egy futamodásnyit, ismét lezuhant a földre. Az üsző nézte, hogy a vézna füvecskék mint reszketnek a beteg lázas imádságától.

— Ó, somojói csudatévő Szűzmárjám., ne hadd a te beteg szögadat! Engedd meg, hogy legalább nevet adhaszak a gyermekemnek!... Ó, te mennyország ajtaja..., hajnali szép csillag ... betegek gyógyítója!...

A rosszullet elmúlt, a beteg megenyhült, de többé nem bírt lábraállani. Most már alkudozni kezdett a szent szűzzel.

— Legalább annyit engedj meg, hogy még eccer láthassam Jozefát!

Behunyta szemeit, s szürke arcán mosoly torzult végig.

— Jozefa!

Most égető szomjúságot érzett. A harmatot nyalta le a körülvevő füvekről, hogy legalább a nyelve enyhüljön.

Mikor elcsittult, megpróbált felemelkedni, de visszarozkadt. Így jutott eszébe, hogy rákötözi magát a Szilaj szarvaiba. Leoldotta derekáról a leánytól kapott selyemostort, hóna alatt áthurkolta, utolsó erőfeszítéssel az állat nyakára mászott és a fényes szarvak tövébe kötözte magát

Az állat felugrott.

Még annyi ereje volt, hogy elsuttogja a csillapító szót: „Szilaj” és fejő csendesen ráhanyatlott az állat homlokára.

A faluban vasvillákkal is alig tudták megállítani a megvadult csordát.

Elöl vágatott a Szilaj-tehén. Nyaka, homloka véres volt a rákötözött ember kiomlott véréből, de még élt, mikor levették róla.

A kicsi szobor fejcskéje azonban valahol útközben letörött.

Pedig olyan szép volt! Két orcája két piros alma, a két szeme két fekete gyöngy...

„Itt nyugunnék Márton Áron kánturam, ha itt nyugunnéh” — olvasom a következő fejfán.

A furcsa sírvers története azzal kezdődik, hogy a kántorunk eltűnt.

Egyik júniuseleji vasárnap az istentiszteleten még felült az orgonához, de alig kezdette el kedvenc énekét: „Elnémul egyszer énekelem, a húr elpattan, jő az éj” — a köhögés elfojtotta a vén hangot, de a hívek belevágtak az énekbe s neki csak a billentyűk között kellett vágkálnia.

— Már ugatnak bennem a halál kutyái — panaszkodott az orra előtt felütött zsoltáros könyvnek és leküzdve az ingert, elrecesgte az utolsó sort:

„Ezt Jézus tette mind...”

Tovább nem is bírta. Melle mordult, toroka böffent és ráhányta vérét a fehér billentyűkre.

Hosszú, száraz ember volt. Az öregségtől már moha rakódott a hátára. Púposán, meggömbülve rátámaszkodott az orgonára és nézte a sötét, habos vért.

— Én készen vagyok.

Levászorgott a kórusról és hazatámolygott. Ott-hon ledült a kanapéra. Halálfeje felmeredt, szemüregéit belepte a sárga penész, a fogak egymásra zárultak, a

koponya varratai tisztán látszottak. Már a sír ólomfénye sugárzott szét róla.

Egy órát nyugodott, azután felkelt. Befogta a rongyszedő, bogos lovat a szekérbe, felmászott a trágyás pokróccal leterített szalmaülésre és odahörögte megrettent családjának.

— Megyek a városba, a doktorhoz. Nyissátok ki a kaput!

Idétlenül, görbén bólogatott az úton a rossz ló fara mögött, melynek inait zöldre piszkolta a nyersen meg-evett lucerna.

Családja sorsára gondolt, összeszámolta, hogy mennyi adóssága van a szövetkezetben, a mézárosnál. Tudta, hogy pénz nincs a háznál s az utolsó kenyeret is kölcsön kérték. A ló is leeresztette a fejét

— Emeld a lámpásodat hé! — rántott egyet rajta.

Nem járt senki az úton. Erdő, mező néptelen volt.

A vén kántor lelke elportyázott az erdő zúgásában, a virágos völgyek hullámában, az édes illatok fölött a szellőtől ide-oda lebegtetett pillangókon; de, neki immár gyászt mondott a mező. A távolban már a város látszott. Lehajtotta fejét az országútra és megállította a lovat.

— Hő! Hiszen oda is hiába megyünk. Miafenét adok a doktornak? Nem mondhatom neki, hogy: „Doktor úr vizsgáljon meg s a költségeit tábláztassa be az egészségemre!” ... Hát még a patika? Ezért az egész parádéért, amiben felvonulok, nem adnak egy üveg gyomor-cseppet.

Megtört szemei aggasztóan hamvadtak és tovább morfondírozott.

— Aztán hátra van meg a temetés. Sírásás, koporsó, fejfa, — számigálta — belekerül néhány ezerbe. Tisztességes gúnyám sincs, amiben elvermeljenek. Egy egyházi embert mégsem lehet nyilvánosan akárhogy kihányni a gödörbe. Kölcsön sem kérhetek ruhát valamelyik kollégámtól azzal, hogy visszahozom, csak éppen az Úristen eleibe megyek vele... Meghalni még meghalok valahogy, de mi lesz az asszonnyal, öt gyermekkel?... Csak a temetés ne volna!

Válaszolni nem tudtak a réten ölelkező virágok, csak mosolyogva emelték feléje arcocskajukat Isten ekeföldjén. Újabb köhögési inger vette elő, de ráütött a mellére keserűen:

— Tarts ki vén fujtató legalább halálig!

Váratlanul támadt a mentő gondolat. Minek orvos, patika, temetés, ha már úgyis meg kell halnia? Egyszerűen elbújdosik, hogy senki se akadjon rá. A pénz legalább megmarad a családjának.

Szinte vígan fordította vissza a lovát.

Megkönnyebbülése kitartott hazáig. Aggódva futott szembe a felesége.

— Mit rendele a doktor?

Még tréfált is a vén kántor, hogy megnyugtassa.

— Nekem semmit, neked fiatalabb férjet.

Csak mikor az asszony kiment a szobából, akkor sápadt el ismét. Az erőltetett jókedv eltűnt, az öreg szíven felfakadtak a fájdalom rügyei és megkezdte búcsúzását a kietlen otthontól, rideg bútoroktól. Leült az ezelőtt ötven esztendővel préparándista korában szerzett

félig néma, rozoga harmóniumhoz és elkezdette játszani, eldúdolta utolsó dalát:

„Már elhagylak drága szállásom,
Nehéz nekem, tőled való válásom ...”

Újabb rosszullet fogta el, de nem hagyta abba az éneklést. Agya mintha megzavarodott volna, egyik énekből a másikba csapott és végül átszellemülten a kilencvenedik zsoltárba kezdett. Egész lelkét beleöntötte a szárnyaló, hatalmas énekbe.

„Tébenned bízunk eleitől fogva, Uram, Téged tartottunk hajlékunknak...”

Már hangja se volt, csak ajka pötyögött, de ő úgy hallotta, hogy ezrek éneklék a fenséges himnuszt és a sokasággal a föld ég felé emelkedik. A lassan beboruló értelem tébolyodottan repdesett és összecserélte a verssorokat, de az erőlködéstől verejtékezve tovább énekelt, mert úgy érezte, hogy a vak ürbe zuhanna vissza, ha abbahagyná. Mikor a halálhoz ért a dal, zokogva zengette a mulandóságról:

„Mint a zöld füvecske a mezőben... Reggel virágzik, este megszárad... Napja életünknek menten elmúlik oly hirtelenséggel, Mint a mondott szót elragadja a szél...”

Ez volt a szellemi haldoklás. A dallam megszakadt, mint a megölt lélekzet és a bomladozó agy szeszélye szerrint táncoltak az ujjak a hangszeren, míg remegve lesiklottak a billentyűkről.

A teste nem tudott, de lelke tovább énekelt, tovább tombolt a dal az örök megnyugvás magaslatai felé, mintha galamb volna, mely a földet pusztító viharon átvág.

A belső megnyugvás gyorsan szertefoszlott. Szédülő feje előrebillent és meglátta lábai előtt megásott sírját. Visszaborzadt, de igyekezett kenetes szavakkal megnyugtatni magát.

„A sír az Úr ágya. fogságom lejár ... fogadjél sötétség!”

Az ajtó mögött reszkető felesége nem bírta tovább hallgatni. Dideregve lopózkodott melléje.

— Feküdjék le lelkem!

A félig kimúlt emberek göggyével ütötte fel fejét.

— Te vagy? Jó, hogy itt vagy. Látni akarom a gyermekeket!

Szipogva sompolyogtak be a nélkülözésektől fejletlen, gyengén ruházott gyermekek. Apjuk vonagló arccal hosszan elnézte és sóhajtva megintette őket.

— Én itt hagyalak, de ti jók legyetek! Anyátokat ne kesergessétek!

Ösztövére karjait széles gesztussal felnyújtotta az égre s prédikációsan végrendelkezett.

— Egyebet nem hagyhatok, de nektek hagyom az Istent, ő megteríti nektek ezt a keserű földet. Ha megteremtett, tartson is el! Tőlem ne várjatok semmit, mert én nektek csak bajt, nyomorúságot, éhezést, megaláztatást, adósságot, igazságtalanságot hagyhatnék!... Most pedig takarodjatok a szemem elől, mert meghasad a szívem, ha rátok nézek!

Megtántorodott és rázuhant a kanapéra. Ott feküdt késő délutánig. Némi erőt gyűjtött és felkelt. Élt, de a halál már kikészítette. Arca behorpadt, járomcsontjai kiültek, szeméialja feketére perzselődött, a hosszú köröm megsárgult szikár ujjain és dőlt belőle az utolsó lehellet.

Itt volt az utolsó pillanat, meg kellett valósítania szándékát. Minden lelkierjét összegyűjtötte, vette a kampós pálcáját, de tervét nem merte feleségének bevallani.

— Megyek az asztalozhoz, — lihegte fehéren — s koporsót méretek. Megcsináltatom az utolsó günyámat.

— Az Istenért, feküdjék le! — sikoltott az asszony, de a vén kántor keményen intett.

— Senki utánam ne merjen jönni!

Lépésről-lépésre erősödött Utolsó áldozatának nagy érzése hevítette.

— Maradjon kenyérre a temetési költség!

És ment meghalni, örökre elrejtőzni a székely rengetegben.

Nem látta senki, mikor a falu végén letért az Olt partjára és a bokrok között eltűnt, mint egy fekete lidérc.

Az erdő alatt elbotlott az ösvényen és hiába erőlködött, nem bírt talpraállani. Kínosan, négykézláb féltelmászott a víz partjára. Kezeire támaszkodva nehezen felült és mégegyszer szembe nézett a lenyugvó nappal. Piros hab fénylett a szája szélén.

A test elgyengülésével kétségek és bánat lepte meg. Elhatározása megingott. Fájdalmas vágy járta át, hogy otthon pihenhessen az öreg nyoszolyában, övéinek puha simogatásában, vigasztaló szó közt, amiben ők sem hisznek.

Egyetlen ujját sem bírta mozgatni. A teljes tehetlenség rászakadt.

— Hiábavaló volt minden — gondolta leverten. — Holnap itt kapják meg a meredt testemet. Korábban kel-

lett volna elindulnom, Vén számár létemre elérzékenykedtem a drága időt.

Végül belefásult mindenbe és apatikusan nézte a nap fényében ragyogó vizet.

Hirtelen felfigyelt. Valami bámulatos változást vett észre az Oltón, az egész környéken.

A haldokló szemek utolsó szivárvány játéka volt ez. Az emberi szem, mielőtt végleg lecsukódnék, a színek gyönyörű játékát játsza végig s a haldokló kántor mosolyogva feledkezett bele.

Egyszerre kísérteties tűz terült el a vízen, mely fenéig átvilágította a folyót. Aranykövek feküdtek benne és a halak lángból voltak. A vörös derengés ráhullott a behajló fákra, bokrokra, amelyek meggyulladva messzi világítottak. A halászok ijedten kapkodták ki hálójukat, amelyekről folyékony tűz permetezett alá. A partokból kimosott fagyökerek labirintusában rejtelmes fénytáné járta. A komor szirtfalak most világítottak, mintha a szikla mosolyogna. És a tűz élt, falánkul terjedt...

A vén kántor szeme rossz ruhájára tévedt. Az is ragyogott, mintha bíborra lett volna a rongy. Félénken körülnézett. Fűvek, fák, növények reszkettek a pazar cikázásban, átömlött rajtuk a rejtelmes fény és hallhatólag megcsendültek, mikor az alig kelő szellő egymáshoz érintette. A mágikus sugarak fellöveltek az égig, vörös fátyollá szövődtek, mely mint arany szemfedő borította be a világot. A vén kántornak a Táborhegy transzfigurációja jutott eszébe és ujjongva kiáltott fel:

— Ezt Jézus tette mind!

Bizony Jézus tette, ki íme neki adta a világot hálából, hogy negyven esztendeig őt szolgálta szegény sors-

ban, béketűrőssel, alázattal és áldozattal. Megjutalmazta ezt az öreg szolgát, fénnel avatta fiává, hogy az örök élet részese legyen, ki életében élehetlen volt és vére hullásával adózott a becsületnek. Már nem volt halálszín az orcája, hanem szép és ifjú. Az ősz haj szőke és forró lett a fején, a rothadt, öreg esztendő eltűntek, homloka boldog kábulatban zsongott és friss vér száguldott régig a testén. A halálnak még a gondolata is eltávozott.

Újultan ugrott fel. és elindult. Csak homályosan érezte, hogy nem a lábai viszik, hanem átlebeg a mezőn, m a sűrű erdőbe. A vörös fény még tart. Az ágkarok között meztelenül lépdél végig, a száraz arany-falevelek csörögnek. A csillagmohok szikráznak és az erdőzugok titkokat kínálnak, önkívületében azt sem tudta, hol jár.

Most szemei hirtelen kínosat rándulnak, a titokteljes fény megváltozik és új igézet borul a tájra,

A mohára veti magát a vén kántor és liheg a belső boldogságtól. Sokszázestendős fák gyertyái égnek fölötte s a nagy székely ravatalt díszíteni kezdi a Teremtő, Szívárványszínű hullámvás veri át a bokrok sűrűjét, fák koronáját, melyekről kék folyondárok csüngnek alá csodálkozó virágkelyhekkal rakottan. Különös növények és levélarabeszkék színhalmaza tornyosul mindenütt. Fehér, kék, zöld, lila, ezüst, vörös, smaragd és ki tudná, hány szín keveredik szédülő tekintete előtt.

— Nem, nem lehet, hogy ez a világ vakká és éjszakává nyomorodjék! — jósolja a hátán fekve a vén haladkló. — Nem igaz, hogy háború volt. Nem igaz, hogy elnyomott népek vannak, árvák, özvegyek, rokkantak, szegények, éhesök és kétségbeesettek, egymás életére acsar-

kodók, gyűlölködők, fajpusztítók, egymásra fogat fenő tömegek, emberiségárulók, életlealacsonyítók, hazugsággal hatalmasok, — verje a fogához a koporsójukat az ördög! Nem igaz az a sok aljasság, bűn, nyomor, pusztulás, gazság, mely a Krisztus hátához szegzi a keresztet!.... Álom, rossz álom az egész, melynek el kell tűnnie egy frissen nyílt virágocska égi fényességénél...

Az elmerengő ember megpihent. A halál előtti nyugalom ereszkedett rá és élvezte. Nem fájt semmije. Könnyű lett teste, lelke. Csak a színek csodás játéka halványult el, lassan fakult, távolodott, majd hirtelen megszakadt. Minden a régi szürkeségbe és piszokba süllyedt vissza. Végül az utolsó fénypont is elhamvadt. A halál öklével szemei közé vágott és örökre kioltotta.

A testével pillanatok alatt vágzott.

A vén kántor felnyögött, kettőt-hármat rúgott az erdei avaron, beesmérlőleg lefittyentette ajkát, grimaszt vágott a világnak és a nélkül, hogy észrevette volna, meghalt.

Utolsó elzuhanására a vadak fogvicsorgatva menekültek a hetedik határba.

Családja aggodalmak közt várta haza. Mikor este sem jött, keresésére indultak és éjfél körül vetődtek haza. Sírva virrasztották végig az éjszakát, minden apró neszre felrettenve, de a vén kántor már aludt...

Reggel a falu is keresésére indult. Frissen sült kenyeret vetettek az Oltba. Ahol a kenyér alámerül, ott kell lennie a holttestnek, mintha a halott ember nyúlna fel a mélyből a sokszor nélkülözött kenyér után, hogy hóna alá csapva, magával vigye hosszú útjára. A kenyér le-

begett a habokon, apró halak úszkáltak körül, hoz: kapkodtak, örvények megforgatták, de sehol el nem merült, mint a szent test, mely megdicsőült. A csáklyás halászok is hiába kotorták végig a vizet.

Egy másik csoport az erdőket cserkészte végig. A kétségbeesett gyermekek minden bokorba bekiáltottak?

— Édesapám! Hol van?

Az emberek is kiáltoztak.

— Szóljon mán kántoruram!

A vén halott ki tudja melyik fa tövében dermedezett.

Ugyanúgy hajszolták a halottat, mint a vadászaton a vadat. Fejszefokkal megkongatták a fák oldalát, de a halott nem bukkant elő álmosan szédelegve a fák között.

Végül megszokták a tragédiát és tréfálkoztak felette.

— Biztosan vaddisznóval túratta meg a sírját.

— A farkasok megfurustokolták.

— Beállott remetének — kacagott a harmadik — s valahol a medvével együtt szedi a málnát.

Estére a hajtók hazatakarodtak.

Másnap már csak a felesége és gyermekei keresték.

Harmadnap ők is csak siratták.

Negyednapra dolguk után láttak.

Egy hét múlva bizonyos elismeréssel emlegették eltűnését.

— No, a szépen elleve!

Egy hónap múlva az özvegy kántornéhoz beállított a fejfafaragó Pajtis, vállán egy festett kopjafával.

— Ezt a kántor úr sírjára hoztam.

— Jól tudja, hogy nincs szegény uramnak sírja — sötétedett el az asszony.

— Nincs, de lesz! — ült le kínálatlanul Pajtis. — Má megbeszéltem a pappal is. Vasárnap lesz a temetés. Ha a teste nincs is meg, temetés nélkül mégse hagyassuk.

— Jól mondja, Pajtis — egyezett bele az özvegy.

— Én jól! — búcsúzott a fafaragó. — Hát osztán vasárnap.

— Vasárnap — bólított az asszony.

Úgy is lőn.

Vasárnap összegyűlt a nép a kántori ház udvarán. Egy fekete posztóval leterített asztalon feküdt a főtülvaló kopjafa.

Az özvegy és az árvák az ősi, pogány sírjel mellé állottak. Az emberek levették a kalapjukat és nézték, mintha a fa volna a halott.

Az is volt.

Olyan szépen feküdt a ravatalon, mint egy csillagos, képrovásos, drága, ősi virág. Az ezerötszázestendős nagy székely halott került a nyújtóztató padra...

Végül megfogták a kopjafát és a kántor kecpiben kivitték a temetőbe.

Ott egy magos helyen beszúrták a földbe, a talpára rászegezték a táblát az együgyű felírással, ahogy Pajtis uram kieszelte:

„Itt nyúgunnék Márton Áron kánturam, ha itt nyúgunnék.”

Búcsúzóul elénekelték a halott kántor kedvenc dalát:

„Majd szétomol e porhüvely, mikor, vagy hol, még nem tudom...”

Aztán szépen hazamentek.

III.

Alig egy lépes a következő sír.

„Itt nyugszik Ugrai Nőrinc és hű élettársa Pétör Bori...”

A felírás helytelen, mert elsőnek Bori néném halt meg.

Hajnalra kissé megkönnyebbült és odaszólt az urának, ki a puliszkát főzte a tűzhelyen.

— Én ma meghalok.

Vén Ugrai Lőrinc ráhagyta.

— Úgy nazem én es ...

A borona-kalyiba körül az erdő ébredezett. Bő harmat fénylett a fák koronáján, a völgyek hajlatán elterülő virágos világon. Az előmlő első napfényre csillogó tisztasággal ragyogott fel az élet. Az öreg erdőpásztor megfurustokolt és rendbeszedte a házat. Az asszony ágyához odakészítette az ételt és vizet.

— Itt van, ha mégis ennél valamit, amíg én odaleszek.

— Hova megy? — kérdezte az asszony.

— Burukolóba takarni.

Természetesnek találja, hogy a halál órájában magára hagyja az ura. Rosszul sem esik, mikor látja, hogy feltarisznyál és készülődik. Szinte kedvesen szól:

— El sem búcsúzik, Nőrine?

Az ember előbb oldalágra ölti a tarisznyát és csak azután lép az ágyhoz.

— Hát Isten áldjon meg, Bori!

A haldoklóból feltör a könny, hiába küzd ellene, Ugrai Nőrinc bá megilletődve, de mosolyogva nézi.

— Osztán nagyon ne siess, hogy érjelek utol.

Az asszony felrémül. Megérti, mi rejlik a tréfaság mögött és dideregve hebegi:

— Tán csak nem!

— Én osztán igen! — erősködik az ember. — Miért maradjak itt egyedül, nálad nélkül?

Kínos öröm fut át az asszonyon. Nagy, hatalmas szó, amit az ura mondott és olyan szép, hogy el se lehet hinni.

— Megtenné? — motyogja könnyektől reszketve. — Utánam jönne?

— Ha mondom! — dörmögi az ember.

Tiszta megfontolással már régen elhatározta, hogyha meghal az asszony, ő se marad tovább. Eleget kínlódott az életben, s most már nincs kiért, nincs miért. A hivatalt is megunta, télben, nyárban az erdőt-mezőt bújni, folytonosan csak a másét őrizni. Csak még ezt a pár villa szénát szedi össze Burukolóban, hogy ne maradjon szerteszéjjel; aztán a többit lássa más.

Pillanatig sem jutott eszébe, hogy az asszony mellett, kellene maradnia a halál órájában. Megdöbbenő természetességgel búcsúztak egymástól.

— Segéljen az Isten, hogy könnyen túl lehess rajta!

— Isten hallgassa meg! — pihegte az asszony és

komoran nézett utána. Csak mikor az ura a villátgeregelyét vállára vette, kiáltott utána.

— Jól zárjon be ajtót, ablakot; nehogy valami a testűmnek essék, míg maga odalesz!

Nőrinc bá szót fogad és többé hátra se nézve neki-vág az ösvénynek és csakhamar eltűnik a fák között.

A háztól nem messzi, az aljban kaszálgat a fiatal Antal Dénes. Neki meghagyogatja, hogy néha nézegetsen be haldokló feleségéhez és tüstént megy is tovább.

Mire a harmat nagyjából felszárad, ő is a szénához ér és dologhoz lát. Lassan, tempósan elteríti a merélyeket vastag rendekbe, s utána letelepszik a vackorfa alá. Jó takaró-idő van. Szellő se rezdül, az ég felhőtlen, nyugodt. A fűszálak láthatólag zsugorodnak össze a nap sugarai alatt.

Dél körül megforgatja a rendeket, s éppen ebédhez készülődik, mikor az erdei ösvényen feltűnik a halálhírt hozó legény. Tisztában van vele a vén Ugrai, hogy miért hagyta ott a kaszát, de nyugodtan bevárja és egyetlen szóval sem siet elébe a legénynek, aki szintén úgy viselkedik, mintha csak pár szóra állott volna meg.

— Hát szárad-e a széna, Nőrinc bá?

— Süti az áldott nap — feleli a vén ember. — S te mi jóban jársz?

— Én éppen kledhez jöttem.

— Tán nem Bori nénéd küdött?

— Ő többet nem küld senkit sehova,

— Miért, te?

— Mert meghót!

— No! — hökken meg mégis az öreg.

Kicsit elsápad, majd leteszi föveget lassan maga

mellé a földre. Ez az imádság a Halott üdvösségiért. Hallgatnak. Később Nőrinc bá előveszi a kostöket, dohányt kapar a pipába és rágyújt. Elnéz a mező fölött, köpik és azt mondja:

— No szegény Bori!

— Elég rosszkor találja kiedet — társalog a legény.

— Mit csináljunk? — nyugszik meg Nőrinc bá.

Újból mindaketten hallgatnak, aztán a legény távozik.

— Vigasztalást kívánok!

— Köszönöm a fáradságodat! — rebben meg az öreg. — Én is megszógálok.

— Nincs mit! — mondja a legény, de Nőrinc bá nem is hallja, csak nézi az ezüst színben fénylő, illatos szénát. Az is halott élet, s az egész mező köröskörül egy nagy ravatal, amely fölött a megolt növények színei lelkei sárnak, imbolyognak. Régtől tudja, hiszen sokszor megügyelte, hogy a fii is éppen úgy hal meg, mint az ember. Mikor a kasza levágja, lázas, forró lesz az ő teste is és éppen olyan fehér hab jelenik meg a seb peremén, mint a hörgő ember szája szélén. Éppen úgy kínozza a halál azt is, mint bennünket és éppen olyan fájdalmai vannak a mezei virágnak is, mint nekünk, míg lelke kiszakad a finom, kis testéből.

Feláll Nőrinc bá, hogy összeszedje a szénát. Ezt a munkát is úgy végzi, mint a temetési szertartást. Áhíttattal veszi villájára a könnyű virágtesteket és óvatosan rakja egymásra, míg elkészül a boglya, egyik a másik után. A nap lassan lehalad s az árnyékok megnyúlnak. Olyanok a magas, hegyes boglyák, mintha ősi pogány síremlékek sorakoznának az erdő alatt, a völgy hajlata-

kán. A tücskök a közeledő estre köröskörül sírni kezdenek, mintha gyászhegedük kara kísérné a föld mélyéből az ártatlan füvecske temetését.

Vén Ugrai Nőrinc elkészült a munkával és hazakészülődik. A korondi korsóból a zöld pázsitra csurgatja a maradék vizet, vállára veszi a szerszámokat, még egyszer — utoljára az életben — körülnéz és Istennek számbaadja a termést.

— Osztán viselj gondot reá!

Csak lassan tud hazafelé baktatni. Hiába. Hetvenen felül van és fáradt is.

Seteétségben ér haza.

Otthon elébb helyére teszi a szerszámokat, gondosan körülnéz az életen és csak azután lép be. Úgy köszön, mint ötven esztendeig mindennap.

— Jóestét Bori!

A halott nem fogadja. Tátott szájjal, felhúzott térdekkkel, az utolsó kínok ziláltságával fekszik az ágyon a fal melletti szögletben. Nőrinc bá kicsit nézi, majd leül az asztalhoz és éppen úgy beszámol a munkájáról, mintha élne.

— A Burukolóval készen vagyok. Lesz rajta három istenes terű széna.

Elgondolkodik, majd hirtelen, minden átmenet nélkül bekiált a szobába:

— A lelked úgy-e itt van még, Bori ?

Mindjárt válaszol is rá.

— Itt hát! Hol volna egyebütt?

Hogy nem látja, az nem tesz semmit. Abban sincs semmi különös, hogy a teste merev, hideg, halott. Meggyújtja a lámpát, kézbe veszi és körülnézi vele a testet.

— Bori ez így es, úgy es! Ahhoz kiesi legén a halál, hogy ezön változtasson!

Bori hát, a kedves, jó „vénesszon”, akivel békeségben letöltötték ötven esztendőjét. Hálásan állapítja meg:

— Nem sokat változtatott rajta a halál!

Ugyanazok a ráncos kezek, elfogyott, szelíd arc, behorpadt, fekete száj, fehér haj és elapadt szemek. A testi kínok is elmúltak és most végtelen nyugalom árad róla.

Utólag felkötí az állát és megpróbálja lezárni a szemeket, a piros csérgét megigazítja rajta. Mire elkészül, eszébe jut, hogy virrasztani is kell a halottat és nincs ital a háznál. Két óra alatt még megjárhatja a kocsmát. Sietve pénzt, üveget vesz elő, féllángra húzza a lámpát és szinte dicsekedve mondja a halottnak:

— Ne félj, lelkem, mert ami dukál, azt én nem húzom meg tőled.

A faluban több embernek megmondja, hogy „virrasztás lesz” és siet vissza az itallal a hegyek közé.

Otthon az asztalt leteríti fehér abrosszal. Kirakja a kenyeret, s a pohárkákat az üvegek mellé. A ládafiából előkeresi a zsoltároskönyvet is, hogy — aki akar — imádkozhassék, énekelgethessen belőle. Így várja a virrasztókat, de az óra elüti a kilencet, a tízet is és nem jön senki.

— Amíg fejnek, vacsoráznak, és ideérnek, sok üdö kell — vigasztalja magát és vár türelmesen.

Későbbén kimegy az udvarra és elnéz a falu felé, de sehol sem látja a kézilámpást imbolyogni. A falu már lecsendesedett, az idelátszó házak során elaludt minden fény.

— Úgy látszik, nem jön senki! — panaszolja a halottnak.

A halottas ágyból furcsa igézet száll szét a szobában, öreg Ugrai Lőrinc megborzong. Csak most ébred a tudatára, hogy milyen egyedül van a világon, milyen elhagyott és fölösleges. A következő pillanatban harag tölti el és ráüt az asztalra.

— Egyedül es megtartom a virrasztást!

Leül az asztal mellé, kitölt egy nagyobbacska pohár pálinkát és a halott felé billenti.

— Nyugodjál békességben!

Piros meleg járja át, szinte szikráznak a belei és egészen felújulva dicséri az asszonyt.

— E jó volt.

Eszébe jut, hogy most imádkoznia kellene és komolyan hozzá is készül. Maga elé húzza a nagybetűs könyvet és bekönyököl a lámpa alá.

— Hát lássuk!

Keményen a könyvrenyomott nagyujjával ébresztgetni kezdi a betűket és nehézkesen szülabizálja:

„Teün-der vi-lág, tö-led búcsút vöt-tem ...”

Mérgesen horkan fel:

— Tündér a tűzlángot! Elég mocskos világ!... Ez nem nekedvaló imádság, Bori!

Más verset üt fel és újra neki gyűrűkőzik:

„Her-va-tag az öröm-vi-rág és az vi-lág fáj-da-lommal van te-le...”

— E már más! — derült fel Lőrinc bá. — Ez nem csúfolkodik a szegény emberrel. Ide hallgass, Bori! — int az ágy felé és belefeledkezik a gyászversezetbe.

Olyan barátságosan imádkozik, mintha az öregisten

ott ülne szemben vele a lőcslábú asztalnál a pálinkás üveg mellett és vele beszélgetne! A természetfölöttitől nem borzadzik, akárminek hívják. De miért is? Mert meghalt az asszony? Nincs azon semmi csudálkozni való. Öreg volt már, eljött az ideje, hogy földdel takarózzék. Újból hozzá lép és nézi. A cserge alól csak a halott feje látszik ki. Az arcból a szemek, sötét, szőrös orrlyukak, fogatlan száj úgy ütköznek elé feketén, mintha egy rücskös, sárga bőrdarabra öt valószínűtlen, szagos pecsétet cseppentettek volna.. Az egész halottas kép groteszk játékszernek hat, mely mellett elálmosodott a gyermek; de azért az ura megdicséri, mintha a halálhoz akarná férjhez adni.

— Ritka jó fehérnép volt. A föld alatt is megfelel.

Mélyet húz az üvegből s tovább beszélget.

— A Kustajon van egy ilyenös, hibátlan magfa, az jó volna körösztfának a fejünkhöz.

Egy kevésbé elszomorodik, hogy meg kell hálnia neki is, de ekkor az ablak megkoccan. Bolond éjjeli pillangó zümmög tompán rajta és át akar törni az üvegen a fényhez. Különben csendes az éjszaka. Egyszerre valami huppan a ház előtt. Biztosan mókusz esett le álmában a fáról. Jóízűen felkacag rá a vén ember.

— Emlékszel-e Bori, hogy a magyarót, amit száradni kiterítettél volt, mind elhordták a múlt ősszel a híjból? Sokat mérgeledtél miatta... Ezután már nem mérgeledöl...

A világosság gyengülni kezd a szobában. A lámpa szomorodott el. Kifogyott a petróleum. Nőrinck bá meg rázza, de már üszkös a bél is.

— Elfelejtetted gázt tölteni bele Gerencsére az ember setétben es megkapja a száját.

Elfújja a lámpát és nyúl az üveg után.

— Mintha ez a pálinka setétben jobb volna.

A derengő fényben a pálinkázó ember szemei vörösen révedeznek. A részegség első boldogsága átjárja, könnyelmű, tarka képek támadnak agyában és minden megszépül. Már nem érzi a nyomort, bajokat, szegénységet, elhagyatottságot. Orcája átforrósodik és legényes jókedve kerekedik. Máskor ilyen állapotban táncra kényszergette az asszonyt, de most nem lehet, mert meghalt.

— Várhattál volna te es avval a halállal! — korholja szelíden, de mindjárt fel is tartja az ujját és a régen elfeledett szerelmes kedvvel a halott asszony felé csavarja a fejét. Eszébe jutott a nótája. Azt el kell énekelnie még egyszer, mielőtt ő is végleg eltávozik. A reszketeg, száraz hang mindjárt fel is csendül:

„Ne mönj rózsám a tarlóra, gyenge vagy még a sarlóra...”

A holttest a sarokban valószínűtlenül nagy lesz, mintha felült volna a vackán, hogy hallgassa.

„... S hajel vágod kis kezedet, ki süt neköm lágy kinyeret...”

Abbizony ki süt neki lágy kenyeret?

Sűrűsödik az éccaka. A virrasztó ember szeme bebekoppan, de erőt vesz magán és felegyenesedik. Itt az ideje, hogy az asszonynak tett ígérteét beváltsa.

De még egyszer megnézi a világot. Kitarja az ajtót és megáll a küszöbön. Könnyű, bizonytalan alakja elmosódik, mintha a visszassemmisülés nagy folyamata menne végbe rajta és maga is csak egy darab éjszaka volna.

Penészből, hidegből, pár reves csontból hirtelen összehabart szegény vénember ő, kinek feje fölött kietlen lelkek jajgatnak. Mégegyszer elnézte a nagy bujdosót, a holdat, melynek tükrében a pásztor kapcáját készül felteríteni az arany bokorra. Láta, hogy a távolban, hol a végtelenbe görbül az ég, a fák között csillagok bujkálnak s a völgyekben most ébred a szellő. Mégegyszer mindent összegyűjt a szemeiben és olyan mozdulattal megy be a szobába, mint akinek már nincs mit keresnie ezea a világon.

Mégis egy kicsit meghül a szíve, mikor leakasztja a puskát a falról. Az erdőpásztor fegyvere. Régi, egycsövű, elöltöltő szerszám. Gondosan megvizsgálja és leteszi az asztalra.

Még mindig nem érzi a nagy elszakadást. A megdöbbenés, félelem, az elválás keserősége, a kimúlt test eltorzulása nem ijeszti. A sír rémei távol vannak a lelkétől. Csak azt érzi, hogy fáradt, halálosan kimerült és aludnia kell sokáig, örökkön ...

Félig álomban hozzákezd a vetkőzéshez. Lehúzza a rossz bakancsot, az égettfoltos harisnyát, kabátot, lájbit és ingben-gatyában megáll az ágy előtt, melyben a halott pihen. Kezében a fegyver.

— Ádsz-e egy kicsi helyet, Bori? — mondja fájdalmas tréfával.

És sötét nyugalommal felfekszik a halott mellé. Ugyanúgy, ahogy ötven esztendeig mindennap megtette. A holttest hideg érintését nem érzi. Olyan szépnek látja viasz fehér arcát, mint eddig s a szürke férgekké görbült ujjak is a régiek. Bori ez, az ő felesége. Most is csak olyan valóság, mint régen.

A megszokott mozdulattal húzza mohára a csergét, majd fölötte két fekete öklét összekulcsolva elmondja a százesztendős imádságot.

„Énistenem! őrzőz meg tűztől, víztől, égi háborútól, gonosz ember szándékától, hirtelen haláltól!...”

Az álom íze fészkelődik szájában, ráncos szempillái aláereszkednek. Pillanatig nem lehet tudni, hogy melyik az élő és melyik a halott.

Csak egy bizonyos: a halottnak jobb ezen a földön

A dörrenés a cserge alatt nem is hallszik, csak a vén test rándul meg erőszakosan s az ősz, gyér bajusz véres mosolyra húzódik.

Az erdők komor világában egy kis féreg sorsa bele hullott a végtelenség örök némaságába.

Kívül már a fák teteje fehéredik, a völgyekre ezüst fátyol terül és a világ fölé reszket az új élet.

Virrad...

IV.

A halállaltréfálkozó Ika Bálint fiának a sírja a szomszédjuk. Már nem is igen emlegetik a zord történetet, pedig annakidején hét falut is bejárt a híre.

Ika Bálint ezelőtt ötven esztendővel vetődött hozzánk Kápolnásfaluból. Apja halála után egy szőrös hegyiló s egy terű colos deszka maradt rá.

— Még abból es magával vitt az öreg egy koporsóra valót — szokta panaszkodni.

A maradékkal nekiindult szerencsét próbálni. Áthajtott a Hargitán, végigszundította a hosszú utat a rossz kőber alatt s egy szép nyári vasárnap délután bevándorzott a falunkba. Itt aztán földhöz ütötte magát a lova és kirúgta magából az életet. Mire Ika Bálint ráeszmélt, hogy mi történt, már fel is puffadt. A kapuk előtt ünneplő székelyek tréfálkozva vették körül.

— Te biztosan zabot adtál neki — csóválta álnokul egyik a fejét — s örömben meghasada a szíve.

— Fényképeztesd le te, — kacagott a másik — nehogy magja vesszen!

Ifjú, testes, magas legény volt még ekkor Ika Bálint. Szép, piroszinóros fehér harisnya feszült a tagjain, új zekéje volt s fürtös, virágos sapkája hasibárányból,

— Én má most kicsinájjak? — tátotta a száját tehetetlenül.

— Társulj valamelyik számmal itt a cigányok között! — gúnyolták. — Kutya Tamásnak éppen egy hozzádváló számara volna.

— Ne ajánlja kied a falamiáját! — vágott vissza a legény.

— Úgy látom ecsém, — torlódott a legény elé a megsértett ember — te időnek előtte a halállal tréfálszol.

Az utolsó pillanatban azonban odaugrott a Vékony János leánya s megfogta a legény kezét.

— Maga jöjjön nálunk, éfilegén, édosapám megsegíti!

A legény előbb meglepődve belenézett a leány szemébe, jókedvűen felkurjantott, átölelte a kemény, ropogós fehérnépet, másik kezével a szekér rúdja után kapott s olyan könnyen húzta maga után, mintha játékszekeret döcögtetne.

Ettől az időtől kezdve ragadt rajta a gúnynev: halállal tréfálszó. Valami veszedelem íze volt a szónak, az is beleborzongott, aki kimondotta, csak a legény büszkélkedett vele. Erős, fiatal, féktelen volt, törött a csont a markában.

— Medvetejet szopott a havasokban — gúnyolták az erejét is, ha „mutatott” valamit.

Idegen, jövevény maradt, de hogy feleségül vette a leányt, megszokták. Mikor pedig a vén, beteges Vékony Jánost is deszka közé szegezték, ő lett a gazda a háznál. Dolgozott éjjel-nappal és szerencséje is volt. Marhákat hizlalt s azokkal bellérkedett.

— Ha veres szakállad volna, elmeheátnél zsidónak — mondották elismerőleg még az irigyei is.

A jólétben testes, kiteljesedett ember lett. Olyan kemény négy fiat nevelt, mint négy bikaborjú. Vagyon, pénze volt, jó felesége, négy erős fia; szóval ahogy mondani szokás — alaposan rálépett az ördög farkára. Mikor az erdővásároknál is beütött a nagy haszon, ő maga dicsekedett.

— Most mán én es aszondom, hogy csak teréfálok a halállal.

— Azzal pedig nem szeren esés tréfálni — figyelmeztették, de Ika Bálint már kevélyen azt mesélte, hogy fogadták Bukarestben a minisztériumban.

— Az elnök urat keresném, — állítok be.

— A miniszterelnök urat?

— Őt hát!

— Ki maga, bácsi ? — fitymálódik az egyik.

— Én halállaltréfálkozó Ika Bálind vagyok, tudják-e!

Az urak csak essenéztek.

— E nem akárki!

Az emberek szegényebbje elhitte, hogy csak komázik még a kormánnyal is s a gúnynév még félelmetesebb szint kapott. Még a hitetlen Vida bá is csak félszájjal merete megkérdezni:

— Há tudnak azok magyarul!

— Tanólgalnak — intette le Ika Bálint s a következő pillanatban arról társalgott, hogy: „Nem hejeslöm, mit az urak csenálnak Genfben! Megmondtam én még a prefektus úrnak es, mikor az utolsó erdő vásárnál tár-

sultunk, hogy miért vónék én küssebbség? Tám küssebb gagyá kell nekem, mint a prefektus úrnak?

— Nagy kutya maga Ika bácsi! — üsmerte el a prefektus es.

— Tiszta igaz! — hagyják rá jóleső érzéssel az emberek s Ika Bálint paraszti göggel fokozza a hatást.

— Az erdőügyben es elvágтам a száját. Megmondtam ápertén, hogy addig ne szóljon bele a dogomba, míg nem tudja, hogy meddig szőrös a fa.

Kirobban a jókedv. Jól esik, amit mond.

És Ika Bálint napról-napra vígabb, féktelenebb.

Az értelmesebbek elhúzódnak tőle.

— Vesztét érzi.

Várják babonás bizonyossággal, hogy mikor éri utól, az elkerülhetetlen végzet, ösztönösen érzik, hogy jön. Apró jelei is mutatkoznak, ökre beteg lesz, dolgai kezdenek nem sikerülni. Titkolt kárörömtől csillannak fel a szemek. Maga Ika Bálint is tudja, hogy „valami lesz”. Megremeg bele, de küzd ellene és figyel. Izgatott és kíváncsi. Már szeretne megküzdeni az ismeretlen veszedelemmel és ahogy a sötét varázs megejti, szinte kéjt érez tőle. A bizonytalanság lassan, elviselhetetlenül súlyosodik rá és megkönnyebbül az első pillanatokban, mikor meghozzák a hírt, hogy legnagyobb fia szerencsétlenül járt. Megemelt egy feldőlt szénásszekeret és megszakadt.

— Él? — hördül fel.

— Még él.

Előbb a lovakat akarta főbe verni, amelyek felfordították, majd a reménységbe kapaszkodott, hogy még megmenti a fiát.

Az ágy törött le alatta, olyan keményen küzdött a legény, de mégis csak örökre el kellett nyújtóznia.

Csak mikor az orvos a kezét mosta s az anya harmadszor sikoltott fel — akkor hitte el Ika Bálint, hogy meghalt a fia. Ült egy faszéken és meredten bámult. Felésege, fiai idegenül mozogtak körülötte. Jött a halálbíró, hogy a halottkémi jelentést kitöltse. Mosolyogva mutatott rá a hullára.

— E má halott, mi? Ezen van mit emeljen a halál.

— Ne tréfálgj a halállal! — szörnyülködött a halálbíró.

Bambán nézett rá Ika Bálint.

— Mit beszélsz? Hogy én tréfálok a halállal. Én ... Hát persze! Hiszen én a halállaltréfálgzó vagyok Megrázkódott és kétségbeesetten felordított.

— Segítség!

A halálbíró borzadva újságolta el a faluban,

— Meghibázdott az értelme.

Jól eltalálták a nevét. Megkapta a rettenetes bélyeget. Már hitt benne és átélte. Szemeiből sugárzott ki a rettenetes eljegyzés. Aki sohasem látta, az is tudta róla.

A temetésre készülés alatt csak ödögött, lábatlankodott, vagy kiment az uccára és bölcselkedett az embereknek.

— Tulajdonképpen az egész élet csak tréfálgzás a halállal... Ha én Istennek volnék, egyszerre elpusztítanék minden embert és csak virágot teremtenék. Azt én...

Derűs, piros arca megnyúlt és megfeketedett. Az egész ember megrendült. Csak a testével nem bírta a belső pusztulás. Egész nap tekergett étlen-szomjan, este pedig

befeküdt a lovak jászlába. Alig virradt azonban, bement a házba és megrázta a halott fiút.

— Pali hé! Te Pali! Kelj fel, mert menni kell kaszálni!

Se az asszony, se a fiai, se más nem merte neki megmondani, hogy ne bántsa a halottat.

— A teremtésedet! Te ugyan jól elaludtál!

A temetés is nyomott, véstsejtő volt. Feketéllett a nagy udvar a sok embertől. Az asszony rokonsága felsereglett és körülállotta a kiterített legényt. Ika Bálint egyideig csendesen viselkedett, de egyszercsak megremegett és félni kezdett. Érezte, hogy senkije, semmije sincs, egyedül van, mint a kítaszított, mint mikor először megérkezett a deszkás szekéren a faluba. Mintha a család-jához se volna semmi köze. Fiai morcosak, gorombák és fojtottan káromkodnak a fülébe, hogy egyhelyben tart-sák a ravatal fejénél. A tömeg, különösen az asszonyok, őt nézik és a beteljesült titkos kívánság borzalmával sugdossák.

— No, ezt szépen visszatréfálta a halál!

A következő pillanatban a szertartás köti le a figyelmet Kálvinista falu, Ika Bálint az egyetlen katolikus benne. Szokatlan a ceremónia, ahogy az asperzóriumról hull rajok a szentelt víz, a pap körülfüstöli a koporsót és megzendül az idegennyelvű haláldal: „Circumdede-runt me gemitus mortis...” Nem értik, de érzik, hogy a halál sóhajt és a világ fájdalmai rázzák bilincseiket, Ika Bálint is elmerül benne, ráeszmél a halálra és tudja, hogy mindjárt hóna alá kapja a fiát és elkocog vele. Az egyházfinak kell a szertartás végén megérintenie.

— Állj hátrább Bálind, mert vinni kéne a halottat!

Az ember felrezzen. Látja is, hogy két ember emeli a koporsófedeleket, az asztalos pedig a szegek hegyét nyá-lazza. Bekedten felordít:

— Hált!

Mindenki visszadöbben. Ika Bálint odaugrik a rava-talhoz, hirtelen rántással felmarkolja a holttestet és va-dul lángoló szemei elé tartja az elferdülten vigyorgó arcot.

— Hát meges itt hagysz, Pali!

A test hidegen, szagosán mered vissza. Az apa még-egyszer átveri kétségbeesett, örült nézésével, majd fog-csikordítva úgy vágja vissza a koporsóba, hogy széttörik alatta a szentmihálylova.

— No ha elméec, eridj!

Hárman, négyen is megragadják. Erre magához tér.

— Mit csináltam — rebegi, — Megölém a fiamat!
Úgy-e én öltem meg?

Alig sikerül megnyugtatni.

A temetőben már csendesesen viselkedik. Most újra a régi, gögös nagygazda.

— A torra szüvesen látok mindenkit!

A gyásznép azonban észrevétlenül tűnik el mellőle. Senkisémet akart mellette maradni. Borzadtak tőle és ki-közösítették maguk közül.

Hiába terítették fel a gazdag tort. Az idő telt, be-sötétedett, de senkisémet jött. Még a hozzátartozói is el-maradtak, Ika Bálint megértette, mi történt. Büszkesége fellázadt, rettenetes düh fojtogatta.

— Így es jó! Csinálok én olyan tort, amilyent még nem látott ez a koszos falu!

Tudta, hogy minden lépését lesik és gazdul örvende-

nek megaláztatásának. Mikor látta, hogy a segítő asszonyok is hazaszökdösnek, bement a sütőházba, kitépte a rohafőző nagy üstöt és letette az udvar közepébe. Felesége remegett.

— Mit csinál, Bálind?

— Tort!

Leszedte a plattenről az elkészített ételeket és faze-kastól, lábasostól beleverte az üstbe. Erre eloldotta a láncos kutyákat és rázabadította a párolgó ételtömeget.

— Torozzatok! Ügyes külömbek vagytok az embö-röknél!

Fiai s a szomszédok sápadtan nézték a vad jelenetet. Arról tanácskoztak, hogy meg kellene kötözni, mert még fel találja gyújtani a falut, vagy gyilkolni fog. Át is szóltak a kerítés fölött.

— Ne kisírtsd az Istent, Bálind! — de a nekidühö-dött ember csak a hasas kutyákat bízatta:

— Ugassátok szépen, hogy az Isten nyugtassa a fiamot!

A borjú nagyságú ebek marakodva sűrögtek, forog-tak az üst körül, ropogtatták a csontokat, habzott a szá-juk. A Halállaltréfálkozó hajadonfővel állott köztük a holdvilágban, beléjük rúgott és tajtékos szájjal kacagott.

— Nyaljátok ki utolsó cseppig!

Sűrű vére száguldott, örülete fokozódott. Végül fel-ragadta a favágó tőkére a fejszét és agyba-főbe verte a kutyákat.

— Most már nyugodjatok tük es békességben!

Még sokáig állott a véres dögök fölött sötét ábrá-zattal, melyen egymást érték a sötét indulatok. A setét-bégben nem lehetett látni, sír-e, káromkodik-e. Éjfél kö-

rül aztán hátratántorodott az istállóba és leheveredett a lovak jászlába.

Reggel félig meg volt öszülve, de azért keményen állott meg az ajtóban.

— Gyuri, Feri, Álózi!

A fiúk helyett csak az asszony vánszorgott elő gyászöltözetben, álmatlanul, könnyektől ázottan, kétségbeesetten.

— Ne hívja őket! Nincsenek itthon!

— Hol vannak?

— Elmentek az éjjel,

— Hova mentek? ,

— A nagy világba... A szégyen miatt, amit maga csenált... Aszonták, hogy ők többet ebben a faluban nem állhatnak meg ember előtt

— Nem-e?

— Nem.

Ika Bálint megtántorodott. Tűz örölte csontjait.

— S te mért nem búdostál vélik?

Az asszony csendesen sírdogált.

— Még elmehetek én es! Akár alá, akár fel nekem es!

A férfi kifordult a kapun. Büszke tartással végigment a falun és betért a községházába.

— No gyedző úr! Én esment halottat jelöntök.

A jegyző megdöbbenve ugrott fel.

— Csak nem! Ki halt meg újból?

— A három fiam.

— Lehetetlen! Nem volt azoknak semmi bajuk!

— Nincs azoknak most se, csak elbúdostak... Itt hagytak. Itt a bitangok! — csikorgatta a fogait.

— És most mit akart — kérdezte a jegyző.

— Végrendelkezni akarok!

A jegyző nem mert ellenkezni. Enyhén próbálta lebeszélni, de Ika Bálint hajthatatlan maradt.

— Írja csak jedző úr!... Én, Ika Bálint, hütös tanuk előtt minden künn- s bennvaló vagyonomat Kutya Tamásra, a helybeli cigánra hagyom. Ezért ő köteles neköm adni a szamarát a hozzávaló taligával együtt.,

— Miért csinálja ezt, Ika bátyám?

A halállaltréfálkozó komolyan válaszolt:

— Mikor én ebbe a faluba jöttem, valaki azt a tanácsot adta, hogy társuljak a Kutya Tamás szamarával, mert a halállaltréfálkozóhoz az illik „, Írja hát a tekéntetes úr! Ne fájjon a feje miattam!

Félóra múlva belépett a korcsmaajtón s rávágott a kecskelábú asztalra.

— Bort ide!

Egyfolytában ivott egész nap és egész éjszaka. Egyegy bátrabb ember, asszony megpróbálta észretéríteni.

— Mit csinálsz, Bálint?

A részeg ember sötéten kacagott.

— A halállal tréfálkozok.

Muzsikát hozatott s a cigánynak megállás nélkül kellett húznia a nótát.

Másnap délben maga mögé állította őket, hazament, befogta a négy ökrét, a szarvukra rákötötte a négy fia képét és úgy hajtott végig a falun muzsikaszó mellett, sírva, káromkodva.

Ettől kezdve többé nem volt józan.

Az irigyelt, virágzó élet ledült, az egykor félelmes ember lassan falubolondja lett. Borba fojtott mindent.

Megkezdte utolsó, nagy tréfáját a halállal, de vasszervezete bírta. Az emberek megszokták, számba se vették. A birtok gazdát cserélt, az asszony is ágynak esett. Hiába küldöttek haza, most sem mozdult a bor mellől.

— Az ő baja!

Mikor felgyógyult, a fiai magukhoz vették az asszonyt.

— Itt hagyott az asszony, Bálind! — újságolták.

Az összeomlott ember csak nehezen értette meg, hogy mi történt.

Egyszer aztán ő is leszédült a padról és félholtan vitték haza. Hetekig kínlódott az orvos vele, míg isméi talpra tette.

— Most aztán igazán ne tréfálkozzék többet a halállal! — figyelmeztette jóindulatúlag.

A végzetes szótól újból feltámadt egész tragédiája.

— Igaz! Hiszen én a halállal tréfálkozó vagyok!

Megint a rettenetes szó hatalmába került és megadta magát. Szelíd, csendes ember lett. Nem ivott és nem beszélt, csak gondolkodott. Megpróbálta dolgozni, de többé nem volt áldás a kezén. A baj és szerencsétlenség egymást érte. Az utolsó napokban már kegyelemből vetettek egy falat ételt a szomszédok. A házat is elárverezték és ki kellett költöznie.

Ika Bálint nem ellenkezett. Végzete beteljesedett. Árván, elhagyottan, egyedül állott a világban és az egész nagy világból nem volt egy darabka föld sem az övé. Bár annyi se, mire a könnye ráhulljon. A halállaltréfálkozó népnek utolsó fia volt, akinek se Istene, se hazája. Halálra ítéltetett. A kétségbeesésben még egy végső, nagy gondolata támadt.

Megvárta az estét, míg a falu lecsendesedik. Zajtalanul, félve, lopózva összerakta a könnyű rozoga szekeret, amelyen ötven évvel ezelőtt a faluba jött. Felvetett rá egy ócska lapátot és kihúzta a temetőbe. A némán nyugvó hantok között megkereste a fia sírját és melléje állította a szekeret.

— Úristen segélj meg! — és belevágta az ásót a földbe.

— Nohát!

Öreg inait nekifeszítette és elindult. Nagy ereje romjainak utolsó maradékával húzta, vont a szekeret az országúton. Izmai megdermedtek, hátán csurgott a verejték, szemei vérbeborultak, de nem nyugodott. A falvak elmaradtak, sehol meg nem állott.

Félholtan vánszorgott be a városba. A piacon leterítette szakadt kabátját a földre, kitett rá három-négy-maréknyi sírhantot, az örültek riadtságával körülnézett és belekiáltott a piac zajába:

— Fődet vegyenek emberek! Jó erdélyi fődet...

Az emberek megállottak, majd kacagva tovább mentek.

És senkisé sem sejtette, hogy egy nép utolsó, nagy halállaltréfálkozása válik valóra a szerencsétlen örült rettenetes cselekedete által...

Esténként kiszokott jönni a temetőbe Szándoki, a cigány s elszokott klánétázgatni a fia sírja mellett, ki a télen halt meg.

Már harmadik napja dühöngött a hóvihar. Míg az ember a szomszédba ment, befagyott a szája. Este nyolc órára már elcsendesedett a falu s csak a farkasok álmodoztak az Olt jegén szaladgálva a meleg vérről. Színes, ízes, kéjes ital lehet az ilyenkor!

Úgy fertájtízkor jött először Szándoki, a cigányunk, hogy istál egy „betegségmérőt”.

— A miafene Gyuri?

— Amivel mérik a lázat.

— Hát ki beteg?

A cigány megrázkódik.

— A legénkém, Mihájka.

— A nem lehet, Gyuri. Pár nappal ezelőtt láttam csicsonkázni az úton.

— Nagy baja van — reszket a cigány.

— No itt a lázmérő.

— Aztán, ha az Isten éltet, lemuzsikálok, amiért ideadták.

— Nem veszünk össze, Gyuri!

Találgatjuk, hogy mi baja lehet a fiúnak. Elsajnálgatjuk a feleséggel, aztán megfeledkezünk róla. Még egy órácskát elszórakozunk s éppen lefeküdni készülünk,

imkor ismét visszadörömböl Gyuri. A konyha közepén megáll és felzokog.

— Nem használt!

Látjuk rajta, hogy a gyermek meghalt. Az asszonyomnak tele lesz a szeme könnyel. Magam is küzdök az elérzékenyedéssel.

— Vigasztalódjék Gyuri! — biztatom. — Jól járt ebben a mai világban!

A cigány tovább tétovázik, Valami baja van még.

— A betegségmérő... — nyögi ki végre.

— Talán eltörött?

— Nem a — rázza a fejét. — Csak mi nem merjük kivenni.

— Miért?

A cigány fekete arca eliszonyodik.

— A halál! A halál megfogta... Nem ereszti... Próbáltuk kivenni, de szorítja.

Mindjárt tudom, hogy az utolsó görcs, az utolsó lehellet rettenetes rándulása merevítette hozzá a hőmérőt a holttesthez.

— Tessék átjönni! — sürget a cigány. — Csak pár lépés.

Feleségem ijedten suttogja.

— Ne menjen!

— Miért ne mennék?

A cigány esdődik.

— Engedje el a tekintetes asszony. Nem kell félni. Az a szegény gyermek már nem csinál semmit... Oh, ha látná, milyen szépen fekszik!

Tényleg a halál békessége van már a kis házban. Elernyedt, fáradt minden benne. A szétbontott hajú,

szép cigányasszony az ágy lábára borulva siratozza kis halottját, ki olyan, mint egy kedves, élettelen csokoládéfigura:

„Bemeszelem a hozamot sóstéjjel — kesereg az anya — s meggyászolom én fiamat nagy kedvvel...”

A kis testből kiálló hőmérő ezüst hegye ragyog csak a szomorú lámpafényben, óvatos mozdulattal magamhoz veszem és a lámpához tartom. Gyuri s az asszony feszülten várakoznak.

— Mit mutat istálom? — rebegi a cigányasszony.

Ránézek s a szemem megrebben. Önkéntelen gondolatom támad. A lámpához intem mindakettőt, rámutatok a hőmérőre.

— Látják ezt a piros vonalat itt?

Csak intenek.

— No, — magyarázom — ezen a piros vonalon alul van a földi élet, azon felül a túlvilági élet.

— A mennyország! — sóhajtja az asszony,

— Az! — helyesli az ura is.

— Jól tudják — feleltem. — Ez az ezüstsínű folyadék benne az emberi lélek. Ha a piros vonalon alul van, az azt jelenti, hogy a lélek még a földön jár; a vörös stráfon felül már az égbe igyekszik.

A cigány félénken mutatóujját a halott felé nyújtja. Nem meri még kimondani a nevét.

— Ő most vájjon hol van?

— Úgy teszek, mintha figyelmesen a lázmérőt nézném ott, ahol az élet megtörését mutatja.

— Még itt van! — súgom sejtelmesen, hogy vigasztaljam. — A lelke még itt lebeg valahol.

— Oh, tudtam én azt! — ujjong fel dallamosan az asszony.

Gyuri is megbékül.

Szegény cigánytesvéreim!

Hisznek és megnyugszanak. Szentül meg vannak győződve, hogy a lélek láthatatlan aranyszárnya itt repdes, verdes az arcuk körül és puha érintéssel cirógatja, mint a napfény. Érzik és szinte látják is titkos ide-odavillanását. A kis holttest is lassan átalakul, kismul. Alig észrevehető mosoly dereng rajta. Az apró, rizskása-fogak fehér sövénye világol, s a szem fehérje kiles a csukott pillák alól. Olyan ez az öt-hatéves drága purdó, mintha elalvás előtt még az ágyban édesanyjával huncutkodnék.

A kis asszony oda is támolyog és megérinti, de mindjárt fel is sikolt.

— Csak a testecskeje ne volna hideg!

A pillanatnyi álom szétfoszlik és a nő újra visszasüllyed a kétségbeesésbe. Hirtelen lerázom a hőmérőt és rászólok a búsongó anyára.

— Nono!

— Csak azért sírok, — reszket fel a hangja, — hogy mikor kért, nem adtam neki vizet, de féltem, olyan nagy forrósága volt.

Alig nyugtatom meg, a férfi keseredik el.

— Jaj, mikor kért, nem muzsikáltam neki!... Szakadjon le minden ujjam, miért is nem tudtam megtenni neki!

— Ezen még lehet segítem — nyugtatom meg. — Mikor szépen felravatalozzák, vegye a klánétáját, üljön oda a fejéhez és fújja el neki a legszebb nótáit.

— Vájjon úgy tegyek? Fogja hallani?

— Természetesen! — áztatom, hogy jót tegyek vele.

Azzal már készülődöm is. Pár jótanácsot adok. Az asszony az ajtónál visszatart.

— Mutassa meg még egyszer istálom.

— Mit?

— Az ő lelkit!...

Az idő nem enyhül. Az ég sötét mélyében súlyos hófelhők torlódnak, csípős szél vág, az erdők komoran zúgnak, a ház ablakain át lámpafény vetődik ki a hóra

Hirtelen szomorú dal zendül fel a kis holttest mellett.

Gyuri cigány klánétázik a fia lelkének a jégvirágos ablakok mögött,

Azóta mindig megteszi, mikor ideje van.

VI.

A temetőnek ezen a részén különben van még néhány gyermeksír. Apró vakondtúrások. Ez a legfrissebb az Endes Klárikáé, kit piros szemfedővel temettek. Aratás-kor halt meg és kenyérravatalon pihent. Kis életének elmúlása így történt.

Apja virrasztott betegágya fölött. Az anyja már kidőlt mellőle. Reggel felé őt is leütötte az álom. de ijedten riadt fel és ránézett a néma, mozdulatlan, elsorvadt kicsi testre.

— Csak nem halt meg! — rémül fel benne a gondolat és megérinti az ernyedt kezecskét.

— Klárika lelkem! Alszol? Nézz rám, édesem!

A nagy, kék szemek nem mozdulnak, a vékony orr hegyesen mered fel a félhomályban, a hervadt szájon csendes a lélegzet.

— Hej Isten! — döbben meg a férfi és felemeli a testecskét, de ernyedten omlik szét kezei között. Az aszszony is felriad és fojtott sikoltással ugrik oda.

— Klárika! Édös virágom! Édösapád szólít! Kicsi bubát hozott.

A gyermek elnyúlva marad. Tehetetlenül állnak mellette.

— Valakit hívni kéne! — mondja kétségbeesetten az anya, s úgy, ahogy van, egy szál kenderingben a gyermek fölé roskad. Nézi az arcát, ráfúj a szemeire. A

szájhoz érintett fülekkel hallgatja lélegzetét, homlokát bepreckeli vízzel, küzd, kínlódik, imádkozik és sír... Végre a gyermektést megremeg, a sok láztól üveges szemek fáradtan mozdulnak.

— Kláríka! Kláríka! — sikoltja olyan különös hangon az anya, mintha a másvilágról szólítaná vissza. A belépő szomszédasszony tündöklő tekintettel újságolja.

— Él! Él...

A férfi örömeben megfogódzik az ajtófélfában. A szomszédasszony érzéketlenül, közömbösen ásít.

— Hoci a gyertyát, te!

A gyertyafénynél végigfürkészi az arcot, hasacskáját, lábait és nyugodtan állapítja meg:

— Semmi egyéb, himlős a leánka, de nem tud kivenni. Le kell teríteni egy piros kendővel. Semmi a világon úgy ki nem hozza. Káposztalé is jó volna, de a most nincs. A piros kendő mindennél többet ér.

Piros kendő azonban nem volt a háznál.

— Mozdulj, Mihály' — riasztotta a férfit. — Sze-rezz egyet hirtelen! Te pedig, Marika, főzz addig egy findzsa herbateát, de ügyelj, szép sárga legyen. Addig én megkenegetem a kicsi hasát.

Endes Mihály szó nélkül futott ki a kapun. Az úton eltűnődött, hogy kitől kérjen piros kendőt, melyik leány fején látott. Minden ablakon bekocogott.

— Adjanak egy piros kendőt, mert a gyermekem halálán van!

— Nekünk nincs, Miháj — kiáltották vissza.

Bátortalan volt, mint minden szegény ember. A nagygazdákat fel sem merte költeni. Futkosott fel, alá a néptelen utcákon, de úgy érezte, hogy minden perc

gyermeké életét rövidíti meg és ő lesz a gyilkosa, ha nem viszi hamar a piros kendőt. A szegénység dühe elöntötte, megrészegetett a kétségbeeséstől és must már ököllel verte a kapukat:

— Adjanak egy piros kendőt!

Az álmukból felvert emberek káromkodva verték el a házuktól:

— Megbolondultál hé, vagy részeg vagy? Ha kendő kell, végy a boltból!

Szégyenkezve rebbent el az ablakoktól, de az aggodalom majd megölte.

— Egy piros kendőt! — hebegte kétségbeesésében.

Már jócskán meg volt virradva, mikor felköltötte a boltost. Morgott az is, de nem haragudott. Égővörös, gyönyörű selyemkendőt terített ki elébe. Három olyan gyermektestet is be lehetett takarni vele, mint a Klárikáé.

— Teeeek? — mosolygott a boltos.

A férfi durva, kérges kezéhez hozzáragadt a habos selyem.

— Mi az ára?

A kereskedő ismerte az emberét. Tudta, hogy pénzt nem várhat tőle.

— Nem kerül pénzbe — csomagolta be fűgén a' kendőt. — Megegyezünk valahogy. Mondjuk holnaptól kezdve a feleségeddel együtt eljöttök hozzám egy hétig aratni. No rendben van?

— Igenis, tekintetes úr! — hagyta rá alázatosan és hálásan Endes Mihály.

Mintha a tatárok hajtának, úgy futott a kendővel az úton.

Hárman is fogták, mikor ráterítették a gyermekre.

— E már portéka! — morzsolta irigyen ujjai közt a szomszédasszony a drága selymet. — Ugyanbiza kitől kérted! — Csak nem a papnét költötted fel miatta?

— Nem, — nyugtatta meg Endes Mihály — a boltból vettem.

— Tisztára elment az eszed, hogy ilyen drága dologra vesztegeted a pénzt!

— A nem baj, csak használjon — morogta Mihály a kanapén.

— Amit én megmondtam, abba te nyugodj belé — sértődött meg a tudós szomszédasszony. — Nincs az a doktor, aki jobban értsön a betegséghez, mint én. Ha nem hiszed, nézd meg a leánkát! Alig terítettük rá a veres kendőt, már is megcsendesedett. Nem vetek bele három-négy napot, talpon lesz.

— Adná a Jóisten! — fohászokdtak fel mindaketten.

Egész nap a beteget őrizték, lestek minden moccnását.

A gyermek szemmeláthatólag megkönnyebbült. Megismerte és megsimogatta a kecskét és eljátszadozott az ékes kendő hosszú rojtjaival.

Estefelé felkészült Endes Mihály és azt mondta az asszonynak:

— Mari, te csak maradj a gyermek mellett! Én elmegyek s a holdvilágon legalább egy pászmát aratok. Nagy hely, kettőnknek is meg kellene sietnünk, hogy a hét végire lefogyjon ... De a kendőt meg kell fizetni... Éjszaka aratok helyetted, nappal magam helyett. Te csak ügyelj a leánkára, egyéb bajod ne legyen!...

Így aratott Endes Mihály. Nappal a nap aszalta, éjjel a hold vénítette.

Harmadik nap már a feje zúgott, szemei véresek voltak s az egész világ egy nagy, véres kendőnek látszott; de a kigyófogú sarló a kezében meg nem állott, éjjel-nappal harapta a sárga búzaszárat.

— Rád becsültetem, ha idejében el nem készülsz és a szeme kipereg! — fenyegette a boltos.

Szótlatlanul görbedt az áldásra Endes Mihály. Fénycsóva volt minden marok búza, mely a kezét égette. Ászúrtiszta, átlátszó szálak esengve törtek el, mint aranyüveg s a kalászkok tündérerdejének tövében térdenállva, félig önkívületben aratott a szerencsétlen ember. Mikor a sarló kifordult ujjai közül, tépte a búzát, szájával harapta, míg az éles levelek felvágták az arcát. A forró nap rátűzött, forralta velejét, vére száguldott, zöldet, veresét látott, végül eldőlt, lihegett, szomjúság és éhség gyötörte, arcán sárga sárrá lett a búza pora és a verejték. Mikor tovább nem bírta, félmeztelenül a rögre zuhant.

— Bárcsak eső lenne!

Bárcsak eső lenne, Isten könyörülne, hogy a sorvasztó munkában megpihenhetne!

A forróság azonban nem szűnt. A nap felrobbant az égen, sugarai szúrtak, mint a vipera nyelve és szikrázott tőlük az állatok szőre. A júliusvégi kibírhatatlan kánikulában az árnyéktól árnyékig röppenő bogár is elpusztult útközben.

Csak ez a búzához kötözött ember élt és aratott a piros kendőért, mely elrejtí gyermekét a halál elől. Mikor elcsüggedt, csak erre gondolt, új erőre kapott tőle és az

összetört test újból elnyúlt a földön az aratás szent örületében.

Negyedik nap arrajáró emberek eszméletlen találták a kalászok tövében. Hiába költögették. Tompa, mély álom nyomta. Rázták, egyik oldaláról a másikra fordították, gúnyolták, s végül egy vállvonintással otthagyták.

Nem tudta, meddig aludt. Mikor fölébredt, sűrű vörös sötétség vette körül. Szemüregei égtek és valami szédületes mélység felé húzták. Most már tudta, hogy az akadálytalanul rátűző nap vakította meg. Kínosan letapogatózott a patakhöz és a hús vízbe áztatta szemeit, melyekből millió csillag röppest szét. órákig ült így, míg végre látását némileg visszanyerte és derengeni kezdett a világ. Mihelyt lecsillapult, az aratás jutott eszébe.

— Az egész napot elhevertem — állapította meg rémülten — nem leszek készen, de ezekkel a szemekkel nem bírok dolgozni.

Szerencsére jó gondolata támadt. Ingéből letépett egy darabot, vízbe mártotta a rongyot és bekötötte szemeit. Visszatapogatózott a búzához, megkereste a sarlót és vakon is aratott.

Estére a szemei megenyhültek, levehette róluk a borogatást, de most az éhség támadt fel elviselhetetlenül.

Ezen a bajon könnyen segített. Kalászokat, szedett, összemorzsolta két tenyere közt, elfújta a pelyvát és megette a búzaszemeket. Még mosolygott is hozzá.

Az utolsó napon váratlan segítséget kapott

Mikor pitymallott, felesége ölébe vette a beteg gyermeket, másik kezével megfogta egyetlen vagyonuk, a tejelő kecske kötelét és kiment urához a mezőre.

A gyermek feje vállára törött, ernyedt, erőtlen teste

mellére súlyosodott, alig bírta a hosszú úton a virrasztásuktól, aggodalmaktól, éhségtől kimerült asszony. Hiába pihent meg a mesgyén, szája tajtékot vert az erőfeszítéstől. Lépésről-lépésre kínlódott. Jóformán a mekegő kecske vonszolta előre.

Endes Mihály rémulten futott elébe.

— Mit csináltál, Mari! Hogy tudtál ezzel a beteg gyermekkel elindulni!

— A végét járja — susogta az asszony. — Azt akarom, hogy együtt legyünk, ha... magához találja venni az Isten... Hogy még életben lássa maga is.

A férfi szóltanul megfordult. Ijesztő soványan, tántorogva előre ment, karjai közt haldokló gyermekével, mint egy beteg kísértet, mely utolsó útjára holttestet lopott. Mikor a búzához ért, kíméletesen anyja ölébe helyezte a testecskét és csendesen fekhelyet készített a búzakereszt tövében. Magasra rakta a gabonaágyat, utolsó rongyukat mind a ketten levetették párnának, ráfektették a leánykát, óvatosan betakarták a piros kendővel és köröskörül magas kényeket állítottak a nap heve ellen. A kecskét a férfi fához kötötte, hosszú kötélre eresztette, hogy szedegethessen. Meg is fejte egy pléh csuporkába és az édesen párolgó tejjel megkínálta kicsinyét.

— Hörpintsd be lelkem ezt a csepp tejet!

A kicsike kínos vonaglással nézte őket, de beszélni nem tudott.

Anyja is megpróbálta.

— Idd meg, édesem, mert ettől meggyógyulsz!

A ki cserepezett szájacská már nyitott seb volt. Meg se mozdult. Elhagyta minden erő. A kezeket már ólom-

színüre festette a halál hideg sírfestékkel és fekete ecsetje már az arcon dolgozott sürgősen.

— Nem kell ennek több tej az életben! — hörögte tompán az apa és nézte a csupor tejet.

Hirtelen heves vágy fogta el, hogy megigya. Az éhség minden karmát kinyújtotta az eledel után. Melle égett, torka kiszáradt, száraz gyomra mordult. Feleségére nézett, ki szintén reszketett a tej után. Tudta, hogy ő sem evett. Feléje nyújtotta az edényt.

— Nesze, idd meg!

— Igya meg maga! — tolta vissza az asszony.

— Én már frustukoltam — hazudta Endes Mihály. Elöntöm, ha meg nem iszod.

— Jaj, hova lett az eszünk! — ijedt, meg az asszony. — Ha megisszuk, mi marad a gyermeknek!

— Biz az igaz! — hagyta rá a férfi és nagy gondal befödtek, kéve árnyékában elrejtették a tejet, hogy meg ne savanyodjék.

Megragadták a sarlót és egymástól elfordulva, némán aratták a búzát.

Egy óra múlva az asszony megnézte a gyermeket,

— Alszik — éledt fel benne a reménység.

— Az jó! — remegett meg az ember is. — Az álom a gyógyulás.

Új pász mához fogtak. Minden sarlóvágásnál visszaneéztek, de egyikük sem mert a beteghez menni. Féltei a haláltól. Mikor a föld végéhez értek, mégis feltámad! a rémület, hogy hátha meghalt és mind a ketten a kéve ágyhoz futottak.

A gyermek szemei csak félig voltak becsukva, arcocskája sárgább volt, mint a fölébe hajló kalász, ajka

leesett, szíve, lélekzete megszűnt. Mind a ketten látták hogy halott, de egyikük se szólt.

Újból visszafordultak a búzához, de egy-két marokvágás után ledobták a sarlót és felegyenesedtek. Az anya tébolyult tekintettel odaszólt Endes Mihálynak:

— Hátha nem igaz?

— Nézzük meg mégegyszer! — felelte Endes Mihály. A tarló ropogott léptük alatt. Valaki a másik földön rákezdedt egy szerelmes nótára. A mező felett sasmadár keringett, árnyéka áthúzott a halott arcán. Endes Mihály s a felesége csak ültek mellette egy-egy búza kévéén. Meleg, belső fény verte át az asszony orcáját.

— Milyen szép! Istenem, beh szép!

A férfi felnyögött, majd lázadozva kiegyenesedett. de a halál ellen nem tehetett semmit. Erre alázatosan lecsendesedett.

— Adj egy kendőt, Mari, amivel felkössük az állascáját!

A búzák fölött csend ült. A pipacsok égtek, mint a halottnak gyújtott gyertyák. Minden tudta, hogy valaki meghalt a mezőn s a halál a tarlón jár.

Endes Mihály most szép ravatalt emelt búzakévékből. Kenyér-ravatalt. Jó magasat, hogy a férgek meg ne bántásák gyermekét, ki meghalt a kenyér árnyékában. Felesége körülrakta néhány szál virággal. Gondozgatták szépen, tompa fájdalommal. Mikor mindent elrendeztek, a szép kicsi asszony megfogta a halott kezecskéjét és siratóba kezdett hangos, sikoltó szóval, hogy megadja neki a végső tisztességet:

„Ékes szép Kalárim, szüvemnek virága...”

Bús szavakba füzte minden kis emlékét, utána kiál-

tott az égi ösvényen mendegélő léleknek, felsikoltott hozzá a mennybe és sötét fájdalommal ráborult megfagyott testére.

A férfi csitította és nagy kezével hajtotta a halott-ról a legyeket. Végül ismét letakarta a piros kendővel, hogy anyja ne lássa.

A kalászok szomorúan bólintottak . . .

Az idő estére hajlott. Az emberek már hazakészülődtek a mezőről. Endes Mihály feleszmélt. Még egy darab aratatlan maradt. Ha be nem végzi, a boltos visszaveszi a piros kendőt és nem lesz a gyermeknek szemfedője.

Szótlanul vették tehát a sarlót és aratni kezdettek. Minden mozdulásnál egy-egy szem kipergeti, mintha a kenyér is gyermeküket siratná. Az is lehet, hogy Isten sírt a kalász által áldott búzakönnyeket.

Senkinek sem szóltak, mégis az egész mező tudta, hogy az Endesék leánkája meghót. Közelről, távolról odajöttek az emberek, felemelték a selyemkendőt, megnézték a holttestet és ismét visszahullatták rá. Megdicsérték apjának, anyjának:

— Milyen szép angyalka!

— Az! — köszönte meg tompán Endes Mihály.

Az asszony keservében bebújt a kalászok közé, mint a megriadt fűrjmadár.

A látogatók elbúcsúztak:

— Jól járt szegény! ... Legalább nem kínlódik az életben!

Mire besötétedett, mindenki hazament, ők csak arattak tovább.

Vége az utolsó kalász is lehanyatlott.

„— Áldott legyen az Úrnak szent neve! — fohász-
kodott Endes Mihály és asszonyához fordult: — Immá'
mü es mehetünk!

Összeszedték rongyaikat, a megmaradt tejet kilocs-
csintották a földre, eloldották a kecskét a fától és Endes
Mihály karjára vette a kis halottat...

Elöl ment az apa hajadonfővel, félig meztelenül és
hurcolta halottját. Az asszony egyik kezével a lelógó
kicsi kezét, másik kezével a kecske kötelét fogta.

Lassan belemerültek a sötétségbe.

A mezőn csend van. Álom dermed az élőkre, a fái-
kísérteties vonaglása elcsedeseedik, a végtelenbe siető vi-
lágok út jókban megállanak, a mindenség nagy reszketé
megszűnik...

Az éjszaka alszik ...

Álma a föld ájulása a csend halott karjai közt...

VII.

Végre szegény Szócs Górné Istvánné is megpihent.

Tizenhatban kezdődött az ő nagy baja. Egy éjszaka azt álmodta, hogy kiment a mezőre aratni s hát a búza mind tisztapiros rózsává változott. Mikor közelebb megy, akkor látja, hogy mindenik földön a kalászosok tövében ott fekszik holtan a gazdája egész családjával szép sorjában elnyújtózva.

Sikoltani se volt ideje s már megszólította a halál, aki görbe kaszával ott állott a búzamező közepében.

— Siess, siess, mert téged várlak Fejér Julis! Eltött az üdő, fogjunk dolgohoz!

Megsuhintja a kaszát s arra dőlni kezd a rend, a megsértett kalászosokból pedig csurog a vér!

— Állj a sarkomba, Fejér Julis — parancsolta a halál — s szedjed, kössed a kévét.

Irtózott hozzányúlni a véres gabonához az asszony, de a halál rárivallt:

— Forgódj, mert télire kenyér kell!

— Ebből ugyan milyen kenyér lesz? — kérdezte bátoritanul.

— Amilyent megérdemlötök! — válaszolt a halál.

Mire a nap ereje megjött, olyan enyészetszag lett a mezőn, hogy Fejér Julis alig bírta kiállani. Hol egy gyer-

mekholttestben botlott meg, hol egy-egy felfordult fűrjmadárra lépett. A verejték szakadt róla, de mire delet kondítottak, a mező fel volt kötözve.

— No most eresszük útjára! — mondotta a halál éa lelépett a víz partjára.

Egyet intett, mire szépcsendeszen úszni kezdett lefelé a vízen a töméntelen koporsó. Mindenkibe belehelyeztek egy-egy kévét, kalászával keletnek fordítva s tovább-eresztették a vízen.

Mikor az utolsó koporsó is a parthoz csúszott, a halál a karjára csavarta a Fejér Julis nagy sárga haját, istenesen megrázta és belelódította a rettenetes csónakba.

— Eridj most te is utánok s lakjatok jól!

Azzal vígan füttyülve felsétált a havasok közé.

Aznap az ellenség elhajtotta Szócs Gór Istvánt, a Fejér Julis urát.

Hajnaltájban, — össze sem tudtak jóformán mézesedni az ágyban — vad muszszakozások fegyverrel megverték az ablakot s mire Fejér Julis az öltözetit magára kapkodta, már a két gyönyörű ökörrel, szekérrel együtt úzték is ki a kapun az urát. A veszedelem hírére, aki tehette, kertek alján, szakadékok közt bujkálva kiszökött az erdőkbe s ott élt a sok nép, mint a vademberek.

Fejér Julis a két kezét a fejére kapcsolva az udvaron sikoltozott egész nap.

— Be megálmodtam! Oh, hogy megjelöntötte az Isten!

Estefelé egyszercsak látja, hogy az úton nyomul felfelé a sok idegen katona, ágyú, szekér s a hegyekről is

ereszkednek lefelé. A kis kapuhoz futott és reszketve nézte, nincs-e közöttük az ura, de a porfelhőben, nagy zsvajban, a sok sírástól, félelemtől nem is látott tisztán. Erre kiáltozni kezdett:

— Jere haza Szőcs Gór István!

Jött is Szőcs Gór István, de fegyverek közt. A sapkája véres volt, mintha veres virágot tűzött volna rá. Szólania nem szabadott, csak bánatosan ránézett a feleségére, mikor elhaladt a kapu előtt. A két ökör azonban elbődült és szekereستől kivágott a sorból. Az Istennek sem akartak tovább menni. A katonák ütötték, Fejér Julis pedig biztatta:

— Virág! Rendös!

A két állat megtorpant, Ekkor egyik katona lándzsával feléjük szúrt és felhasította a Virág oldalát. A vér elöntötte és lefolyt fehér lábain.

— Éppen mint a Krisztusét! — takarta el iszonyodva a szemeit Fehér Julis.

Inteni se tudott az urának, a vonuló sereg továsodorta Szőcs Gór Istvánt. A fáradt katonák, a lovak farkát fogva meneteltek, az út dübörgött a lábak, kerekek, állatpaták alatt. Idegen vezényszavak, káromkodások röpködtek a kihalt, ijedt házak között. Verejték és ürülék-szag hömpölygött utánok. Az ing a hátához fagyott Fejér Julisnak a félelemtől, de hirtelen eszébejutott, hogy az urát egy falás ennivaló nélkül viszik. Besietett a házba, sebtiben levágott egy jó arasz szalonnát, kirántotta a kenyeret a fiókból s megfutamodott a sereg után.

Valahol a távolban ágyúlövések morajlottak, az erdő fái furcsán recsegték, izgatott, nehéz kábulat volt a le-

vegőben. Fejér Julis csak futott az úton, s didergő szájjal motyogott:

— Eresszenek jóembörök!... István merre vagy?

A szürke porfelhő mögött hirtelen vakító láng csapott a magasba és dördülés rázta meg a földet. Az Olt hidját felrobbantották. A víz füstölt, sistergett, az út helyén fekete szakadék tátongott.

Fejér Julis megállott, mintha mellbe vágták volna, a haja lobogott s csak a két karjával birkózott az üres levegővel. Mikor magához tért, odavánszorgott a szakadékhoz, szép fiatal teste kinyúlt fölötte s torkaszakadtából kiáltozni kezdett:

— Idehallgas, Szőcs Gőr István! Akármerre vigyének széjjös e világon, én idehaza várlak! Jere akár reggel, jere akár este, engem ébren találsz!... Hallod-e Gőr István? Verje meg az Isten halóporában es, aki téged megbánt s százszor es áldja meg, ki jól bánik veled! Hát menj csak Gőr István!

Most feje fölé emelte a szalonnát-kenyeret s az ura után dobta.

— Ezt vidd el magaddal, hogy a hosszú úton meg ne éhezze!

Az élelem loccsant a vízben, de Fejér Julis nem haltotta. Megnyugodva visszafordult a falu felé s eltűnt a szürkületben.

Másnap magyar katonaság özönlötte el a falut. A nép ölelte, csókolta, csak Fejér Julis maradt néma. Fogta a favágó fejszét s elszántan megállott a kapuban.

— Levágom, aki ide be meri tenni a lábát!

A katonák visszatörpantak.

— Mi lelte, menyecske? Hiszen magyarok volnánk mi is!

— Ide katona se magyar, se némöt, se romány, se muszka élve bé nem!

— Igen, de háború van! — ellenkezett egyik katona,

— Akinek háború kell, az igazítsa el odakünn? Ez a Szócs Górnak háza!

Tiszt is került oda, de a fejszés asszonyt nem lehetett eltántorítani a kaputól. Olyan igézet lobogott a szemében, hogy a katonák megdöbbenve távoztak.

Étlen, szomjan ott állott a fejszével a kaput őrizve. Este azonban elfogták. Kilenc óra tájban a katonák a felrobbantott hídnál lepték meg egy darab szalonnával, kenyérrrel a kezében.

— Jól tartsd magad Szócs Górnak, — kiáltotta — mert már itt vannak a magyar katonák!

Mikor kihallgatták, értelmesen elmondott mindent az álmától kezdve, mire kijelentették, hogy eszelős és elbocsátották, de fegyveres őrt állítottak a kapujába. Kívül a katona, belül az asszony vigyázott a házra. Közben békesen elmesélgették a sorunkat.

— Osztán menyecske, — tréfált a katona — nem kerültünk-e maga miatt sógorságba a muszka katonákkal?

— No nézd, — fitymálta Fejér Julis — hol jár az esze!

Reggelre a magyar katonák is elmentek, a háború tovább vonult a Kárpátok közé s a faluba lassan visszatart az élet. A felrobbantott híd helyett mást vertek az utászok, de a földomlás szakadéka megmaradt. Az idő félelmek, nélkülözések, reménységek közt telt. Ma itt, holnap ott ütött be a szomorúság. Csak Fejér Julis nem

változott semmit. Nap-nap után kijárt a szakadékhöz és belevetette a szalonnái-kenyeret az urának; de a szalonna-kenyér is mindennap kisebb lett s mikor az utolsót is elhajította, fásultan mondotta:

— Valamit most már te es csinálj, Gór István, mert már nekem több nincs!

Azért tovább kijárt a szakadékhöz, akármilyen idő volt s utána kiáltotta elhurcolt társának, hogy mennyi széna lett, hány kalangyát aratott; megkérdezte, melyik földbe mit vessen, elújságolta, mi hír a faluban. Rendes házas életet élt a távolból. Még veszekedett is.

— Ha tisztességes ember vónál, István, akár erről, akár a másvilágról, hírt adnál magadról.

Eleinte sajnálták, később kacagták, utóbb megszokták az emberek.

Eltelt egy esztendő, de csak nem jött semmi hír az elhajtott emberről, pedig a Vöröskereszt útján is kérdezősködtek utána.

Szeptember közepe lehetett, mikor egy nap rongyosfoltos idegen ember tévedt a faluba. Sovány, égett, a sok éhezéstől zöld volt az arca, szürke szakállá ragadt össze a pizsoktól s rossz kapcabocskorban rúgta a port.

— Melyik a Szócs Gór István háza?

Mikor belépett a kapun, Fejér Julis sírva fogta meg a kezét.

— Jöjjön, jóember, mert én tudom, hogy magát az én uram küldte!

A jövevény ráintett a fejével.

— Sirassa jóaszony, mert mikor meg akart halni, ő is magát búsulta!

Alig ült le a házban, már omlott be a sok asszony az ajtón: Köpe Ferencné, Szabadni Mihályné, a Dobai Miklós felesége s a vén Vonuj Gica családja.

— Hát az én uramról nem tud-e valamit f

— Sokat szenvedtünk! — sóhajtott a jövevény, — Csak tétünk háromféle volt.

Meg is látszott a sok szenvedés rajta. Ügy ült ott, mint a halálkép. A lábszárai még reszkettek alatta, mint a frissen feltámadt halottnak.

— Hét nap s hét éjjel hurcoltak üsmeretlen tartományokon keresztül, míg elértünk Paulinszk faluig. Ott volt a fogoj-láger egy felhagyott oskolában. Voltunk úgy hétszázan. Az udvaron két sorba parancsoltak egymással szemben, s a soron végig egy zsákból letöltötték valami régi, dohodt puliszkalisztet, hogy aki éhes, hát nyalja ...

— Szent Isten! — csapta össze a kezit Szabadni Mihályné.

A jövevény egykedvűen folytatta.

— Osztán bevágott közénk a flekktífusz. Hullott az ember, mint ősszel a légy. A katonák nagy meszes gödröt ásattak, s lapáttal hengergették bele a holttesteket, hogy a betegség ne terjedjen... Ez így ment karácsonyig. Azt sem tudtuk vasárnap van-e, miesnap van-e, csak temetünk szakadatlan. Végül hárman maradtunk: Én, Szöcs Gór István s egy szegedvidéki ember.

Egyik este aszondja a szegedvidéki ember:

— No testvérek, karácsony van. Ma született s kicsijézus.

Éjfél tájban leszállott a pricesről, letérgyepelt a földre s elkezdett énekelni:

Jézus ágyén, nincsen paplan,
 Jaj de fázik az ártatlan.
 Hogy is löhetne bundájja —
 Eveszött a háránkúja ...

Aluggy, aluggy drága!

— Ebből tudtuk meg, hogy karácsony van. Erre mű es beléállottunk az énekbe s fűttük egész éccaka, már csak azért es, hogy a szájunk bé ne fagyjon a nagy hidegtől.

Hirtelen a szegedvidéki ember mérgesen felszökkent:

— Elég volt már a Jézusból!... Most fűjjük azt, hogy: — „Gyün a halál, hozza a kaszájját, — Vele hozza pipáját, kulaccsát...”

— A nótát sem én, sem Isvány nem tudta, de nem es kellett, mert a szegedi ember fűjta, ahogy a torkán kifért.

Egyszercsak kacagni kezdett s arra gyűjtött, hogy: — „Halálmadár, halálmadár szállott a ház falára Möghal innen, möghal innen valaki nemsokára...” — Azt sohasem tudtuk meg, hogy mi a nóta vége, mert mikor odaért, hogy — „Én halok meg édősanyám” földhöz vágta magát, s elkezdett hörögni.

— No e tisztességes karácsony! — mondom Gór Isványnak. — Éppen nekünkvaló!

Az én emberem nem válaszol, csak igenigen komolyan szedni kezdi a rongyait magára.

— Te hova mécc, István! — kérdezem.

Grór István rámutat a földön elnyújtózott emberre:

— Mégsem hagyhassuk ilyen díztelenül. Elmegyek,

s néhány szál virágot szedek a mezőn, hogy legalább a kezeibe legyen.

— Elment a színeszed? — felelem. — Ki hallott karácsonykor virágot a mezőn?

— Pedig van, — bizonykodóit Gór István — csak meg kell látni!

Ki es szökött a mezőre, ahol még le vágatlan zergett a Lavas szélben a törökbúzakóré. Néhánynak letörte a zászlóját, bokrétát kötött belőle s úgy, a reáfagy ott hóval együtt beletették a halott markába,

— Jaj, Isten anyja, szűzmárja! — hányta magára a román keresztet borzadozva Vomij Gicáné, de a jövevény intett, hogy „a még semmi” és monoton egyszerűséggel beszélt tovább:

— A halottat, ahogy lehetett, elnyújtóztattuk, de hamar fagyott a nagy hidegben. Mikor azzal is készen voltunk, mondom Istvánnak: — „No tegyük el magunkat holnapra”. — „Abbiza üdeje”, feleli Gór István, de élig szenederedem el, megszólít:

— Födi! Födi! Aluszol-e?

— Mi a bajod?

— Noköm elég nagy, mert én es megyek!

— Hova, te!

— Biz én haza ... a másvilágra!

— Segíjjen az Isten!

Akkor már úgy égett a két orcája, mint két piros rózsa, de értelmesen beszélt.

— Ha mégis valamikor hazakerülnél Mózsi, s módoban lesz, keresd fel a feleségemet. Fejér Jiulinak híjják s mondd meg neki, hogy tisztelem s jó feleség volt,

igazi hütös társ... Osztán ne búsujjon, hanem igazítsa a dolgot, ahogy lehet s a két ökör biza odavesze. Eleget sajnálom, de mit csináljak. A kozsókom belső zsebében kapsz egy nóteckönyvet, azt vidd el neki, s a gúnyáim legyenek a tiéd ...

Azzal ő es elkezdte énekelni a „Jézus ágyán nincsen paplany”-t.

Mire megvirradt, elnyújtóztattam a másik mellett, a törökbúzavirágot kettéosztottam testvériesen, hogy ő se menjen dísztelenül a másvilágra. A noteckét magamhoz vettem, leültem melléjük s ahogy tudtam, elimádkoztam mindakettőt.

Csodálatosan nyugodt volt Fejér Julis az ember látogatása után. Mindjárt másnap egy font húst vitt a paphoz, s harangoztatott az uráért. A paptól elment a kántorhoz, megkérdezte, nem tudja-e azt a szép éneket, hogy: „Jézus ágyán nincsen paplan”.

— Pápista ének lesz az Julis, — utasította el a kántor.

— Már akármi, — mondotta szelíden az asszony, — nem sajnálnék egy sarjúmalacot a mestőr úrtól, ha megtanítana reá. Szegedtáján éneklék, s hátha az ottvaló népek áteresztenék nekünk es. Ingyen nem kívánnám. Cserébe adnók nekik azt, hogy: „Fekeke faluban fejér torony láccik”, vagy azt, hogy: Két út van előttem, melyiken induljak”. Akármelyiket, csak küldjék.

Várta, várta Fejér Julis a nótát, de hiába várta. Erre elkezdette magától próbálgatni a dallamot, s ki is jött alkalmasan. Különösen a végit, azt hogy: „Áluggy,

aluggy drága!” — tudta olyan keservesen, hogy aki hallgatta, hasadt meg a szíve.

— Mert ott nem Jézusra, hanem Szöcs Gőr Istvánra gondoltam, — mondotta mosolygva.

Ha olyan ijesztően fehér nem lett volna az orcája, senki nem mondotta volna róla, hogy nem rendes aszszony. Hallgatag, elgondolkodó lett, de végezte a dolgát. A szakadékhoz nem járt ki, mióta megtudta, hogy meghalt az ura. Később kérője is akadt, de Fejér Julis kitarított az özvegyi sorban.

Késő ősz volt, mikor a baj ismét utólérte.

Késő ősz volt s már a havasok, a tél nagy fehér kutyái készültek beugrani a rozsdaszínű erdők fölött az Olt völgyébe. A vén cserfák már félig aludtak, s az alattuk elcammogó medve őrzi őket. A bükkök aranya alatt a kecskerágó fürtjei piroslanak. Az iszalag selymes haján a dér könnyei ragyognak, s a nyírfákról sárga pénz hull alá, melyre Isten arca van ráverve. Kár, hogy nincsen értéke. Az erdő szélén cigányasszony vérző ujjakkal szedi a vadrózsa piros bogyóit, mintha az alig letűnt éjszaka fekete kezei nyúlnának ki sietve a lombok közül, hogy a föld ragyogásából még valamit ellopjanak.

Fejér Julis aznap korán felkelt. Felvette az ünnepi gúnyját, felhúzta a kényes csizmáját, gondosan elemózsziát pakkolt, bezárta a házát, s a kulcsot rábízta a szomszédokra, akik meglepetten kérdezték:

— Hova készülsz Julis?

— Megyek az uramhoz.

És kisietett a rétre.

A reggeli napfényben úszó réten, — virág virág

mellé szúrva, virít már a kikerics, mintha üde zöld abroszon violaszín pokárcák ezrei volnának felterítve a harmatnak.

Fejér Julis közéjük rohan és tépni, szagatni kezdi a virágot.

A mezőn már sok az ember. Itt a takarodás ideje. Recseg, ropog a kukorica sárga erdeje. Elszánt arcú emberek bujkálnak közte nyakbavetett zsákokkal. Tovább kasza villan a sarjú fölé, ekék hasítanak bele a földbe, ásók forgatják a krumplit, káromkodások riannak. Olyan az egész kép, mintha a mennyország terített asztalát rohanták volna meg az emberek és röögöt dobnának a menekülő angyalok után.

— Te mit csinálsz, Fejér Julis? — riadnak rá az asszonyra..

— Virágot szedek.

Mohón tépi a lila kelyheket, ruhája térdig vizes, kezei kékek a harmattól, mely olyan bő és hideg, hogy a réten álló tehén irtózik a fűhöz érinteni a száját.

Mikor egy öl virága van, elsiet a felrobbantott szakadékhoz és beleszórja az egészet.

— Te mit csinálsz, Fejér Julis? — döbbennek meg a mezőn dolgozó emberek.

— Én bizony utat csinálok az uramhoz.

— Te tiszta bolond vagy, Fejér Julis, hiszen ott az út a szakadék mellett.

— Az nem az én utam. Ezen ment el az én uram, s ezen es jó vissza.

Egész nap hordja a virágot, egész nap szórja a mélységbe.

— Nem nyugszom, míg bé” nem töltöm!

Az emberek fejcsóválva tovább szántanak.

Elöl megy az ökör, utána az ember, az ember után a halál és ütik egymás hátát!...

Szegény Fejér Julis most végre elpihent

VIII.

Éppen mellette van az édesapám sírja.

Az ő életét nem merem érinteni, de el kell mondanom utolsó, különös babonáját.

Naponkint járt már hozzá a doktor. Az egész falu tudta, hogy halálos beteg és nem marad meg. A vizsgálat is csak afféle tessék-lássék formáság volt. Szegény, áldott apám számba se vette. Magabízón mosolygott, mikor a vén Szabadi kopogtatta a csontjait.

— Azt ütheted Pali, mert az kitart száz eszten-deig is!

Ha hideg, szőrös fülét nyomta a doktor a mellére, még fel is kacagott.

— Hiába lesed, komám, mert mégis csak én viszem ki a kopsorsódat a temetőbe.

Mire a doktor kiegyenesedett és azt mondta:

— Még van pár napod hátra. Mit hagysz nekem, ha felfordulsz?

— Csak a méhek kirepüljenek, nálam megszűnik a mesterséged... No, hol a kártya?

Vizit után hármásban kártyáztunk. Az öreg papot rendesen magával hozta a doktor. A pap első szava m-volt:

— Mi lesz a vizi?

Apám az orvoshoz fordult és nap-nap után így Telet:

— Most én vetköztetlek le téged!

A doktor erre botolta a krajcárt az asztal közepébe.

— Meglátjuk.

Rágörbültek a kiosztott kártyalapokra, tempósan gondolkodtak és betolták a krajcárt.

— Mehet! — indított a doktor,

— Hó! — pördített a paklin pap bácsi. — Hál a kosta?

Az is megtörtént. A játék folyt, édeanyám a belső szobában titokban sírt.

Ha apám veszített s a doktor nyert, minden esetben azt mondotta:

— Ide a koporsó árát!

Az öreg pap ezekkel a szavakkal húzta be a pénzt:

— Várj, várj! Az én stólámat nem viszed a más-világra!

Viszont, ha édesapám nyert, a többiek így méltatlankodtak:

— Többet nem ülök le haldoklóval kártyázni!

Melegen, kedvesen tréfáltak és a halál kibicelt hozzá.

A furcsa három öreglegény számba se vette, a gondolatától azonban egyikök se bírt szabadulni. Megtörtént, hogy hirtelen a kártya megállott a kezükben, egymásra néztek és sűgva kiejtették a nevét.

— Itt van!

Máskor minden átmenet nélkül valamelyikük monológizálni kezdett, a pap rendesen latinul:

— Statutum est hominibus seme mori...

Mindhárman értettek latinul és a halál változtathatlanságának súlya alatt meggörcbültek.

— A méhek! A méhek! Csak a méhek kiröpülnének! — reszketett édesapám.

A méhek azonban meg a kap tárakban dermedeztek.

Kinn fehér díjjal üvöltött a tél, az ég jégmennyezete borult a földre és szelek vágattak a magasságokban. A jég pompája didergett a fákon és hideg sugárzása megfojtott minden életet. A félkörben érintkező erdők jégfüggönye úgy csillogott, mintha fehér páva terjesztette volna ki hímes farkát a falu fölött.

És édesapám éppen olyan fehér volt, mint maga a tél. Ajkai hidegek és hosszú, fehér haja szemfödőként csüngött alá. a szemek odvában kialvóban volt a világoosság és teste már megkapta a sír szürke fényét. Néha olyan gyenge volt, hogy alig bírta kiejteni furcsa varázsszavát:

— A méhek!...

Barátai előtör az öreg agy meggyengülésének tartották est a kis rögeszmét, a második gyermekkor játékszerének, különös lelki talizmánnak és kímélték gyengeségét. Mit tudtak az emberi lélek és természet közti rejtelmekről! Pedig vannak ilyen csodás dolgok. Mindenki ahhoz a por-rokonhoz vonzódik, amelyből véte-tett. Vannak virágemberek, fák, kövek, állatok rokonai, akiket egész életükben kínoz a homályos vágy, egyesülni azzal az anyaggal, melyből testét alkotta a nagy szobrász. Ha a falusi ember elszenderedik a zöld fűvön, az ősi ösztönnek tesz eleget és élvezzi a vérrokonság édes-ségét Valaha erdőlakók voltunk és ma sem bírunk sza-

badulni az erdő utáni vágytól. Adj egy darab eget a beteg angyalnak és meggyógyul tőle.

A tél azonban nem akart mozdulni. Eltelt március is és vastag hó ült mindenen. Édesapám mindjobban elkomorodott. Teste, keze, arca hideg volt, mint a megfagyott föld. Sokat és elmélyedve hallgatott. Néha kiszökött a szobából, sokszor éjszaka is és fülét a kaptárákhoz nyomva, hallgatta a méhek gyenge suhogását.

— Élnek! — villant fel a tekintete.

Pedig a méhek is halálra voltak ítélve. Nem volt, aki betelelje őket, gondolzza, 8 a dermesztő hidegben sírtak, haláldalukat zengték. Rettenetes volt a soha meg nem szűnő sírás, a szárnyak görcsös reszketése, suhogása. A fűrt felbomlott, ide-oda vánszorogtak a lépek mere-dekein, némelyek lezuhantak, a többi tovább vonaglott feketére kopva, éhesen, dideregve s mikor eljött a végső pillanat, bebújtak a lépek sejtjeibe és örökre elhallgat-tak. Egymásután lepte meg a halál őket és a kaptárok-ból mindennap egy-kettő elnémult.

Ilyenkor édesapám megrendülve jött ki a méhesből. Nem lehet tudni, sírt-e, mert annyira lehajtotta a fejét, hogy lehetetlen volt a szemébe nézni. Arca, teste elvékonyodott és a ruha rajta idegesen, állandóan remegett, mintha maga is csak halálravált kicsi méhbogárka volna, ki az élet meredek falán az elmúlás dalát fújta. Az Ő szemei előtt is sötétedett már a világ és a hó mindennap színt változtatott.

— Nézzétek, gyerekek, milyen piros a hó! — lepődött meg maga is.

Előbb piros lett a hó előtte, aztán sárga, szürke, végül fekete. Mihelyt megértette — mert azonnal meg-

értette — hogy miért változtatja színét a hó; ő is a hó múltó, bizonytalan életéhez igazodott, ő h előbb piros, sárga, fekete lett s a tünező hóval együtt roskadt, múlt, vékonyodott. Lelke fogyasztotta a testét, s szárnya; már az ágyból leértek a földre.

A méhek mellett azonban kitartott. Már támogatnunk kellett, de mégis, tovább is bevánszorgott hozzájuk és hallgatta őket. Egy-két család ha élt már közülök. A kaptárak is bizony már temetők voltak, de ő nem vette észre. Erőszakosan egyenesedett ki és örvendő felkiáltott:

— Most már minden rendben van! Halljátok, milyen örömmel, hatalmasan suhognak, dobolnak? Érzik, hogy itt a tavasz, az élet, a virág, a méz, a napfény! Pár nap múlva kiröpülnek... A méhek soha nem csalnak!

Aznap különös jókedve volt. Le sem lehetett fektetni. Olyanokat ütött a térdére, hogy zörögtek bele a csontjai.

— Most már én is rendbe jövök! Dobjátok ki azokat az orvosságokat! Szamár minden doktor! ... A méhek . . .

Feje visszacsuklott és nehezen szedte a lélekzetet.

Délután barátait, a papot, s a doktort meg se ismerte. Magázta, mint az idegeneket.

— Igen, uraim, beszéltem a méhekkal. Egy-két nap és gyönyörű időnk lesz. Egyetlen éjszaka ki fog virágozni minden s a halál mehet a pokolba. Ez a tél alaposan megkínzott, de mihelyt az első tavaszi nap felmelegíti a csontjaimat, kutyabajom se lesz. Biztos, uraim! Beszéltem a méhekkal . .

A doktor megmondotta édesanyámnak, hogy a vég minden pillanatban beállhat.

Nem is tévedett.

Estefelé új havazás indult és nehéz vihar söpört végig a háztetőkön. A hó tánca egész éjszaka tartott, de édesapám semmit se tudott róla. Ült magábaroskadtan. Már mélyen benn jártunk az éjszakában, mikor szinte nyersen felkiáltott.

— A méhek! Úgy-e, hogy megmondtam! Ni, hogy szállnak, muzsikának!

Egészen felújult és lelkesen nézett bele a lámpafénybe.

— Az Istenért! — zokogta édesanyám, de a vén doktor félrevonta.

— Nem szabad felébreszteni!

Dideregve hallgattuk a haldokló kitöréseit.

— Már virágporos a lába. Ez egészen sárga tőle. Alig bírja a mézet... De milyen gyönyörű nap ez a mai! Egészen jól érzem magamat. Ha most látna a doktor, mérgében ő halna meg.

Jóízűen kacagott. Hirtelen maga elé tartotta a kezét és a reászállott láthatatlan méhhez beszélt:

— Megismertél! Mi?... Elfáradtál! No, csak pihend ki magadat!

Ő maga is elhallgatott.

Többet aztán nem is szólt ezen a földön, de boldogan mosolygott, mert tovább tartott a tavasz s a méhek varázslata. Béke és harmónia vette körül. A nap ragyogott, a levegő zengett. Szín, illat, fény és dal járta. A méhek, ezek a drága, eleven ékszerek, feje körül röpködtek, a fákról virágok hullottak rá, a fecskék boldog széldűhiben repültek, a virágpor sárga felhői úsztak, fátyolként szálltak a völgyekben, a bogarak zengedeztek-

az erdők hatalmas szava felhangzott, nyomornak, pusztulásnak vége volt. A méhek új világot hoztak és ezrével omlottak ki a kaptárokból. Aranyrojtaként csüngtek egymás lábába kapaszkodva a fák ágairól, s a drága nektár kicsordult a virágok kelyhéből. A kis sárga csirkék aranyfenekükre estek a bámulattól, az emberek pedig kezet nyújtottak egymásnak. A felhők játszottak az égen és az utolsó csepp harmat is megszökött Isten tenyeréről, hogy mielőbb közénk jöhessen. Semmi se bírt magával a gyönyörűségtől, túlhabzó élettől. A vizek fenekén szivárványok úsztak és a nap lángolva borult a világ fölé.

Édesapám megnyitotta száját, még valamit akart mondani, de csak ajkai mozogtak. Boldogan ránk nézett, szemeit felvetette és halkán sóhajtva kinyújtózott...

Vége volt, de látszott rajta, hogy csak elszenderedett, mintha egy órára ledült volna a kertben valamelyik virágos fa alá, hogy fáradt lelkét kissé pihentesse...

Nem kell felköltetni, mert újra felébred, mihelyt a szívéen pihenő fekete méhecske elszáll róla...

IX.

Reszkető kezét mellére szorítja a súlyosbeteg asszony

— Itt... itt... a szívem!

A férfi megrázkódik.

— Ne félj, lelkem. Mindjárt itt lesz a híres tanár. Egész Kolozsvárt nincs tudósabb ember, azt mondják.

A félig földbesüppedt, korhadt zsindeyes hóstáti ház sötéttségében bátortalanul egymáshoz simul a gyermek-házaspár. Riadtak, idegenek, hiszen székelyek és szegények. Az örök székely erdők két elzárt madárkája, akiknek idegen a város. A szállásadó vén asszony is ellenségesen rivall rajok:

— Hallja, ember! Betegnek nincs ötven lejért szállás, ha legalább hús lejjel meg nem toldja, reggel kiteszem. Ha jajgatni akarnak, fizessék meg!

A magas, izmos férfi lángoló orcával egyenesedik ki. Egyetlen ütéssel porrá onthatná a viskót, de asszonyának szelíd nézése leigazza és szó nélkül kifizeti a pénzt. Az idő nehezen telik. A tenyérynői ablakon sóvárogva lesi a híres tanár autóját. Reménység, félelem változtatják egymást a lelkében és ő maga is elsápad, mikor az orvos belép a viskó ajtaján.

— A jóságos Isten áldja meg! — rebegi az ember pilanatnyi bizalommal.

Az orvos rá se hederít. Első tekintetre látja a közelgő halál árnyékát a láz ködében elvesző szép asszonyarc

fölött. Gyorsan odalép az ágyhoz, de már a futó vizsgálat meggyőzi, hogy elkéseett. Visszaejti a már félig fagyott kezét és sajnálkozva vonja félre a férfit.

— Hová valók maguk?

— Rákosiak, istálom.

— Hogy merték ezt a súlyos beteget ilyen hosszú út veszélyének kitenni ?

— A mű doktorunk ajánlotta... Bízott hogy csak a tanár úr tudja meggyógyítani.

Ingerülten hártja el a bizalmat a tanár.

— Már én se tudom meggyógyítani!

Az ember hátratántorodik.

— Nem-e? Hát akkor miért adtam el az utolsó tehenünket is.

— Rosszul tette — utasítja rendre a tanár, de a székel már nem is hallja. A maga külön szép világában élt és feltörő gondolata fájdalmas mosolyra deríti vonásait.

— De ha meztelen kúdos maradnék utána, nem adnám-e oda érte mindenemet... Mennyire bízunk magában, tanár úr!

A tudós megenyhül.

— Igazán sajnálom, barátom, de meg kell mondanom a valóságot. A feleségének alig pár órája van hátra. Az agónia rövidesen beáll.

— Hátha ispotályba vinnők — találgatja a székel.

— Késő és fölösleges! Fel sem vennék.

— Hátha megoperálná?

— Nincs kit és nincs mit operálni, de idehallgasson! Adok egy utolsó injekciót.

— Fizesse meg a Jóisten!

Az asszony testén növekszenek a halál csókjának sárga árnyékai. A tanár siet az injekcióval és suttogva figyelmezteti a férfit:

— Most magához tér ... aztán ... búcsúzzanak el egymástól!

A párna fölé hajol a székely, aki észre sem veszi az orvos távozását, csak a lázas szemek kinyílását lesi minden érzékével. Félénken szólongatja:

— Anna lelkem! Anna lelkem, hallasz-e?

Néhány görcsös vonaglás után visszatér az öntudat.

A lenge, kis női test mégegyszer felkapaszkodik a sír szélére, de lehet látni, hogy ha újból hátrahanyatlik, ez az utolsó nagy zuhanása lesz a végtelenbe. A szavak sejtelmesen megülnek ajkán úgy, ahogy kibuggyanak.

— Meghalok, Mihály.

Az ember keserűen bólint. Minek hazudjon.

— Elég baj az nekem, Anna!

Párna alá dugott erős karjával magához vonja asszonyát. Úgy teszi fel hangosan a brutális, kemény kérdést:

— Mi az utolsó kívánságod, Anna!

A leskelődő szállásadó vénasszony elborzadva ugrik hátra az ajtónyílásból a szent, végső perc előtt.

Néhány pillanatig csend. A férfi nézi, hogy a két szemgolyó hogyan oldódik fel kifejezéstelen, zavaros kék tóvá, hogyan hül ki a nyakára vetett kéz és esik rá tehetetlenül a vergődő szívre, mintha a végső szánom-bánom-ütés volna. A mell mégegyszer feldudorodik és a száj sötét torzulásán átszűrődnek az élet utolsó hangjai:

— Mihály! Azt... akarom, hogy otthon ... temessenek el... A mi kis temetőnkben ...

Már nem is hallja a férfi fogadkozását:

— Úgy lesz, Anna!

Már az örök sötétségből kiáltja vissza:

— Csókolom Évikénket!

Aztán a koponya éjszakája lecsukja a szemeket a hátraesett ajkak üresen kinyílnak s a test elcsendesedik a piszkos, szegényes ágyban.

„Miatyánk Úristen, ki vagy a mennyekben!...” — hadarja forró, könnyekbe tört bánattal fölötte az nra, de keserűségében a Miatyánkot is abbahagyja, széket húz halottja fejéhez és ölébe eresztett fővel elkomorodik... Későn jutott eszébe, hogy elfeledett papot hívni, de azt se tudná, hol keresse ebben a nagy városban, kit küldjön utána. Ránéz a csendesen elpihent halottra.

— Ha ez nem idvezül, senki sem.

Az ajtó halkán kinyílik, a vénasszony az ágy felé int:

— Hogy van?

Az ember mogorván felel:

— Elaludt.

— Nincs valamire szükségük?

— Nincs!

A szúk koldustanyára lassan sötétség borul, csak 3 halott fehérlik ki belőle.

— Felgyújtom a villanyt — ajánlja a vénasszony.

— Azt egyet se — retten meg a székely. — Az orvos altatót adott s megtiltotta, hogy zavarjuk.

— Alszik!

— Alszik.

— Akkor meggyógyul — tudja a némbor.

— Meggyógyul — hagyja rá az ember és sóhajtva

felteszi a kalapját. — Megyök a patikába — hazudja. Csendesen kitolja a vénasszonyt a szobából, a halottra rázárja az ajtót és keményen feldordul:

— Bé ne tegye senki a lábát a feleségemhez, míg vissza nem jövök!

— Miféle pogány ember maga! — borzadozik a vénasszony. — Hátha valamire szüksége lesz?

— A tanár parancsolta így — áztatja a székely. — Közel sem szabad menni az ágyához. Heggel eljön, s ő felébreszti.

A város már esti fényárban úszik. A kávéházban szól a zene, az embertömegek zajongva, kacagva ömlenek az utcákon. A székely siet a tanárhoz.

Alig engedték be hozzá.

— Mi baj, fiam? — ismeri meg a tanár.

A székely alázatosan lehajtja a fejét.

— Meghót!

— Vigasztalódjék. Jobb neki így . . . Van valami kívánsága?

A férfi kihúzza a nyakába akasztott pénzeszacskót.

— Engedelmet kérek, de elfelejtettem megkérdezni, mivel tartozom.

— Egy vizit, injekció, háromszáz lej.

Háromszáz lej nagy pénz szegény embernek, de meg kell becsülni a halott porát.

— Itt van, istállóm ...

— Most mit csinál? — érdeklődik zavartan a tanár.

— Hazaszállítom. Az volt az utolsó kívánsága.

A tanár megnyugszik. Ha hazaszállítja, akkor tehető ember és nem sok a háromszáz lej.

— Forduljon valamelyik temetkezési intézethez — adja a tanácsot. — Az elintézi. No, Isten áldja, barátom!

Nem érez semmit, sem bánatot, sem emléket. Fásultan megy az utcán. Egy kivilágított kirakatban meglátja a koporsókat, szemfedőket, halotti jelentéseket. Betér. Feketeruhás úr hajlik át az asztalon.

— Temetés?

— Afféle. Tudni szeretném, hogy mibe kerül a halottszállítás.

— Hová?

— Székelyföldre.

A kereskedő pár kérdés után kiszámítja. Dupla koporsó, engedély, orvosi vizit, szállítás, összesen nyolcezer lej. Autón hatért megcsinálják.

— Igenis — hebegi a székely és szomorúan kifordul az ajtón. — Nyolcezör lej — töpreng —, annyi pénzem nincs.

Nehéz szívvel kicammog újra a külvárosba, betér a sötét kunyhóba, megnézi a halott orcáját, meg is csókolja s rábólogat:

— Nem tudlak hazavinni, Anna lelkem! — s újból visszahajtja orcájára a takarót.

Leül az asztal mellé. Eszébe jut gyermekük, a háromesztendő Éviké.

Ha holtan is, mégis haza kell vinnie az anyját.

— Még ha Burukolóban eladhatnám a földet, az ára kifutná — jut eszébe — de ahhoz üdő kéne... Mégse tudom az utolsó kívánságot teljesíteni, Anna!

Ismét elővonja a pénzeszacskót. A forró mellétől meleg rongyból minden pénzét kiszedi és bütykös ujjával számolgatja az asztalon:

— Ötszáz meg száz, az hatszáz, meg száz, a hét-száz ... Ez itt egy ezres ... Nem elég ... Nem fussa ... Énédösistenem! Mit tudjak csinálni ?

Sokáig gyötri magát. Végigéli emlékezetben azt a szép, virágos, szegény életet, amelyet a csöpp asszonyka nyújtott szerelmes odaadással. Mezők, erdők hazahívják, a kis hajlék ezer drága emléke kínozza és mintha a falu sirató harangjai is idehallatszanának az idegenbe, azok is hazaszólítanak a hegyoldali tiszta temetőbe ... Hol-tában is dideregne az idegen város durva rögei alatt, ahol éjféle órán az sincs, kihez hozzászóljon. Jeltelen, süppedt, dudvás sírja lenne, ahonnan pár év múlva új szegénynek ássák fel csontjait. Nem. Egyedül nem me-het haza. Mit mondjon drága kicsinyének, hogy hol hagyta az anyját? Mit szólnának a szomszédok, mit fe-leljen az otthoni fűnek, fának, virágnak, földnek, a kis templom Jóistenének?... Érzései elhatalmasodnak s sokszor a kihült test fölé veti magát és esküdzik:

— Ha embert kell ölnöm azért a pénzért, akkor is is hazaviszlek, Anna!

Hiába számolja azonban újra a pénzét: „ötszáz meg hatszáz...” — arra se elég, hogy a házból ki-vigye vele.

Tehetetlen fájdalmában észre se veszi, hogy az éccaka elmélyül, a vén háziasszony alszik már, a város elcsendesedett.

— Ötszáz meg száz, az hatszáz ... — mormolja félig tébolyultan tovább, míg kifárad és a puffadozó halott mellett sokáig hallgatja a némaságot.

Az óra elveri a tizenegyet, valamelyik gyár szirénája belebőg a setétbe, utána vonatfűtty sivít fel.

— Megy a tizenegyes — gondolja önkéntelen — ezzel kellett volna hazamenni, de még a kétórással is elérnék ... ötszáz meg száz, az hatszáz ... Éppen annyiba kerülne a kettőnk jegye.

Hirtelen elsápad. Vakmerő, de szép gondolat hasít bele agyába. Arca lassan kiderül, félelmetes belső ordítás szakad fel benne az örömtől, halottjához ugrik, lerántja róla a takarót és ujjongva mondja:

— Mégis hazaviszlek, Anna lelkem!

Az ajtót bezárja, az ablakszemeket lefüggönyözi és lázasan, remegve hozzákezd a halott asszony öltöztetéséhez. Feladja rá a virágos szoknyát, felhúzza a kicsi csizmákat, a réklit, fejére felkötí a rojtos keszkenőt, hátán végigteríti a nagykendőt. A félig merev testtel addig küszködik, míg sikerül felöltöztetnie.

Végre útra készen áll. Az idő is sürgeti. Mennie kell, hogy le ne maradjon a vonatról. Félelemtől borzadó üstökkel eloltja a lámpát, az ajtón kikémelel. A vén szállásadóné mélyen alszik. Most! Átöleli a halottat és pár kétségbeesett lépéssel szinte átgázol a szobán... Az utcán nem járnak emberek. Háztól-házig lopakodik, liheg a súlyos teher alatt, Végigszökik a zeg-zúgos kis utcákon. A fagyott fő arcához verődik, a kezek mereven lóbálóznak és furcsa, halk hangon csikorognak a halott csontjai... A palánkos kerítések mögött rémülten vonítanak utána a kutyák. Valahol részeg ember énekel. Távolabb egy rendőr áll mozdulatlanul.

— Csak az állomásra kiségiítsen az Isten! — fohászkodik verejtékezve a halottvivő székely.

A kivilágított, forgalmas épülethez azonban nem mer közelíteni, Mint az üldözött vad áll meg pillanatra előtte,

a testtel vállain. Elrémül, mintha mindenki ráborzadva azt kiáltaná:

— Ez az ember halottat lopott!...

Sikerül néhány fénycsíkon átvergődnie. Az épületek, falak, zugaiban rejtőzve végre átszökik a síneken. A túlsó oldalon nem járnak emberek. Egy elhagyott waggon oldalához támasztja a halott testet és néhány ugrással elvegyül az embertömegben. Agya lüktetni, muzsikálni kezd az izgalomtól. Azt se tudja, hogyan sodródik a pénztárhoz. A hang idegenül ömlik elő torkából, mikor megváltja a két harmadosztályú jegyet.

A vonat előtte pöfög olajosan, feketén.

— Ez megy Brassó felé? — kérdi a kalauztól.

— Trenul nu pleaca inca! — rivall rá tekintélyesen a lámpás ember.

A székelynek azonban felvillan a szeme. Hirtelen beugrik a kocsik közé és újra rohan a halotthoz.

— Megvan a jegy, Anna lelkem! — suttogja neki, mintha élne és újra ölébe emeli a megtámasztott testet. Már messziről kinézett egy fülkét. Alig pislog benne az olajmécs. Félkézzel megragadja a vonat vaskorlátját és elszántan fellendül rá. Lihegve örvendez, hogy még senki sincs a kocsiban. Egyik sötét sarokba a fapadra elrendezi a holtat. Borzas haját, kendőjét mélyen a szemébe húzza, hogy csak a vékony orr fehérlik elő. Kezeit, lábait úgy rendezi, mintha mélyen aludnék. Az előrebillent fejét hátrahajtja és szorosan melléje ül.

Nehéz-ládás, bátyus utasok lepik el a vonatot, káromkodások fakadnak ki durva emberek száján. Végül mindenki megtelepszik. A izgalom elül. Már lendülnek

a kalauzok lámpái, a váravárt perc elérkezik. A vonat megindul és lihegve eltűnik az éjszakában.

A furcsa női testre azonban felfigyelnek az emberek. A férfin átcikkázik a gondolat:

— Mi lesz, ha felfedezik, hogy holtat viszek! . . . Nem, nem szabad észrevenniök!

Elszánt nyugalmat erőltetett magára. Csak arcán és izzadságtól csepegő, borzadozó haján látszik a szörnyű félelem. Hogy az embereket áltassa, kedveskedve hajlik feleségéhez:

— Jól ülsz, lelkem? Próbáld meg, hátha tudnál aludni!... Fáj még a fejed ?... Ne búsulj, mert reggelre otthon leszünk!

Az emberek egymásra, néznek, a holttest hallgat, csak a féligzárt száj fehér fogsora vicsorít ki a sötétbe.

Egy rokkant tojásokat szállít a Regátba. Sebesüléséről kezd beszélni, de rémülten hallgat el és ő is rámered a szembevigyorgó holttestre.

Egyik utas odaszól a székelynek:

— Mi a baja a menyecskének, atyafi!

— Halálos beteg, szegény — válaszol mogorván, féltetével eltekarva a halottat. Gyanakodva fürkészi az utasokat, vájjon észrevették-e, hogy holttestet visz. Az emberek összesúgnak, egyik-másik közel hajlik az életelen nőhöz és a bizonyosságtól rémülten hátradöbben, de senki sem meri kiejteni a szót: „Halál!” Van valami végzetes a vonat rohanásában is. Mintha az is a halottat altatná:

„Sissi!... Sissi!... Sissi...”

Az ablakok előtt elröpülnek a hegyek, majd a holddal mennek szembe s a sárga sugarak ráhullanak az élő-

ből és holtból összetett emberpárra. Mindenki hallgat, csak a belső kínoktól gyötrött székely beszél tovább a halotthoz:

— Bárcsak már otthon volnánk!... Nem ráz túlságosan a vonat? Tarts ki valahogy, lelkem!...

Az emberek borzadoznak, tudják, hogy halott utazik.

— Gyertyát kellene neki gyújtani — veti sietve a keresztet a rokkant.

A férfi kétségbeesetten tovább magyaráz:

— Otthon akart pihenni szegény, a mű temetőnkben!

— Temető, temető, mind egyforma! — mondja valaki.

— Utolsó kívánsága volt — kérleli lázas tekintettel őket a férfi. — Szegény ember vagyok, a szállíttatást nem bírtam volna. Egész vagyonom ráment volna.

Az utasok lesütött szemekkel hallgatnak, virrasztanak.

— Van egy háromesztendős leánkám es — beszéli tovább a férfi — s az mégse lehet, hogy még egyszer meg ne lássa az édesanyját!

A vonat olajlámpája utolsót pislant. Senki se válszol. A sötétben görnyedő embertestek, mint néma fekete szobrok ülnek. A vonat tüzes füstfellegben száguld tovább.

„Sissi!... sisi!... sisi!...

Az Isten felülről nézi és áldott kezével félrehajtja a felhőket a remegő csillagok előtt.

A férfi nem bírja tovább. Csendesesen sírni kezd. A Szerelem, boldogság, élet, álom jut eszébe, az együtt töltött idők, a tervek, erők, lélek, minden, amit ez a kihűlt

asszony jelentett neki. Érezte, hogy valami csodálatosat cselekszik és életét adta volna érte.

A kalauz azonban felriasztja.

— Jegyeket kérek!

— Most, most válik el! — gondolja rémülten a halottvivő és odanyújtja két jegyét.

— Az enyém s a feleségemé!

A kalauz a halott arcába világít lámpájával és megremeg.

— Alszik! — válaszol a sötétben egy vésztojósló, komor hang.

A kalauz tétováz, de egyszerre elszánja magát és a jegycsípővas beleharap a halott jegyébe is.

Mindenki megnyugszik, hogy a halottat nem tették le a vonatról. A komor, fenyegető tüzek kialszanak a szemekben.

A vonat tovább dübörög az éjszakában.

Végre felvirrad.

A mezőkön lassan feltetszenek a vetések, fák, füvek, a házak kibontakoznak a sötétségből.

— Rákos! — kiáltja a kalauz.

A székely felegyenesedik, mély sóhajtással átkarolja újra a halott asszonyt és a testtel a vállán keményen megemeli a kalapját.

— A Jóisten áldja meg magikot!

Senki sem emeli fel a tekintetét, hogy ne kelljen megtudniuk a féltett, szép titkot.

— Vezérelje az Isten! — mormogják vissza.

A halottas ember eltűnik. Futva rohan végig a vonat mellett és viszi, viszi terhét embernemjárta helyeken,

rejtőzve, titkon. Szíve a torkában lüktet, kínok tépik idegeit és vörös karikák táncolnak előtte. A szél lengeti juháját, összekuszálja a halott haját, a kezek valószínűleg harangoznak a levegőben. Az ember fut ereje végső megfeszítésével és csak háza küszöbén torpan meg.

Lábujjhegyen belopódzik, a halottat végigfekteti a vetett ágyon, újból elrendezi, ahogy tudja, majd átmegy a hálóláncba és álmából gyengéden felcsókolja leánykáját.

— Évike, lelkem, kelj fel, mert hazajött édesanyád!

Hirtelen megtántorodik és elzuhan a földön.

Félóra múlva ásóval, csákánnyal a vállán kiment a temetőbe.

A szép, virágos hegyoldalban kikeresett egy nyugalmas helyet, keresztet vetett rá, kimérte rajta az élet határait és hatalmas lendülettel belevágta a csákányt a kemény székely földbe.

*

Ez az a sír ...

X.

Végre szegény Csinód Mihály is idejutott, de jobb is volt így neki. Egész télen az ágyat nyomta. Az aszszony kereste a kenyeret neki, s a négy gyermeknek. Napszámba járt, favágást vállalt az erdön, térdig állott a hóban s még a csontjai is megfeketedtek az erdei tüzek füstjétől. Így is vagy ettek, vagy nem ettek, de valahogy kitavaszkodtak.

Mihelyt a föld annyira szikkadt, a nép megrohanta a mezőt. A férfiak szántottak, az asszonyok kaszálót takarítottak.

Csinód Mihály pár napig hallgatta az ekék zörgését, de harmadik nap hiába sírt a felesége. Alig hajlította le fekete ágát az éjféli, szépcsendesén harisnyát húzott, felöltözött, előkészítette az ekét, taligát, boronát és befogta a két árva tehenet. A kapu se nyikorgott utána, mikor elszökött szántani.

A virradás már a mezőn találta.

Szemei láttára ébredt az ég. A kizöldült erdőt még fátyolköd takarta, de a földje végén álló almafa bimbói aranyszikraként ütköztek ki az ágak hegyén. A völgyekben égtől földig ezüst fonalak húzódtak, mintha megfagyott volna a hulló harmat. A madár alig tudott átvergődni rajtuk. A szántó ember a hegy tetejéről úgy lihegett le a félig dermedt mezőkre, mintha forró lehellete a távoli világot akarná felmelegíteni. A friss fű még

kábult volt és alig állott gyenge lábain. Szédület fogta el a beteg embert és gyöngyözött a homloka, de csak addig volt gyenge, míg megragadta az eke szarvát.

Még látta, hogy az erdőből varjak szállanak elő, leereszkednek és jobbról balra hajtogatva fejüket, utána mennek a barázdában; aztán álmodozni kezdett. A felbúvó, enyhe nap rásüt behunyt szemeire, amitől ragyogó mélységek és magasságok nyílnak meg előtte és ebben a gyermek-pompában csak dereng minden. Aranyködből vannak a tehenek is és a munka mámorában megkönynyebbül a föld is, mintha csak bárányfelhőket forgatna az eke.

— Felséges Isten!

A barázdák egymásra omlanak és forr a hant a vas előtt.

Mit tesz az, hogy erőtlen, kopár, gyenge a föld! Szegény az is, mint ő, hiszen testvére és közös a sorsuk. Az is minden erejét, egész életét odaadja a kenyérnek, mint jómaga. Álommal és szeretettel hinti be, mintha mag helyet csókot vetne el...

Már ezentúl nem úgy lesz. A világ korma nem hull az emberek fejére. A halotti könyv bezárult. Ez-napságtól fogva minden mozdulat áldást fakaszt, hitet, erőt ad. A gyermekek nem fognak többet éhezni, az aszony is az új, gazdag kenyér láttára elkacagja magát örömeiben. Az eke a jövő szemfedőjét tépi.

— Ha az Isten áldást ad — számíthatja — lesz legalább hat szekér törökbúza. Elég egész télire. A föld széjjire fuszujkát ültetek, a felső részt meghagyom pityókának. Csak az üdő járjon neki... Híjj Rendös, Bogár!

Egészen megviűamodott, mintha, a betegséget is kézzel elvették volna. Csontos, kemény arcán két meleg rózsa ül. A nap zengve emelkedik az égen.

— Megette a ködöt! — kacag a szántóember.

Csak azon csodálkozik, hogy az idén miért nincsenek pacsirták.

— Hátha megfagytak a télen. Kár volna! — komorodik el, de a szánalmat hamar elveri a reménység.

— Csak Isten áldást adjon!

A meleg fény átjárja a testét és ahogy meghajlottan ballag a barázdában, a nap arany vélumot terít a vállaira, mintha szentséget vivő pap volna és azzal fogná az eke szarvát. Valahogy magától jött ez a gondolata, de megemelintí rá a sapkáját:

— Szén én es az Úr szent testyinek színén dolgozom!

A szántás, kenyérágyesmalás bizony nagy dolog. Nem volna semmi különös abban sem, ha két fehér angyal térgyepelne láthatólag a föld két végén és úgy tartaná kezeiben a barázdát, mint fekete pántlikát, vagy az élet keskeny fekete hídját, amelyen Csinód Mihály négy gyermekes szegény ember halad két rossz tehenével.

A megújulás nagy erejét érzi minden. Az almafa is reggel óta sokat nyitott. Nagyobbak a bimbótüzek rajta. A füvek halvány erőtlensége is tünezik, s fényesen csillog a varjak háta. Olyan sokan vannak, mintha minden rög madárrá változott volna.

— Az idén cserebogár-esztendő van — pillant rajok. — Most jól élnek.

Szánt, szánt ernyedetlen. A két tehén oldala lüktet. 'de csak addig pihenteti, míg megszusszamiak.

Később szomjúságot érez. Elmegy, hogy igyék. Alig tíz lépésre csordogál a patak. Míg megtörli a száját ingujjával, azt is megdicséri:

— Szép vagy!

Valóban a vizek is megtisztultak. Kristálytiszták, mintha Isten ujjai közt folynának keresztül.

Már merőn tűz a nap. Egyszer csak a szántóember felfigyel és azt mondja:

— Dél van, harangoz a nap.

Harangoz a nap.

Halk, finom zengés kél a levegőben. Csak, mintha a földről tűző sugarakat hirtelen szélfúvás érintené egymáshoz és kettőt-hármat kondítana rajtuk. Ebben a pillanatban egy léleketvételre minden megáll. Fák, füvek, állatok nem mozdulnak. Tisztelegnek a mindenségen átvillanó nagy titok előtt.

Dél van.

Meg kell szegni a kenyeret. A legkoldusabb ételnek is most csodálatos íze van, mert rejtett áldás száll reá felülről, mely megszenteli az evő szájakat és a teremtés illata betölti a földet.

A szántóember is délebédel. Szalonnát, kenyeret, kicsi fejhagymát, már ami az ő szegény házatól még kitelik. A két tehén éhesen nézi a füvet. Az a másé. Nekik nem jut. Fehér hab szakad le a szájukról. Az ember falatozás közben is elégedetten szemléli az egymásra forogott barázdákat. Szája mozog, elméje azonban tovább szövö a terveket az élet felcsillanó reménységéről.

A tagúton két nehéz ökörrel valaki igyekszik fel-felé. Az embert nem, de az állatokat megismeri.

A Béla András két ökre.

Velök van maga is. Mikor odaér, megáll egy szóra.

— No, szántogatsz, Miháj?

— Én igen. Hát kijed hova ügyekszik?

— Csak ide az aljba, az erdő alá! Felfogatom a herésemet... Mit tesz ebbe a földbe?

Szinte kevélyen felel a szántóember.

— Ebbe törökbúzá!

A másik elkacgja magát.

— Tán azt vetőd el, amit a télen „kölcsön” megtettek?

A szó — mert igaz — szívébe nyilallik. Csak most gondol rá, hogy nincs otthon egyetlen szem vetőmag se. Pénzért se lehetne az egész „hijuban” egyetlen odvas kukoricaszemet összeseperni. Keserűség járja át belsejét, a falat megáll a szájában. A mennyből zuhant alá. Hirtelen összeszorul és fájni kezd a melle. Tekintete elködösödik és szédül. Megtántorodik, mikor feláll, hogy újra dologhoz lásson. Béla Andás akkor már a túlsó völgyben járt.

Testileg, lelkileg betegen görnyed rá az eke szarvára és rekedt a hangja, mikor indít:

— Nohát!

Aztán minden barázda végén egyet sötétedik a világ. A keze is hideg. Csetlik-botlik az eke után, mintha rézszeg volna. Édes kimerültséget érez, húzza a föld. Most a feleségére gondol.

— Nem is sejti szegény!... Mi vár reá?... Pedig olyan szép volt leánkorában, hogy a méhek mind az ő szemére akartak szállani. Virágnak nézték...

Hogy van az, hogy egyszerre minden elszomorodott körülötte? A nap ugyan teljességében ragyogott, a tavasz-

mező dalolt, égen-földön színek hullámoztak, a varjak táncoltak a rögök tetején, de ő úgy látta, hogy vigasztalan szürkeség fojtja meg a tavaszt, a nap kiégett és feketén haldoklik az égen, a madarak ismét rögökké váltak, s az almafa halott virágokat nyitott.

Megborzongott, érezte, hogy a halál közeledik, de sejtését nem merete bevallani. Csak annyit hebegett:

— Megváltozott az idő!

Roggyant lábakkal rőtta a lépéseket az eke után. Már őt is inkább a tehenek húzták. Az eke ki-kihagyott, „vétket” csinált. Nem látta. A barázdák is elmosódtak. Álmai elszáradtak, csúnya, nehéz robot lett a szántás. Nagyokat ásított és hirtelen összerázkódott. Nem mert hátranézni, mert tudta, hogy háta mögött a barázdában a halál lépegett és madarai, a varjak alázatosan követik. Kevés sós nedv nyomult fel a torkába és kiszivárgott az ajka prémjére.

— Elévett a száraz betegség! — morogta.

Nem hagyta magát. Keményen nekifeszült az ekének és véres szájjal tovább szántott.

— Híjj elébb me!

Dülöngözve, hol ide, hol oda rántotta az ekét, de a szíjjas, tippadt föld keményen fogta és az ember nera tudott eldőlni.

Hosszú idő telt el ebben a küzdelemben. Csinód Mihály szántóember nem akart engedni... Otthon aszszony van s négy apró gyermek!« ...

— Híjj elébb!...

Úzte szerencsétlen tekénkéit az élet gyönyörű, vágató szekere után.

Hiszen igaz, hogy a füvecskék szerették volna se-

gíteni, hogy utolérje, de mi az: virággal ütni a haldokló ember hátát. A madárcák is észrevették, hogy baj van, S ha jól emlékszem — egy korán ébredt pillangó is megverdeste a tehének testét, de nem bírtak előrehaladni. A barázda fekete hurkával mindig visszarántotta a halál, hogy sohase tudjon a végére jutni.

Aztán meg kellett állania. Felocsúdott és félelmében gyermekei nevét kiáltotta:

— Pisti! Marika! Jóska! Ámáli!

Ez már csak az elkésett búcsú volt tőlük, mert hosszú, kínos köhögés után, vörös felhő állott a tehének elé és azok is pirosak lettek, ijedt bödüléssel megállottak.

Az eke szarván akkor már folyt le a vére.

Még annyit látott, hogy a hegyek lebuknak a völgyekbe, széles, fehér villám hasad az égen, füvek, fák visszahullnak a földre, a nap megvakult és a varjak rettenetesen verik szárnyukat, de többé nem bírnak felszállani.

Megállott, előredült, de az eke szarvát nem engedte el. Ré múlt szemei beletágultak a világba, mintha valami szörnyűséges dolgot szemlélne. Megrázkódott, s utána mozdulatlan maradt...

Pillanatok múlva mosolygott...

Az elcsigázott két tehénke leheveredett a földre. Néha felbödültek.

A halott szántóember megdermedve állott az eke szarvánál és mereven a barázda fölé hajlott, mintha azon tűnődne, hogy mi baja történt ennek a földnek...

Az öreg Gyerkő Anti bá fekszik itt, de az övé a kisebb eset, mert a tánc miatt halt meg. Tudom, mert ott voltam azon a mulatságon.

Félig a szoba sarkába merülve játszott a Szándoki bandája. A száldróton függő lámpa sűrű ködben hal-doklott. Alatta lüktet a tánc, az ünnepnapigalóm. Az asztalnál öregek boroznak. Az öklök, nagy fejek árnyéka ráesik a poharakra, melyek fölött a bor illata dereng. De hiába dereng, csak nem lesz jó kedv belőle. A tánc sem az, ami volt: a test szépséges ki virágzása öreg nóta karjai közt, csak afféle nyálas városi holmi, aminek se füle, se farka, se teteje, se Istene. És a hozzávaló nóta! Hát nóta ez? Nem hegedűből termik, hanem döglött ló farkával csalják elő az ördög hasából. Tiszta szégyen hallgatni is. Ki tudja, hol bujdosik fekete fátyolban a régi magyar dal, a mámoros, álomlátó, gyönyörűséges, csillagos, drága boszorkány, aki puha szárnyal ereszkedett valaha az emberi szívre azon frissen, ahogy az öreg hegedűfában fogantatott. Egy életünk, egy halálunk, mindent reászántunk. Hej te nóta! Nincs immár se cigány, se jó bor, ami elővárásolna. Töltsön kend, Anti bá, ott egye a fene az egész világot! Szégyelje magát, hogy nem halt meg, mikor kellett volna!

Anti bácsi még a régivágású, igaz ember. Deres a feje, de kemény a teste. Magas és széles, szép keresztre-

feszített ember, kinek forró lehelletétől reszket a bajsza. Ügy ül a széken, mint aki világokat tudna teremteni, de azt tartja, hogy nem érdemes. Nem válaszol a szóra, csak nézi a kis locsadékbort. Ki tudja hová száll el a tekintete.

— Bort! — mordul hátra a korcsmárosnak.

Aztán újra nézi a sárga levet. Az asztalra vetett öklén az erek vastagon duzzadnak. Súlyos, halálos kéz ez is. Lassan és hatalmasan mozdul, mikor poharat bil-lentenek feléje. Megragadja a magáét, de megint vissza-teszi. Valami forr, kavargog a bensejében, amihez méltatlan és kevés egy nyavalyás pohár. A régi kupák mér-téke kell ehhez. A kemény ezüst kupáké, amelyeket ivás után a markunkban ronccsá nyomorított a keserűség. Ezek közül a legények közül maradt vissza öreg Gyerkő Antal. A többiek már a föld alatt döngetik koporsóju-kat. Az ő életén is látszik, hogy csak ideiglenesen maradt vissza. Még valami elintézni valója van, s ő is siet a többi után. Az ablak alatt kapál már az ő lova is...

Mintha az nyihogna be utána, hirtelen feláll Gyerkő Anti. Tétován a szoba közepére lép és két nagy kezével helyet int magának.

— Hé, Szándoki! Azt a régi csürdöngölőt!

A jeladás hangjai felbugyborékolnak a klánétán. Az öreg csipőre veti két kezét. A többi cigány sunyin esúszik a klánétás mögé. A kis hegedű felcincog, a gor-dony elmordul. Leányok, legények körbe állanak. Az üreg felvágja a fejét, feszülten kiegyenesedik. Büszke, yadmadár, a felrepülés pillanatában. A klánéta előpergő hangjai arcába repülnek, az ember táncrea perdül.

És most valami drága aranyfelhő ereszkedik a képre.

Az édes kábulatba mindenki beleszédül. Nincs gondolat, nincs élet, nincs halál; csak ez a tánc van. A váltakozó figurák szeszélye fölött kinyilatkozik a tánc titka, ami édestestvére az imádságnak. Igaz magyar könyörgés, az ősi puszták álomszerű szertartása. Vértörő, szó nélküli, ősi vers. Nász a végtelennel. A székely nép története, melyet a táncoló ember véres lábujjai írnak e földnek arcára... Ezt a figurát, mintha a régi kiveszett bölény mutatta volna meg zord kedvében a fülei erdő vén cserefáinak. A másikban már angyalok öröme lakozik, hogy a következőkben már a szeretőm csókja forrjon ajkamon... Erő, dac, öntudat, férfiaság, szépség, költészet, gyermeksírás és halálhörgés, minden, de minden benne van. A klánétában a havasok lelke muzsikál. Esőcsepphullás nesztől vadak törtetéséig, az egész székely világ benne van. Ez még nesztelen ölelés, de a másik hang már mennydörgés, olyan mennydörgés, amely csak itt hangzik el. Szörnyű és tragikus, mintha az egekből lehullott Isten homloka loccsanna szét a sziklákon.

Járjad testvér! Rúgd azt a földet, hogy ébredjen! Táncolj feledést a gondra, bajra, fájdalomra, pirosságot az arcunkra, erőt a szívünkbe! Járjad öreg Gyerkó Anti!

Vége itt az ünnep. Bort, búzát, békességet! Hazugság az élet, múljon a szenvedés, öszüljön meg az ördög, járjad, Anti testvér!

Már minden idegünk muzsikál a tánctól, furcsa színek égnek arcunk előtt, nem érezzük az élet csapásait, rohanunk a pusztulás elöl, bensőnk kiújul és úgy érezzük, hogy most ölni, vagy csókolni kell. öltünk eleget, kezdjünk hát a csókhoz... Uram, jó nekünk így lenni!... Fújjad, Szándoki, hasadjon ki az arcod! Szeretlek, test-

vér!... Hol a bor?... Nem ízlik és mégis szomjas vagyok... Mindenkinek megbocsátok!.. Járd Gyerkó Anti!...

A tánc szilaj ritmusa még egyszer felkavarog, de hirtelen a klánéta felsikolt és elnémul. A táncoló ember megmerevedik és lassan meginogva, szürke arccal, holtan zuhan a földre...

XII.

Az ura éccaka levágta a fület, hogy reggelre nap-számba mehessen. Éppen csak beszólt az asszonyhoz.

— Ha a harmat felszárad, valahogy próbáld meg, hátha el tudnád verni a rendet. Igaz, hogy nehézkes vagy, de hátha megsegít az Isten!

A kicsi menyecske biztatta:

— Végezze csak a dolgát, Béni, a kaszálót én eligazítom.

Indult is pitymallatkor. Az erdei kaszálókon még érintetlen volt a fű, s az arasznyi menyecskének a szeméig ért. Egészen átverte a harmat, míg átúszott a dús mezőkön.

A patak mellett megtalálta a pár leveles ágból összerótt kalibát s az ura tűzének a hamvát. Tudta, hogy a lombhajlékot neki csinálta, s még tűzre valót is gyűjtött.

— Áldott ember! — örvendezett.

Ez még semmi! A kalyiba földjét meghordta frissen kaszált fűvel jóvastagon, hogy legyen, hol megpihessen az ő kicsi, lihegő madara. Az élő szenet betakarta hamuval, hogy még a tűzrakással se kelljen bíbelődnie.

— Oh, hogy szeret! — kacagott az asszony.

Felakasztotta a tarisznyát a kalyiba oldalára, hogy a hangyák hozzá ne férhessenek, megbolygatta a tüzet, vetett rá, mert szerette a lángot és a kék füstöt, hideg

patakvízzel telebugyogtatta a köröndi korsót, — egyszerűen eljátszadózott még egy kicsikét.

— Jaj, hol az eszem! — riadt fel későbbben és kapja a villát, hogy a rendeket szétverje.

De hullott is aztán szerteszt a fű a villa hegyéről. Az élet zamatának édességét érezte a nyelvén s párás illatfelhőt vert a teste. A teremtés lehellete omlott a magasból.

A földreszakadt áldás tisztaságában dolgozott a gyermekasszony. Ledobta felesleges ruháit, keszkenőjét s kibomlott haja lengett utána, mintha az őssasszony volna, ki az erdei tisztáson harmattáncát járja. Az erdő varázsában az ősi ösztönök vad szépségét hordotta magán. Néha úgy rezzent fel, mint az őz, kitérített orrlikkal szimatolva és harcra készen borzongott a bőrén. Az erdő-mező gyermeke volt, kit minden reggel megtisztít az élet kártevő bajaitól.

Félig behunyta szemekkel dolgozott, mert úgy szebeek a színek, édesebb a fény, az elterített fű, virágok végtelen szemfedővé folynak össze s az egészet a nap mintha lassan magához emelné, mint a vizet a szőlőből kiemelt színes hálót.

Egyszerre csak véget ért a nap-játék és az asszonyon éles kín hasított végig.

— Jaj!

Az élet megmozdult a szíve alatt. Egész testét görcs fogta el és kínosan megindult a kalyiba felé. órája érkezett.

Sokszor összeesett, míg a fűágyhoz vánszoroghatott.

A halálos veszedelem, elhagyatottság félelme összevert fogait és kétségbeesetten sikoltott:

— Segítség!

Tátva feledett szájába mintha forró eső hullana és e szédület alaktalanságában a fák elefántokká változtak. A kínok későbbben pillanatonként újultak meg. Tekergő vörös kígyók hullottak az égből, a patak tengerré szélesedett, amelynek közepén egy asszony a hajával koporsót mosott. Végül agya elsötétedett és egy végső sikoltással a puha semmibe süllyedt...

Lassan tért magához. A világ fokozatosan kivilágosodott. Elgyötörten, vértelenül feküdt. Hirtelen megrándult, mintha vesszővel megütötték volna a szemét és nyögve félig felemelkedett a fűágyon.

Meglátta gyermekét.

Lelke ösztönösen élte át a nagy változást. Finoman elmosolyodott és magához kaparta kicsinyét:

— Édös, drága fiam!

A csecsemő kis teste hideg volt. Az élete még nem ért le a földre. Szívecskéje nem lüktetett, lélegzete meg se mozdította az anyja haj a szálát.

— Mindjárt meghal! — rémült fel az anya, mert nem tudta, hogy holtan született. — Keresztelekten hal meg! — jutott eszébe és arra gondolt, hogy név és nyom nélkül nem engedheti a másvilágra.

— Meg kell körösztolnöm!... De nincs szentelt-vizem!

Hiszen ott van a patak, de az nem szentelt víz. Nem templomi dolog.

— Azt kéne először megszentelni! — gondolta. — Mi lenne, ha én megszentelném!

Érezte, hogy joga van hozzá, csak azt nem tudta, hogyan kell megszentelni a patakat. Törte a fejét, hogyan

csinálhatja a pap. Arra emlékezett, hogy sót tesz bele az is. Kínosan felmélkedett és leakasztotta a kalyiba oldalán függő tarisznyát. Előkereste a sót, az egészet tenyerére öntötte és együgyű szavakkal rákiáltott a patakra.

— Te patak, én téged megszentellek a só szent nevével!

Beleszórta és csodálkozott, hogy nem lett fehér tőle a víz. Igen rövidnek is találta a magacsínálta szertartást, amely nem elégitette ki

— Mit kéne még csinálni? — töprengett

Majdnem felkacagott örömeiben. Hátha belevetné a kenyeret is! Annál osztán szentebb, drágább ezen a földön semmi sincs!

Mint a madárkáknak szokás, úgy morzsolta szét a tenyerén és beledobálta morzsáinkint.

— Patak, én téged megszentellek az áldott kenyérel, Urunk szent testével!...

A patakra árnyék esett és barna lett, mint Urunk szent teste.

Hogy érvényesebb legyen a szentelése, beleürítette minden élelmiszerét. Vetett a habokba sokféle virágot, szép és jó füveket, falombot, anyaföldet, szórt bele a tű? síró parazsából és mindannyiszor imádkozta hozzá az igéket:

— Te patak, én téged megszentellek!

Akárki akármit is mond, bizony szentelt volt az a patak, ha el is olvadt, tűnt benne a só, kenyér, fű, tűz, föld és virág.

Egész korszóval merített belőle az asszony s míg a korondi korszó lassan bugyborékol, szüntelen zengette:

— Patak, én téged megszentellek!

Aztán megkeresztelte kicsinyét édesapja nevére. Háromszor végigöntötte a kereszt jelével:

„Béni, én téged megkeresztellek az Atya, Fiú, Szentlélekisten nevében, ámmen!”

Egy árnyalatot szállott a nap. Az asszony a kicsi halottnak fűből bölcst csinált, az volt a ravatala. Fát vetett a tűzre s mikor fellobogott, az volt a halotti gyertya fejéhez. Amikor mindennel készen volt, maga is lerokadt melléje és siratozni kezdte. A vére lassan folyt és ő is csendesen elaludt.

Az Isten forgatta helyette a rendeket.

Még egy napig élt. Utolsó kívánsága az volt, hogy apját, anyját lássa, kiknek akarata ellenére ment hozzá ahhoz a legényhez, de az apja, büszke Zólya Ádám hajthatatlan volt

Délután maga az esperes úr jött és valósággal könnyörgött:

— Hiszen lélek a lelkéből, test a testéből, gyermeke!...

Zólya Ádám a fejét rázta.

— Nem ismeröm!

— Megveri az Isten.

— Az Isten efféle emberrel nem bíbelődik.

— Meg kell bocsátania!

— Nem haragszom.

— Nem tud meghalni, míg apjától, anyjától el nem búcsúzik.

Zólya Ádám rezzenés nélkül ült.

— Allehet

— Maga is tudja, mi a szerelem.

— Valamikor tudtam.

— Mert az nagy dolog!

— Elég nagy dolog.

— Elveszi az ember eszét.

— Veszem észre.

A pap hitetlenül nézett a szeme közé:

— Nem szereti az egyetlen gyermekét? ...

— Dehogynem!

— Akkor jöjjön velem!

— Azt már nem! Megesküdtem, hogy az életben nem teszem be a házába a lábam. Tartom.

Mikor a papot kikísérte, előkiáltotta a feleségét.

— Hé! Jere bé!

Maga ment elől, az asszony remegve követte. Az ember felhajtotta a vetett ágy takaróját, előhúzta az új fej-szét, letette az asztalra és rámutatott:

— Ezt látod-é? ... Nohát úgy tudd meg, hogy szecs-kába váglak, ha kimeröd tenni a lábad az életből. A Fennvalószentségesúr isten engem úgy segéljen!

Az asszony riadtan hátrált.

— Hova mécc? — dörrent rá az ura. — Ül le! Addig nem mozdulsz, míg meg nem murál!

Az öregasszony, — eldolgozott, megapadt, megtört, kis testecske, — félve húzódott le a kanapé szélére, az ura szemben vele, közbül a fejsze az asztalon.

Ültek és hallgattak. Vártak. Az anya könnyei peregtek, de nem moccant, le se merte törülni. Nehéz zokogások tolultak fel benne, de lenyelte. Ültek étlen, szomjan. Az est így szakadt rajok.

— Gyújts lámpit! — parancsolta a férfi.

Lámpagyújtás után újból visszaroskadt a kanapéra.

A tehenek fejetlen, a majorság rekesztetlen maradt A

tűz a kályhában kialudt, a csordából hazatérő lovakat a szomszédok eresztették be a kapun: ott pipáltak az udvaron a holdvilágban.

Ők csak ültek szó nélkül Eltelt kilenc óra, elütötte a tized, megszámlálták a tizenegyet is, de nem mozdultak.

Fertájtizenkettőkor kuppant a kapu.

Mindkettőjüknek megrándult a teste. Érezték, hogy a halálhírnek jön. Az ajtó megnyílt. Felpillantottak. Mintha a nagy fekete állat, az éjszaka torkából lépnek elő a magas, fiatal férfi, aki elvette tőlük a leányt.

— Jestét!

Zólya Ádám keze a fejsze felé rándul

— Hogy mertél idejönni f!

A fiú nem is látja a mozdulatot Tompán csak annyit mond.

— Meghót!...

Senki se válaszol ra¹. Az asszony feje koppan az asztalon. Ott gyötrődik hangtalanul a fejsze éle mellett. A halál jelentő ember a földet nézi.

— Felravataloztam!

Vár pillanatig, hátha felelnek rá, majd megvonszza vállait, hogy szinte láthatólag száll el róla az éjszaka fekete pora.

— Nem akartam, hogy idegen kéz érintse se életiben, se hóttában.

Keményen, nyersen tördeli a szót.

— A szemit befogtam, az állat felkölteni, meg is fésültem... A virágos rokolyáját, — amit úgy szeretett, — szépön ráadtam.«

Erre se mondja senki, hogy „jól tötted”. A fiú félig mosolygva belenéz a lámpavilágba.

— Szép halott!... Aza!

Most ő is hallgat egy kicsit csak percek múlva meri megkérdezni.

— Nem nézik meg?

Zólya Ádám rekedten felel::

— Nem!

Indulat cikázik át a legényemberen, de türtőzteti magát.

— El se búcsúznak tőle?

— Nem!

— Úgy es jó! — válaszol a férfi és csendesen behúzza maga mögött az ajtót.

Zólya Ádám felszökik, megragadja a fejszét, pillanatilag tétováz és bevágja az ágy alá l

— Bort asszony! Bort! Sokat!

A kicsi árnyék ijedten siet. Fogai vacognak, elnyúlt száját össze se tudja fogni. A kancsó, pohár, didereg a kezében. Az ember horpadt orcával ül melléje. Az udvaron a lovak prüszkölnek a hideg harmattól.

— Te imádkozz! — rivall rá az asszonyra.

Az árva, semmi-kis fehérnép nem tud írni, olvasni. Míg az ura iszik, sebtében összeteszi barna, ráncos kezeit és egész lényét elönti a szomorú fény.

— „Edös, jó Anikóm — dalolja — az Isten nyugtasson!... Beh hamar elméné!... Meg sem csókolhattam, el sem búcsúzhattam, élve nem láthattam!... Miért is szültelek hervadt kis virágom!..”

A kemény férfi szürke szemöldökei összefutnak a kintől, de nem zavarja a siratást, melynek lelke s dallama most születik az asszony forró, száraz ajkán.

— Jaj, vigyázz az úton, semmi baj ne érjen!... Jól

viseld magadat, fenn a mennyországban! Rossz híred ne halljuk!... S reánk ne haragudj !...

Az ember ráüt az asztalra.

— Azt a részt hadd el!

Az anya rémülten motyogja:

„Miatyánk, Úristen!...”

De a szíve most nem a miatyánkot kívánja, összekulcsolt két kezére hajtja zsidbadt, ködös fejét és idézi az elmúlt időket, mikor Anikó még ölbéli gyermek volt, a boldog, szép órákat, hogy milyen ruhája volt, hogy tudott kacagni. Az élet kis semmiségei megédesülnek dalában. Öröm, bánat, keserűség, minden végigcsurran a szívében. Mert az anyaszív gyenge virágocska, az öröm aranyeső, a bánat méregeső rajta.

Az asszony imádkozik, a férfi bort iszik.

Nagy tűz ég az ő lelkében is, azt oltogatja. Míg a pohár fogaihoz kocog, elméje kíséri az asszony imádságát. A halálmadár pedig egyik öreg fejről a másik öreg fejre szálldos.

A hajnal pirkad már, de az asszony még mindig siratozik s a férfi bort iszik.

A férfi bort iszik, ő is imádkozik.

Egyszer aztán az asszony szájából kifogynak a szavak és reácsendesedik az asztalra. Alszik. Az ember csendesen felmarkolja és elhelyezi az ágyon. Be is takargatja. Maga visszaül a bor mellé.

Virrad is már. Kifújja a lámpát. Rideg hajnalfény hull be az ablakon.

Mikor a temetésre a gyűlőt harangozták, behúzta az ablak deszkatábláit is. Előtte volt még a bor, de nem kellett Meglepődött Nem sejtette, hogy a halott gyermek miatt ilyen hamar temetik. Az összetört asszony még nem ocsúdott fel ájult álmából. A harang áthatóan kongott Hallgatja.

— Temetik!

Elnémul és káprázatok játszanak vele.

— Most beszél a pap!

Az alvó asszony sóhajt az ágyon. Ránéz.

— Álmában is búsul!

Szíve veri a bordáit Szeretné, ha most valami nagy dolog történnék. Belső feszültsége nő. Kétszer is felugrik, hogy kirohanjon és a koporsóhoz fusson, de leigazza magát.

— Csak az a pap ne beszélne annyit! Mit beszélhet! ...

Végre indítják a koporsót A harangok összecsángának. Nem bír ülve maradni. Áll kitágult szemekkel a fél-sötét szobában. Közelednek. Idehallszik, hogy a kántor a gyászverset kiáltja a népnek:

„Elmégy kedves gyermek, szülőid öléből!...

— Jaj! — nyög az ember.

Az ének morajlik, a léptek konganak tompán, mintha a temetési menet a koporsó tetején járna. Úgy érzi, mintha ő is sírban feküdnék s úgy hallgatná a földi zajt Alig várja, hogy ablaka alatt elhaladjanak.

— A-ni-kó!...

A gyászmenet a házhoz ér. Tudja, hogy ebben a pillanatban mindenki ránéz a házra.

Mi lenne, ha behoznák a halottat és letennék a ház

közepébe, csak éppen egy percre. Csak annyi időre, míg a halott felgöribül a gyalúforgácsról, hogy őt megátkozza. Történnék effélék.

A nyelv a szájában megvastagodik a borzadálytól. A nehéz pillanat azonban elmúlik. A menet tovább halad, a léptek elenyésznek,

— Elvitték ...

Rápillant feleségére. Karjai kinyúlnak, hogy mégis felrázza álmából, de ismét lehanyatlanak.

— Legalább ne lássa!

A harangok szólnak, az asszony alszik, az ember iszik.

*

Két napig nem mertek emberek szeme elé kerülni. Nem is zaklatta őket senki. Estefelé az asszony mégis kiszökött a temetőbe, hogy legalább a sírját lássa. Többször le is kiáltott hozzá a föld mélyébe.

— Anikó!

Semmi sem mozdult. Iromba halmot hánytak a teste fölé s a főtülvaló kopjafa hegyesen kiállott belőle.

Hazavánszorgott.

— No? — kérdezte az ember.

— Megnéztem. Legalább a sírját lássam!

Az ember nem szólt.

Az idő telt

A lélek nem gyógyult.

— Bárcsak álmomban láthatnám! — sírt az anya.

Mind a ketten csak lézengtek. Se nappal, se éjjel nem volt nyugtuk. Halálosan elfáradtak s a szemük forrón égett.

A negyedik-ötödik napon az asszony boldogan újságot:

— Neköm már végem lesz.

A férfi látta, hogy igazat beszél. Megrendült és bevallotta:

— Könnyű neked, de én meghalni se tudok, míg legalább meg nem csókolhattam ... Meg kéne csókolni !...

Az asszony felvillant.

— Biza! Meg kéne csókolni!

— Elbúcsúzni tőle.

— Jól mondja!

Többet nem beszéltek.

Ültek.

Vártak.

Az idő telt.

Mikor az este eléggé megöregedett, az ember az! mondta:

— Végy elé egy gyertyát!

— Azt minek?

— Megyünk a temetőbe!

Ásót, csákányt hozott és vállra vetette.

— Kiássuk!... Megcsókoljuk!...

Az asszony sietve zárta be az ajtót.

Éjszaka nem szerencsés a temetőben járni, de nekik efféle eszükbe se jutott. Egészen megpendült a két vén ember, hogy megcsókolhatja halott gyermekét.

Mentek.

A sírok a sötétben rejtelmesen heverték egymás mellett. Fölöttük a fák komoran nyújtóztak. Nappal madarak, éjjel lelkek szállanak rajok, hogy a hold fényében szárítkozzanak és gondolkodjanak. Itt-ott az ösvény peremén szentjánosbogár égett. Sas kék lámpa a íú tövében.

A temető magas dombtetőn fekszik a torony árnyékában. Az erdők zúgnak, minden fenyeget, de ők csak lihegnek vakon kifelé a meredek úton. A falu csendes, csak a kutyák nyugtalankodnak. Egy-egy ledőlt, süppedt sírjelea elbotlanak, de rendíthetetlenül nyomulnak tovább.

— Ez az! — mondja végre az asszony.

Körüljárják, megnézik, sóhajtoznak.

Az asszony meggyújtja s tartja a gyertyát.

A férfi leveti a kortiját, feje fölé emeli a csákányt és lesújt.

A kutyák elhallgatnak, mintha igézet fogta volna el a torkukat.

*

Már térdig állott a gödörben.

Hirtelen úgy érezte, mintha a sírban fekvő teste el volna halva, lábai kihúlnének és viaszsárgán megdermednének.

Homályosan felrémllett a tudatában, hogy megháborítja a halottat és tiltott dolgot cselekszik. Kissé el is szédült és az az érzése volt, hogy lassan süllyed alá.

— Jaj, húz a halott!

Az asszony a gyertyával behajolt hozzlá.

— Ha elfáradt, ásom én.

Ez megint visszaadta egyensúlyt.

— Csak megszusszantam.

Ismét nekifeküdt az ásásnak. Lassan haladt. Fedetlen, izzadt fejét permetezte az éjjeli harmat.

Végre egészen eltűnt a gödörben. Az asszony a peremére rogyva betartotta a gyertyát. A sír szürke falai csillogtak.

Az ásó megkoppant a koporsón. Óvatosan letakarította róla a földet. Az anya felujjongott és alig várta, hogy az ura őt is beemelje.

Különös kábulat lepte meg mindkettőt, lenn a gödörben. Az a megmagyarázhatatlan törvény, amely befogja minden sírásó száját. A sírban hallgatni kell! A föld mélyének súlyos lomhasága ül rá az agyra, mintha a halál nehéz madara volna, amely ha fára száll reá, le-törlik alatta az ág.

A férfi letérdelt és egymástután csavarta ki a koporsószegeket.

Az asszony már előre hozzászólott a halotthoz:

— Jövünk, Anikó lelkem!

Zólya Ádámnak megroppant a dereka, mikor le-emelte a födelet s a gödör lábához támasztotta.

Hirtelen úgy látták, mintha rendkívüli világosság támadna a sírban, amelyben a két halott gyermek arca mosolyog szépen, szelíden, megbocsátóan.

Boldogan roskadnak rá.

Az anya megcsókolja leánya egyik orcáját, az apa másik orcáját.

A sírban csend lesz.

Kívül is csak a gyertya múlt fénye látszik derengőn, mintha a föld aranyat lehelne...

XIII.

Rongyos emberek kelnek fel a tűz mellől, kezükben az ősi, primitív fegyver, a fejsze és sötéten lépnek a fák tövéhez, hogy megkezdjék a fadóntést. Igazi erdei emberek, vörös csontú, szálás, inas, félmeztelen, néma, keserű vadak, kiknek a szemeiben sötét álmok kápráznak.

Ameddig a szem ellát, mindenütt a fehér rengeteg kék derengésbe dermedt csodái kápráznak a fák fehér boltozata alatt. A fák ágatetőit gyönyörű templomboltozattá merevítette a fagy s a nap hideg fényében millió arany csillag rezeg köztük. A bokrok földig hajló ágain jégkristályok csengenek s a hómooha teljesen belepte a sziklákat. Itt most minden mozdulat gaz bűn a halál békéjének harmóniája ellen s alig bírom legyőzni a gondolatot, hogy megkeressem helyemet a fák között és feltartva kezeimet örökre ott maradjak a halál ravatalának boldog dermedésében. Holnap talán már egy kis nyúl fészket kaparna a lábaimnál, vagy farkas dörzsölné hozzám égő irháját Hátha valamelyik fagytól kékült lábú madárka arra méltatna, hogy homlokomon megpihennem?...

— Mi lesz uram? — törnek rám a mogorva emberek, ezek a csodarombolók, kik ölenkint nyolcvan lejt kapnak; ezek a rémületes koldusok, kik az áruló és sötét világ mélyéből korgó gyomorral vetődtek fel, hogy nyolcvan nyomorult pénzdarabért átgázoljanak az erdők fön-

séges templomán. Az ő mellüket is belepte a szőrös, ragadós moszat, mint a fák törzsét. Szédelegnek a fák uccuinak örvényében.

— Kezdhetik — mondom — de vigyázzanak, ne-hogy valakit megüssön a fa!

Csak intenek, hogy bízzam rájuk. Legtöbbjük beszélni se tud, mert a folytonos tűz mellett hálástól rekedt, néma.

Egy asszony is van köztük. Nem is asszony már, hanem társuk. Pedig még fiatal, eltorzult virág, mely harap. Fekete a keze, lelke a keserűségtől. Az árváiért dolgozik. Elsőnek emeli fel a fejszét és súlyos az ütése, mintha vasból volnának a sejtjei.

Elfordulok, hogy ne lássam. A hó végtelensége köröskörül finom színekben hullámszik és minden pillanatban változik. Most meleg lehelletszínű, a következő lépésnél enyhén kék, ismét szikrázó kristályba törik. Néha a fekete is átborzong rajta, mintha sötét emberi gondolat volna.

Pár ember ülve marad a tűznél. Ezek a munkanélküliek, kik nem tudtak elszegődni. Tűztől tűzig mennek és sóváran nézik szerencsés társaikat.

— Ne sajnálja azt a pár krajcárt tőlünk se, tekenetes úr!

— Ha hetvenért beállanak, mára felfogadom.

Konokul rázzák a fejüket.

— Inkább itt döglünk.

A lélek reszket bennem, de nem tudok mindenkin segíteni. Belátják és hallgatják némán a fejsze zuhanását. A sujtás helyén — a szemek káprázva úgy látják — piros fény csap ki múló pillanatra. A kinyújtózott testek

és égbeemelt fejszék játéka olyan, mint imádkozó emberek szertartása, az ütés a miatyánkjak. Az arcok eltorzulnak, a fogak pereme leporlad az erőfeszítéstől, a ki-merültség és éhség vörös tüzétől alig látnak, de az ütések tovább zuhognak.

Az erdő békessége így is magához ölel.

Milyen jó volna így megnyugodni, hallgatni a jégvilág fehér himnuszait, elszakadni az élettől és egyszer, tavasszal megrázkódni a föld mélységeiből feltörő új élet érintésétől! Fa lennék és ujjaim hegyén rügyek pattannának elő, testemen virágok nyílnának a levelek zöld árnyékában és égrevetett szemeimben gyönyörködnék az Isten!... Milyen jó volna embernek nem lenni!

... Lábaimból gyökerek indulnának le évezredek porán át, feltörnék a sírok rozsdás pecsétjét és megtudnák, miért pusztult el mindig hiába az emberiség. Föltartott karjaim az évig nőnének ezer tavasztól ezer tavaszig és megtudnák, ki az Isten, kinek nevében mindig visszaéltek az emberiséggel.

A magasságok azt mondanák: „Jó lenni!”

A mélységek azt mondanák: „Jobb nem lenni!”

A magasságok irigyelnék a mélységeket és viszont.

Az élet irigyelné a halált és viszont.

Minden irigyelne valamit, csak az embert nem irigyelné semmi!

Az ember ellen csak panasz van.

A fák sebeiket mutatják, a vadak rémülten suhannak el előle a fák baloldalán, a patak jég mögé rejtünek, a vér — melyet kiontott — átkozódik s a hó fél leesni a földre.

A halott fák között lenni nem olyan borzasztó, mint emberek között.

A fagy feketére szíja arcomat, kezeim meggémberednek, de belső melegség járja át valómat s a hófehér némaságban érzem a koporsók boldogságát.

— Vii-gyázz! — harsan fel — dől a fa!

A fávágók elugranak és lesik a szálfá zuhanását. Robaj, recsegés dördül fel, hó, ágak porzanak, köröskörül minden megrendül és az erdő testében ott áll a nagy seb, amelyen át fény vetődik a földre: a szomorú nap csókja halott gyermekére.

Most ismét odafutnak az emberek és a fejszék úgy csapnak le az ágakra, mint ragadozó madarak az áldozatra. A szaggatófűrész fölgharsan, csakhamar kemény ékek merednek ki a felhasított fatörzsből, botok zuhognak, a szájak lihegnek, recseg-ropog minden és áll a harc a fatetem fölött. Századokat darabolnak fel ezek a nyomorultak. Gyilkolnak és pusztítanak az éhség mogorva dühével, a megfeszült idegek részegségével. Nekik győzelem volt ez, a sebek, a rongyok, vérző kezek, piszoktól üszkös test, ólomszínű éhség, az élet éjszakája fölött. Hajuk felborzadt, szakálluk hosszú lett és félig állattá váltak, hogy gyilkolhassanak.

Lihegve húzódok el a közelükből, mert borzadok tőlük. Nem. Ezek nem testvéreim. A fehér rengetegben félelem és gyász didereg át: — „Itt van az ember! Készüljetek a halálra! A halálra!...”

Nem is érzem az erdön hirtelen átborzongó szelet es egyáltalán nem értem mit jelent, mikor leroskadok a tűz mellé, s a munka nélkül maradt emberek örvendezve mondják:

— Mindjárt lesz itt munka!

— Miért?

— Itt a szél.

— A szél?

Ők már tudják, mit jelent a szél az erdőben fadöntés közben és feszülten figyelik erősödését. Valami furcsa tajték borította az eget, azt nézték.

A fák koronája még alig borzongott át, de a mélységek tompán hörögni kezdettek. Valahol a horizont alján tűzvörös felhőfoslány lebegett elő, utólérte és meggyújtotta a következőt, az az előtte rohanót és percek alatt a kísérteties világosság szétszóródott az ég alatt. Hirtelen láthatatlan súly féloldalra nyomta az erdőt és felbödült a vihar...

A favágók nem láttak, nem hallottak a munka kábulatában. A fejsze csattogott, a fűrész dalolt a fák komor oszlopai alatt. Talán hazagondoltak kicsinyeikre, vagy álmot szőttek, hogy mit vegyenek a napszámból asszonyuknak, szeretőjüknek. A koldusoknak vannak a legszebb álmaik és a legrövidebbek.

Most vad, mély sötét és nehéz igézet közeledett a levegőben. Rázuhant az erdőre, mitől az ágak, törzsek szeszélyes táncra perdültek.

Elsőnek a favágó-asszony sikoltott fel és dobta el fejszéjét. Lobogó hajjal futott az erdő mélysége felé a hóban gázolva. A szél felragadott ágakat dobott utána. Időnk se volt utána nézni. A félig kidöntött, berótt fák tornyú robajjal dőltek össze. Minden élő menekült, a főelem felordított.

A vöröscsontú, szálás, inas, keserű erdei vadakat legverte az erdő,

A rettenettől összekuporodva nézik a kavargó veszedelmet. Csak amikor a gerinceken túl dörög a szélvész vad ereje és úzi a havat, akkor térnek magukhoz. Első dolguk, hogy magukat és egymást számba vegyék, mielőtt újból munkához kezdenének. A vérző arcokat letörülük és ismét fejszét ragadnak. Hirtelen egyikük elkiáltja magát.

— Hé, Mari! Hol vagy, Benkő Marit

Csak most vesszik észre, hogy az asszony hiányzik.

Nem válaszol. Az emberek egymásra pillantanak.

— Annak már vége.

Dideregve indulnak keresésére, Nem kell messzi menni.

Ott van félig behavazva alig pár lépésre egy hideg fa alatt. A vére elszóródott a havon.

— A fejét találta egy ág — mondja valaki csendesen.

Többet nem is szólnak.

Aki kiáltott, elindul, hogy szánat hozzon, amin elvigyék a testet. Egy gyönyörű nyírfa alatt fekszik a halott a piros havon. A fa szelíden áll fölötte. Finom gallyai majdnem a testét érintik, törzse fehér, selymes tiszta, mintha lerázva minden szennyet magáról, új ígét hirdetne a megbékült erdőnek, öreg bükköknek, cserefáknak, bokroknak, szikláknak, mohoknak, patakoknak az erdő nyelvén. Könnyű havat is hullat reá...

Megrendülve fordulok el, de két titkon örvendő arc mered szembe velem.

— Két hely ürült, — suttogják boldogan — beáll hatunk-e, tekéntetes úr?

Csak intek és a két nyomorult ember mohón ragadja meg a fejszét.

...Az arcok eltorzulnak, a fogak pereme leporlad az erőfeszítéstől és reszket az egész erdő a rettenetes kenyér imádságától...

XIV.

Isten nyugtassa szegény „Tibercz” urat, végre Ő is megpihenhetett Pár évig még látszik a sírja, aztán annak is vége lesz. Senkije sincs, aki gondozza. Pedig apja, a? öreg Baczó Dani még gazdag ember volt, de a fiának, ki a háború után mindenünnen kikopva hazavetődött, már csak az ősi kúria maradi Az is egy nagy puszta telek közepén omladozott. Az egyetlen valamirevaló szobában lakott, melyben egy húrnélküli gitár, pár poros koszorú, avult jelmezek lógtak, öblös pipák ásítottak a disznóbőrbe kötött ósdi könyveken. Pár antik bútor sötétlett még a szobában, s egy laposra ült bőrszék. A képek a falon feketére sültek, s az olaj régen felpattogzott, lekopott róluk. Rombadőlt múlt volt körülötte, de hogy a mogorva, szótalan szívében mi volt, senki sem sejtette. Senkivel sem érintkezett egész esztendőben és olyan keserű, furcsa volt az egész ember, mintha az ördög a zsebébe kölyközött volna.

Karácsony körül aztán rájött a bolondja. Mikor az első szekér karácsonyfa havas, agyig sáros kerekével leereszkedett az erdőből, Tiborcz úrral többé nem lehetett bírni Ünneplő ruhába öltözött és átszellemülten újságolta mindenkinek:

— Nekem már megkezdődött a szent ünnep.

Összevásárolt legalább tíz szekér karácsonyfát. El-

viselhetetleni izgalom fogta el, mikor meglátta az üde, frissen behavazott, tiszta fiatal sarjakat.

— Igazi angyalkézbe való portéka! — dicsérte a székely, aki hozta, de Tiborc úr rárivallt.

— Ez? Két lejt nem ér az egész! Hát karácsonyfa ez? — Hiszen ez vén is, kopac is, a levele is hull, a hegye is le van törve.

— Alá pedig akit én hozok, ijjen nem termik még a Jézus jászla körül sem! — méltatlankodott a székely, de Tiborc úr szinte megette haragjában.

— Nekem beszélsz, te! Nekem, aki a piszkáról megmondom még azt is, hogy a nyáron milyen madár szállt reá? Nézd meg ezt a holmit! Görbe, mint a nagyanyád, szárazbetegségben szenved, s csak a fagy tartja össze az egészet!

A világ minden kincséért egyetlen darabot ki nem engedett volna a kezei közül. Egyetlen darabot a földre le nem szabadott dobni. Vas-cövekkel lyukakat veretett a fagyott földbe és szép sorjában el kellett ültetni mind az udvarán. Karácsonyra egész fenyőerdő vette körül az omladozó házat és illata betöltötte a falni

— Jön a fiam! — újságolta boldogan.

A fia azonban sohasem jött. Mindenki tudta róla, hogy már régen meghalt. Három, vagy négy éves korában a kutyája átharapta a torkát. A felesége szintén belepusztult a tragédiába, ő valahogy kibírta, csak minden karácsonykor hazavárja. Játékokat vesz, karácsonyfát állít, minden pénzét rákölti, intézkedik, szaladgál, haragos és két szeme ragyog. Az egyszerű székelyek részvétellel szépítik az örült jótékony álmát.

— Ritkaszép gyermek az úrfi — dicsérik. — Tavaly láttam. Kemény legén lesz belőle.

— Apja fia! — henceg ilyenkor a vén gavallér.

Ünnep szombatján aztán gögösen kiadja a parancsot a vén gazdasszonynak:

— Nézze Istókné! Ma korán feladja a vacsorát és hazamegy. Gondja legyen rá, hogy senki se zavarjon!

Estefelé izgatottan sétál a szobában és vár. Mikor a félötös vonat elzúg a kertje lábánál, meggyújtja a lámpát és percenként nézi az óráját. Régen kiszámította, hogy félórába kerül, míg fia bejön az állomásról, öt órakor aztán sápadtan az ajtóhoz megy, reszkető kezeit a kilincsre veti és széles mozdulattal kitarja. Pillanatig áll, majd boldogan felkiált, beleölel az üres levegőbe és hosszan, hosszan csókol egy láthatatlan gyermeket.

— Kicsi fiam! Édes kicsi fiam!

Maga előtt forgatja, simogatja.

— Tyűh, de megnőttél! — Nem fáztál át? — Jól utaztál? ... De mekkora legény lett belőled!...

Későbbben szépen megvacsoráztak kettecskén. Vacsora közben titokban az asztal alatt megráz egy kis csengettyűt.

— Hah! Mi az? — lepődik meg álnokul, de mindjárt ráüt a homlokára. — Hát persze! Ma jön az angyal!

Így telik az angyalvárás ideje. A vén színész halálos komolyan megjásza. Drága, meleg mesével készíti rá gyermekét. Az arca még sápadtabb lesz, feszült csontjainak körvonalai kiülnek és annyira szédül az izgalomtól, hogy az asztalba kell kapaszkodnia. Hideg ujjjaival alig találja meg a kis ezüst csengőt, hogy újból megrázza.

Most hirtelen felugrik s kivágja az udvarra nyíló

ajtót, ahol a földbeszúrt karácsonyfák erdeje sötétedik. Fekete, dísztelen a kép, de ő úgy látja, hogy fénytől szikrázik a sok karácsonyfa, mintha az égbolt összes csillagai rajok ereszkedtek volna és angyalok sétálnának köztük finom hegedűkkel az álluk alatt. Az ágak a szépségtől, gazdagságtól roskadoznak és élő madárcák röpködnek, kacagnak a gallyak közt. A magasságokból gyenge hó hull a fákra és sejtelmek lebegnek a távolodó sötétség mélyén. Illat és zene száll hozzá a gyönyörű világból, s millió gyertyácska lobog az ágak csúcsain. A falut körülvevő hatalmas fenyőerdők is kigyúlnak és arannyá változik körülöttük az ég, hó, minden. A puszta „Órszika” is úgy látszik a tetején felnyúló emberalakú szirtdarabbal, mintha egy fehérharisnyás székely legénke verset mondana az Istennek... A vén színész lelkesen körülnéz. Tisztán hallja, hogy kis fia felujjong és érzi, mint tépi ki magát kezei közül, hogy a csodák közé rohanjon. Tiborcz úr csak áll egy darabig a nagy kőlépcsőn és könnyei peregnek. Majd gyermeke után siet, megfogja a láthatatlan kezét és szelíden azt mondja:

— Most köszöntsük a megszületett Jézust!

Mindaketten felemelik tekintetüket az égre és énekelnek:

„Dicsőség! Dicsőség mennyben az Istennek...”

Az elpusztult, rekedt hangok szállanak remegő áhítattal és az ének végén magához öleli az öregember a hozzá legközelebb hajló fenyőágot, megcsókolja és háromszor azt mondja:

— Jézus, én hiszek benned! Jézus, én hiszek benned!
Jézus, én hiszek benned!

A faluban kutyák ugatnak, zajok kelnek, de ők

semmit sem hallanak, tovább énekelnek az angyalról, a csordapásztorokról, a jászolfáról, amelyben a gyermek nyugszik, a barmokról, melyek reáhelelnek, hogy meg ne fagyjon, az istálló varázsáról, a betlehemi pusztá titkairól. Aztán számbaveszik a bőséges ajándékot és mikor kis fia torkig telik a boldogsággal, a vén színész kiáll a fák közé és büszkén így szól:

— Most eljátszom nektek kedvenc szerepemet.

Nagy, klasszikus mozdulatokat tesz és akadozva deklamálni kezd az „Ember tragédiája”-ból.

„Uram! Rettentő látások gyötörnek,
És nem tudom, mi bennök a való!

Oh mondd! Oh mondd! Minő sors vár reám?”

Szemei elsötétednek, feje lecsügged, áll némán, hosszan. Alakja fölé hófelhők gyűlnek, a havasok közül szél kavargat elő, a karácsonyfák fagyott gallyai összeverődnek, a csillagok egymásután kialszanak és kietlen sötétség borul a falura. A szegény ember megrázkódik és szomorúan panaszkodik:

— Valaki eloltotta az összes gyertyákat! Rossz, gonosz ember volt!...

Árván visszacammog a szobába, de a kőlépcsők tetején mégegyszer visszafordul és belesikoltja fia nevét az éjszakába...

Így ment ez évről-évre a mostani karácsonyig. Az idén azonban hiába várta Tiborcz úr a szent fával az erdőkből leereszkedő szekereket. Nem jöttek. Nyugtalanul szaladt az emberekhez, hogy megsürgesse.

— Az idén nincs karácsonyfa, tekéntetes úr, — rázták fejüket a székelyek. Betiltották az erdőt.

Ezörtől-ötezerig büntetik, aki csak bé is meri tenni a lábát az erdőbe. Ezentúl az angyalnak es lopnia kell... Letörtén fordult ki az ajtón. Nem is hallotta a székekelyek keserves panaszait.

— Biza szegény karácsonyunk lesz. Jézus es leron-gyolódott.

Ez az álom volt egész élete és most ennek is vége. A meghalt gyermekét ölték meg. Mit csináljon? Félt a puszta udvarra kitekinteni is. Beleroskadt a székbe és töprengett órákig. Végre elhatározáshoz jutott. Kített maga elé egy árkus papiroost és írni kezdett:

„Tudom, hogy bolondnak tartanak az emberek. Köszönöm nekik, hogy ennyivel is megkönnyítették az életemet. Mínek tiltakoztam volna ellene? A mai világban örülség bolondnak nem lenni... Tudom, hogy a kis fiam meghalt négyéves korában. Soha, soha nem jön vissza. Tudom. Mindent tudok. Tudom, hogy megbuktam az életben is, a színpadon is; de ez volt az utolsó szerepem, a végső, a nagy, áldott játék, a boldogság és értelem, az egyetlen, amelyért érdemes még élni. Semmim sem maradt a világon, csak ez az álom a halott fiammal. Most ennek is vége! De ha gyermek nincs, értelme sincs a világnak... Isten, vén ügyelő, jöhet a függöny.”

Írt, írt zavartan, rendszertelenül, rapszodikusan, hol imádkozva, hol káromkodva, míg éjféli misére harangoztak. Akkor eldobta a tollat és nézte, hogyan haladnak el a lámpásos emberek az ablaka alatt.

— Azok is a maguk életének utolsó játékára mennek! — mondotta önmagának.

Elgondolkozott, majd hirtelen magára terítette a bundát.

A dombon ülő kis falusi templom már tele volt. A székelek mogorván ültek a padokban és szidták a cudar életet szent Józsefnek, aki a betlehemi jászol mellett állott szobor képiben.

— Kutya világ ez, Jóska bácsi!

Egy-egy vénasszony odalépett a gyertyácskával sűrűn kivilágított bölcsőcskéhez és keserűen nézte a mosolygásra festett csecsemő-szobrot.

— Az idén biza elmaradhattál volna!

— Legalább neked legyen jókedved, lelkem, — gügyögött hozzá a másik, — mert biza nekünk nincs.

A pap az öreg színészre nézett, mintha csak neki kántálná:

„Christus natus est nobis.”

Tiborez úr bólított rá és roskadtan ült-a helyén.

A szájak páráltak a csikorgó hidegben, a bajszok, szemöldökök zúzmarások lettek, kívül vihar is indult, Lassanként felmelegedtek belül is és a misztérium ékesége megfogta a lelküket. Sokan forró könnyel behunyták szemüket és szerettek volna örökre elaludni a jászolka mellett. A fagyott harangkötelek dermedten csüngtek le a toronyból, de az orgona ujjongott, s a felmutatott fehér ostyán átsütött a fény. Kis csengetyű cincogott, s a hirtelen támadt csendben a lehajtott emberfejek fölött egy elragadtatott parasztleányka önfeledten kiáltott fel a nagykendők közül:

— Oh be szép játék ez, édesanyám!

Tömjén-, fenyő- és borillat szállt szét a templomban, a gyertyák nyúlánk lánggal lobognak, mert a vihar hallhatólag fokozódik. Az erdők nyögnek, a fák csontzörgése hallszik, mintha fellázadt halottak menetelnének

az egek mélységeiben, hogy számadásra vonják Istent, s a nyomukban kavargó hóleplek eltépett szemfedőik volnának.

És ott a belső fényességben a külső vihar mellett gondolta ki a vén színész játékának utolsó felvonását.:

A misének vége van. Az emberek már a padok tetején gyújtogatják a hólyagos bendőlámpát, hogy a fényénél hazamenjenek. Tiborcz úr összevonja a nyeszledt bundát magán és megindul a sekrestye felé, ahol a pap éppen akkor dobja le magáról a miseruha utolsó darabját.

— Boldog ünnepeket, főtisztelendő uram!

— Ah, a művész úr! — simul a pap. — Hogy van, hogy van!

— Rosszul! — feleli nyersen a vén gavallér.

A pap meghökkent arcot ölt.

— Ugyan! Mi baja!

— Beteg a kiesi fiam! — remeg Tiborcz úr.

— Nem is tudtam — mutatja a részvétét a pap, aki jól ismeri a szerencsétlen ember fixa-ideáját. Igen nagy baj, de ne csüggedjen, meggyógyítja a Kisjézus.

— Éppen a Kisjézus ügyében jöttem — hebeg zavartan a színész. — Kissé talán szokatlan a kérésem, de nagy jót tenne vele, ha teljesítené.

— Hogyne, hogyne! — dédelgeti a pap Tiborcz urat. — Legyen kérem teljes bizalommal hozzám. Mit tehetnék az érdekében!

A vén ember a szíves hangtól bátorságra kap és megragadja a pap kezét.

— Engedje el kérem a fiamhoz a Kis jézust!

A papnak eláll a lélekzete a meglepetéstől.

— A Kisjézust! Az ön fiához? Hogy képzelem? ...

— Ne tagadja meg ezt az örömet egy beteg gyermektől! — esdekel a színész.

— De uram! — húzódik a pap. — Hogy én vegyem le a betlehemi jászol szobrát az oltárról és adjam oda önnek, hogy vigye el a képzeletbeli fiának!...

— Az nekem nem szobor lesz, — mondja keményen a színész — hanem Isten fia.

— Hiszen az az, — röstelkedik a pap — de...

— Mint a két szemem fényére, úgy vigyázok rá — ígéri Tiborc úr.

— Tudom, tudom, de... mégse lehet. Nem lehet. Nagyon sajnálom.

Kétségbeesetten ismétli Tiborc úr: — Nem lehet! — és gömnyedten távozik. A szobor előtt megáll. Még nincs elolva körülötte a gyertyalángfűzér. Nézi egyideig, de nem szól semmit, csak sóhajtva elindul a templomajtón át Az ajtón benyomuló szél mellbelöki és ő megáll. Kitekint az éjbe, amelyben a lámpásos emberek birkóznak a viharra!

A pap előbb ránéz a szoborra, aztán a távozó öregemberre. Sápadt ő is. Nincs tisztában önmagával. Nem tudja, hogy kötelességet teljesít-e, vagy bünt követ el, de úgy érzi, hogy ezt a sír szélén tatóngó öreg embert nem szabad üres kézzel elengednie.

— Művész úr! — kiált utána. — Vigye hát a szobrot!

Őmaga lép fel az aranybetlehemhez és kiemeli a kis, hideg jézus-testet

Tiborc úr mohón rejti el a mellén az öreg bunda ráncaiban és gyerekesen feddi a papot:

— Hogy megfázott szegényke!

És búcsúzás nélkül tűnik el az éjszakában.

Már nem érzi a dermesztő hideget, a csontjain sípoló szelet, a hóvihar fehér veszedelmét, nem hallja az erdők sötét kínját, hogy a magas hegyek halált kiáltanak a népre, sejtelve sincs róla, mint reszketnek a vadak és emberek vackaikon, nem hallja a természet ítéletmondását a nyomorult emberiség fölött, a halál kaszafenesését, az átkokat, gyűlöletet, nyomort, megaláztatást, szenvedéseket, bűnöket és egyéb emberi szörnyűségeket; csak a kis faszobrot érzi, s mikor nem látja senki, maga elé tartja a magatehetetlen gyermeket, és ott a vad világ közepén az örök emberi szomjúság lázával üvölti:

— Hiszek, hiszek tebenned, gyermek!

A pap mégsem tudott megnyugodni. Titkon nyomon követte a színészt, s megbújt az öreg ház ablaka alatt. A csillogó jégvirágok között leste, hogy mit csinál a szoborral az őrült.

Tiborcz úr örömtől ragyogva sűrög-forog. Felrántja a fekete szekrény ajtaját, s egy öltre való játékot vesz ki belőle: háttaslovat, kardot, csákót, gőzmasinát, s egyéb gyermek-gyönyörűségeket. Lenge szennyesfehér, hosszú cigányhaja arca elé hull, ahogy fölbökö hajlik és biztatja a két gyermeket: Jézust, s halott fiát:

— Jácodjatok szépen!

Bizonyos, hogy testi szemekkel látja is a gyermekek játékát és együtt kacag velők, mikor felmásznak a falóra, fejkébe húzzák a csákót, suhintanak a karddal, vagy összedugják aranyfejüket a meséskönyv felett.

A pap elkáprázva nézi.

A vihar is elült és olyan csend van, hogy hallani lenét az ablaküveg csengését, amint a fagy körmöl rajta. Később azt mondja a vén színész:

— Mára elég volt, gyermekek! Szépen feküdjetek le!

Megbontja az ágyat, gondosan felpuhogatja a párnákat

— Te Janika belül fekszel, én a szélén, Jézuska közből!

Karjaiba vétó a szobrot, meghintázza, meg is csókolja és óvatosan lefekteti, betakargatja.

— Aki leghamarabb elalszik, az holnap kap valamit!

Most már a szobában is csend van. Az öreg lábujjhegyen odamegy az asztalhoz, felüti a bibliát, hogy szokásos estvéli imádságát elmondja: Arca átszellemül, ahogy dörmögi:

„Boldogok a lelki szegények, meri övék a mennyeknek országa.

Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet.

Boldogok, akik tűrnek, mert ők megvigasztaltatnak.

Boldogok, akik éheznek és szomjúhozzák az igazságot, mert ők megelégtetnek.

Boldogok az irgalmasak, mert ők irgalmasságot nyernek.

Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent.

Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hívatnak.

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért,
mert övék a mennyeknek országa. .**

A pap az ablak mellett hirtelen lerántja főveget és
megdőbbenve, dideregve feltekint az égre:

— Istenem, bárcsak én is ilyen bolond lehetnék!

A hó szakadatlanul hull, s a fehérbe temetett kis szé-
kely házaknak csak a kivilágított ablakszeme látszik...

Két legénnyel egész nap fenn kaszáltunk az erdőn. A vad, buja fű felkapaszkodott a szakadékig, amelyben hatalmas sziklák hevernek, mintha óriások koponyáját hányták volna a patak medrébe. Vörös fagyökerek fonják körül: rettentő ütőerek, melyekben fekete vér lüktet. A mélység tele van szédülettel, fölötte ismeretlen csodák kergetőznek, a sejtelem elvész a bükkös fény-ösvényein.

Szótlanul kaszálnak. A rend vastagon dől, a fél Erdélyt átkaroló komor rengeteg forog velünk, mintha a bolygók lendületében volnánk benne. Halálos inger űz, a munka láza. Az iram végén a legények eldobják a kaszát és a páfrányok közé vetik magukat. Az erdő kicserélte őket. Sötéten nézik, hogy napszálltakor veszem a fejszét és tanyát verek a széldöntött fák alatt. Az egymásra hullott bükkök kopár vázát levágott gallyakkal fedem be és a zöld lombsátor előtt tüzet gerjesztek.

A legények felölelik a friss füvet, fekvőhelyeket készítenek.

Sötétedik.

A világ zűrzavara elnyom, az éjszaka eloltja agyunk gyenge fényét. Homlokunk a tűznézésben sötétre tőrődik. Csámcsogva rágjuk vacsoránkat: a szalonnát, kenyeret, hagymát. Némák és megigézettek vagyunk, mint a sötétértelmű ősember egy parányi földrög árnyékában. Nekünk is mintha fakéregből volna a ruhánk, furkósbot

a fegyverünk és zabolátlan ösztön zúg, gyújt ereinkben, ölni, enni és szeretni jó. Vad vággyal lessük a fák közt néha felrettenő vadak sárga, zöld szemeit. A vadakat, melyek eltűnnek, mielőtt utánok rohanhatnánk, hogy pusztá kézzel is megküzdjünk velők.

A tűzrakás lángja magas fényt vet, s a fölötte szétbomló óriás fa levelei arany lázban reszketnek. A horizont peremén, éppen a fák hegyén a csillagok hidegen ragyognak, mint a megfagyott tűz.

Társaim kis fanyársakon szalonnadarabokat tartanak a szén fölé, s fekete kenyérre csepegtetik a zsírt, Fejünkben fáradtan zúg a meggyúlt napfény és heve kiragyog égő szemünkből. Mindössze ez a kis mozgás él, melyet az evés okoz; aztán fáradtan öklünkre dülünk a tűz körül. Az erdő félelmes árnyékában társaink, a vadak is megkaparják éjjeli fészüket és együtt figyelik velünk az éjszaka rejtelmét, ők is tudják, mi is tudjuk, hogy a tetőn a legmagasabb fa csúcsára ráült az öreg halál és fejéhez csapkodó rémült baglyokkal játszik. Kilenc órakor nagyot ásít és ettől hirtelen az erdőn borzongás rian végig. A megbolygatott sötétségben elmerül az égen szendergő néhány csillag. A láthatár mögül felkél a fekete káoszról az összegyúlt vihar. Az elől menekülnek.

Most hirtelentámadt szél dől rá az erdőre és földig nyomja a büszke fákat. Nyugtalanság kél az űrben, felhők gomolyognak elő és végiggördülnek a megkínzott facsúcsokon. A hegyek egymáshoz hajlanak, mintha megcsókolnák egymást. Tűzünk felkerekedik és ezerfelé igyekszik megszökni a fák alatt.

— Nagy üdö lesz! — mondja Feri, a kaszás legény.

A másik morogva fekvőhelyet túr a kalyiba vedelt zugában.

— .Rakjatok nehéz fát a tűzre, — szólok — hagy a szél el ne vigye, az eső el ne oltsa!

Az ég tompán felmordul, villám cikázik, de a legények nem törődnek vele. A fejsze csattog a kezükben. Fatörzseket rónak szét és a máglyára hányják.

A kitörni készülő viharban a felhők fehér hasa alatt a körülöttünk levő fák tövét vizsgálom, vájjon nem dönti-e ki őket a szél, vagy nem kerülünk-e a hegyekről lezuhanó szennyes vízáradat sodrába.

Látszik, hogy percek alatt kitör a vihar és felállva, széltől tépetten, hajadonfővel várjuk.

Egyszerre baljós hangok támadnak, mint az erdők sírása, a föld gyászdala, mely a felhők meghasadt mélyéből kél. Átfut rajtam a gondolat, hogy meneküljek, de villám vakít, irtóztatos dördülés dermeszt meg, mintha az egek kapui lezuhantak volna, önkéntelenül arra gondolok, hogy ez az égcsattanás milyen igaz rím az életemhez.

A legények egykedvűen állnak a tűz körül. Tépi őket is a vihar, de számba se veszik. Testük megfeszült, az ösztön ébersége dolgozik bennök, hogy miként kapják el fejüket a villámcsapás elől.

Két nehéz pillanat telik el. Feri, — fekete, szálas, magas fiú — óvatosan leguggol, megragadja hosszúnyelű fejszójét és vár. öntudatlan cselekedet, az izgatott ember kusza mozdulata, de mégis megkérdzem.

— Látsz valamit, Feri?

— Ott, — mutat előre a legény — mintha jönne valaki!

A vihar függőnye a tűz fénykorén túl elzárja a látást, hiába meresztem szememet az áthatolhatatlan sötétben.

— Lehetetlen, — rázom a fejemet. — Látsz is valakit?

— Nem, de érzem.

Vad patakzással megindul a zápor és csakhamar olyan vihar kerekedik, hogy felkapja a félelmében makogó nyulat a fű közül és a sziklához vágja. Az egek hörögnek, a föld nyög. Elbűvölten és remegve meredünk bele a viharba, mikor éles női sikoltás hangzik fel a közelünkben.

— Segítség!

Elugrunk mindhárman a hang irányiban. Az első bokrokon túl tövisektől, ágaktól megvert, véresre tépett nőt találunk.

Fiatal, formás, szép parasztleány.

A legények sem ismerik. Nem a faluból való. Idegen takaró-leány, napszámba dolgozik és az erdőn hál, míg a széna elkészül. Leroskad a tűz mellé. Fél és fázik. Ágtövistől eltépett ingéből kiféhérlük a melle.

Az éhes férfivágy fellobban bennünk. Olyan közel jár a villám a fejünkhöz, hogy szinte perzseli a hajunkat, de mit törődünk már a viharral. Csak ezt az igézetes leányt nézzük, kit váratlanul a karjainkba vetett az orkán, mint valami érintetlen vadmadarat valamelyik fa tetejéről. Forró az én szájam is, mikor megkérdem.

— Ki maga, menyecske?

Tisztelettudóan húzza ki magát.

— Leány vagyok, instállom. Marika. Pétör Marika;

— Úgy-e, nem idevaló?

— Zsombori vagyok... Itt takartunk fejbe a laponon.

Nagy dördülés vágja el a szavát. A hosszú, fekete legény hozzálép és büszkén megfogja a kezét.

— Ne félj, amíg engem látsz!

A leány ránéz és a szeme megvillan. Tetszik neki a fiú, ki mórlikázva ereszkedik le melléje a tűzhöz.

— No, itt mindaketten lecsúszunk, Gyuri — tréfálok a másik legénnyel. — Pedig úgy-e, szép leány a kecskebéka ?

Gyuri baljós pillantást vet a párra a bokor alól, ahová az eső elől behúzódott. A lombkárpit alól szinte őt a tekintete. A leány észreveszi, de dacosan azért is a másikhöz búvik.

— Mit merkel reám az a legény! — fészkelődik a barna fiú izmos karjai közt.

Az idő csak nem szűnik. Első dühe lezajlott, de nyugatról új erőt kap és csakhamar új villámtánc támad. A kalyiba mélyéből nézem a kénköszagú, megveszett világot. A fűágyon karom, oldalam átnedvesedik. Valahol betört a víz. Száraz helyre mászom, fészkelődöm. Az erdőben villámsújtott fa lobban fel. Csúctól tövig fut a láng és az égő fa az esőben hunyorog. Észre sem veszem, mikor a két legény feláll és gyilkos dühvel egymásnak mered.

— Mit csináltak, hé? Megvesztetek?

Ügyet sem vetnek rám. Látom, hogy csúnya leszámolásra készülnek. Konok, kemény bika mindakettő.

Alig lépek ki a kalyibából, a Gyuri balkarja kinyúlik és mellenragadja a másikat. Jobbja, áthatít a sötét-

ségen és rázuhan a társa fejére. Most egymásnak robbannak. A leány a tűz fölé hajolva merev keblekkel sziszegi!

— Ótsd el Feri! öld meg! Sújtsd le a nyavalyást!

A két legény birkózik. Asszonyért küzdenek. A vihar és erdő kegyetlen vérszomja, az ősvágy lepte be agyukat, testüket, melyre a pokol tüze freccsent. Nincs értelem, nevelés, se Isten, se ember, csak az összenvedély: egymásnak ugrani, eltörni a gerincet, míg a másik lehánytatott fejéből, a száj szélén meztelen mellükre foly a vér; vagy két marokkal addig szorítani az embertyakat, míg a hörgő gége összemorzsolódik és a csigolyák szétválnak az ujjak között. Úgy kell csinálni, mint ősemlerkorunkban, akkor is az asszonyért. Így parancsolja az erdő és a vihar.

A leányt a tűz fénye környezi. Arcán, testén foly a víz, de a szenvedélytől rózsák nyílnak rajta.

A vihar tovább zúg, a két legény tovább küzd. Féltestük a sötétbe vészett. Sápadtak, merevek, eltorzultak. A verejtékcseppek összevegyülnek a reájuk szakadó esővel. Sanyiit szájukból előszikrázik fehér, csikorgó foguk. A folytonos dörgés dalában érik a halál.

Most a leány rám néz. Engem is hirtelen előnt a mámor, a bűnös, homályos vérvöd. ökleim összeszorulnak és egy lépést teszek a küzdők felé. A leány gúnyosan felkacag.

— Mit akar, úrfi?

Veszedelmes az éjszaka. Felindultan a birkózókhoz cammogok. Mellem fulladozik az indulattól.

— Elég legyen!

A szilaj legények véresen továbbtusakodnak. Ha a tűzből kiragadnék egy lángoló hasábot s azzal ütnék kö-

zébük, akkor se engednék el egymást addig, míg egyikük életben van. Tétovázva fegyver után nézek. A leány megretten.

— Álljon hátrább, úrfi!

Elvakulok és a legényekre vetem magam.

Most lihegve velem fordulnak szembe. A két dült arcba nézek. Pillanatokon múlik az életem, de a két égő szem lehamvad és dűnnyögve félreáll a két legény. Az ügy nincs elintézve és az éjszaka még meghal valaki. Látom a szemük beszélgetéséből, de örvendek, hogy én megszabadultam. Kábult fáradtság vesz erőt rajtam és visszamászok a kalyibába. Nem bánom, ha meg is eszik egymást. A vizes füre roskadok. Hallgatom a távolodó vihar dübörgését, nézem az égi tajték elvonulását, a felhők vonaglását és elkábulok az erdő vészes füttyétől, a kialvó élet hörgésétől. Kimerülten, álmosan végigheveredem a vizes fűvön, a vihar szárnya alatt. Merev tagjaimat szétvetem és érzem, hogy feketén morajló mennydörgés közben lassan elsüllyed velem a föld.

Alszom.

Nem tudom, hogy meddig tartott a nagy szendergés, de már magasan állott a nap, mikor dideregve, összetört tagokkal felébredtem.

A tűz körül már nincsen senki. Valószínűleg a legények már kaszálnak s a leány is elment dolgára.

Szememet felvetem a fákra, melyeknek ágain esőcseppfüzérek csillognak. A felső ágövről az alsó emeletre madarak libbennek, a völgyek felett ködfátyol lebeg.

Felemelkedem, hogy munkához lássak, A legényeket

kiáltom, de senki se válaszol. Alig lépek néhányat, a bokrokon túl elhányt véres kaszát veszek észre a letiprotott fűben. Mellette fekszik Gyuri, a halott legény.

— Istenem, mi történt!

Lábaim reszketnek a félelemtől és nem bírok mozdulni.

A következő pillanatban tömötnyakú kakukk lebben a fölöttem álló fiatal bükk tetejére és hangosan elkiáltja, hogy hány évig élünk...

XVI.

Az erdő másik halottja, vén Üdő Márton fekszik mellette, akinek mindössze egy tarisznya volt a koporsója. Az ő esete így történt:

Hátul a móduvai részen, hol legsetétebb a havas, az idén csúful garázdálkodott a medve a csordákban. Hiába állítottak kaptant neki, gyűjtötták fel szurkos kalánnal a szőrit. A puszka se ért semmit. A Szöngyörgyi Demes Antinak, aki belevágta a fejszójét, mikor az ökörré felugrott, — az egész hátáról lehúzta a húst. Soha többet ember nem lesz belőle.

Erre a pásztorok összegyűltek tanácskozni a vén Üdő Márton szállásán és elhatározták, hogy vasárnap hajnalban megtartják „a medvék és kígyók ünnepét”. A régi pogány korból visszamaradt híres pásztorünnep a medvék-kígyók ünnepe, valami áldozásféle, aminek még csak öreg Üdő Márton tudta a „szavait” és szertartását. Táltos híre volt az öregnek messzi földön, akinek tűz, víz szót fogadott s még a farkas is behúzott farkkal, lábujjhegyen került el a kalyibáját. Egész életét az erdőn töltötte s a legvastagabb fa is csak hitvány vessző volt, mikor kijött a havasba. Aki csak vissza tud emlékezni, mind ilyen vén ungyiásnak ismerte. Az aszasszonyt, — ki rég meghalt — gyermekeit elfeledte. Sokáig vert a híre, hogy megölte volna a feleségét s azért bujdosott hátra a havasba, de később elült a szó. Pász-

tornak azonban híres volt s ötven esztendő alatt egyszer sem történt meg, hogy a keze alatt kárt vallottak volna a gazdák.

Az idén azonban őt is megcsúfolta a medve. A legszébb négy ökör nyakát rágtá el egyetlen éccaka. Udó Márton elsáppadt és tehetetlenül ismerte el:

— Neköm végem van!

Ez történt pénteken. Szombatra már el is vették a csordát a keziről. A cók-mókját kihányták a szállásról és egy fekete, nagy mahomed embert ültettek be helyette. Udó Márton szemügyre vette.

— Te ki fia-borja vagy ecsém?

Az ember röhögött.

— Én-e? Én az Udó Márton édesapámé, Anti...

Az öreg megrándult.

— Az én fiam?

— Az én.

— A közbirtokossági elnök mondja, hogy te vetted ki a kinyeret a szájamból. Igaz-e?

A fiú durván káromkodott.

— Eleget ette ötven esztendeig. Reánk sohasem gondolt. Három gyermekem van. Eleget éheztek. Éhezzék kied es, vagy forduljon fel! Ideje volna már!...

Udó Márton nem válaszolt. A holmiját szép csendesen áthordta a túlsó völgybe, egy nagy fenyőfa alá. Fát gyűjtött, tüzet tett, mert már estefelé járt az idő. Leült melléje és gondolkodott. Pusztá, szőrös mellén jádzott a láng fénye.

A csordákat rég a szállásokra hajtották a pásztorok, meg is vacsoráztak és felkerekedtek, hogy a hajnali

áldozást megbeszéljék Udő Mártonnal. Úgy találták, hogy nézi a tüzet mozdulatlan.

— J'estét Marci bá! Hallók a szerencsétlenségit!

— Az, — bólogat Udő Márton — de tudtam előre.

— Tudta? — riadnak meg a pásztorok. — Honnan tudta?

— Jelükből. Vannak ilyen jelök.

A babona borzongása végigfut a hátukon.

— Tiszta igaza van! — erősíti a pottyandi Török Dávid, kinek esztenája van. — Velem es történt efféle. A kutyám — értik-e, a saját kutyám — megszólalt emberi hangon, hogy: „menjen kied haza Dávid bátyom, mert meghót a felesége!” Úgy es vót. Mire hazaértem, már a nyújtó padon kaptam.

A tűz megroskad, az árnyak lejjebb ereszkednek, a rőt szén hunyorgásában ülnek a pásztorok. Egyikük kinyújtja a kezét, hogy az üszkös fát beljebb tolja, de ijedten rántja vissza, mert a közelben furcsa, fátyolos fütty bugyborékol fel. A vad férfiak megremegnek.

— Haj! Füttyöl a kígyó!

Alig egy hajításnyira valóban lassan ki is emelkedik a fű közül a lapos kígyófej és a holdvilágban ezüstösön csillog a nyálkás test. Udő Márton arra fordul. Percekig egymásra néznek a kígyó és az ember, aztán a hulló éles szisszenéssel, villámgyorsan lecsapódik, mintha a föld nyelte volna el.

Az öreg feje lecsügged. Egész nap ilyen jelek kísértették. A csorda megvadult, a fecskék a levegő magas örvényeiben küzködtek és sikoltoztak. A barlangok fenekén rejtőző ritka állatok előjöttek, a havasok sok veszedelme megmutatkozott, a fák egész nap nyögtek.

— Halált jelenti — morog a tűzbe Üdő Márton.

„Azt! — ismerik el a pásztorok, de egyikük sem mer felnézni, mert akire elsőnek pillant Üdő Márton, annak ma vége van. Sokáig hallgatnak.

A halál!...

A csorda körül alvó kutya kísértetiesen kornyikálni kezd.

— Álmodt lát, rossz álmodt — mondja tudatlanul egy fiatal legény.

— A szemed világa! — szidják a többiek. — Mit értesz te az efféléhez!

— Hátha Demes Anti hót meg s azt érzi a kutya! — reménykedik valaki.

— Bár úgy vóna!

Bár úgy volna s ők megszabadulnának a halál fenyegetésétől. Az öreg ember azonban a fejét rázza.

— Ingom temet az a kutya!

Hirtelen megkönnyebbülnek, de nem mutatják

— Hiszi a fene!

Kételkednek. A halálnak nincs ereje Üdő Márton felett. Ha tudta volna, rég elvitte volna. Az esztenás ravaszul szeretne megbizonyosodni

— Hej, csak én élnék addig, mint Marci bátyám.

— Akkor reggel te es velem fejnéd a bakkecskét!

A bakkecske az ördög jelképe. Ügy képzelhető.

— Ha már tudja, honnan tudja olyan biztosan a halálát? — bátorkodik ismét az esztenás.

A vénember morcosan felel:

— Tudom!

Elképednek, de már nem mernek kételkedni. Az esztenás megvakarja a füle tövét.

— Hij jnye, ez már igennagy baj! Mi lesz akkor az áldozással ?

— Abbiza! — riadnak fel a többiek is. Az áldozás semmiletteképpen el nem maradhat!

— Ha kied, Marci bá nem segít rajtunk, mind elme-
hetünk Nárittyenbe jeget aialni!

Üdő Márton sárgán mosolyog. Jól esik az elismerés.

— Az áldozás meglesz!

Olyan titokzatosan mondja, hogy nem lehet hinni neki. Már haragusznak is rá. Ha meghal, hát könnyeb-
büljön az ágya szalmája, de itt hagyja rajtok a vesze-
delmet.

— Akinek „tudománya” van, ne vigye magával a
födbe! — támadja az esztenás.

A szemek sóváran felvillannák. Hátha ki lehetne
esalni a tudományát!

— Talakire reághaghatná — biztatják.

Az öreg keserűen válaszol.

— Reggel megtanulhassátok tőlem!

— Akkor jó! — nyugszanak meg a pásztorok és
már szedelőzködnek is. Késő van. Valamit aludni is
kéne. Veszik a fejszét, botot, kézbelit. Ki amit hozott

— Hova csináltátok a máglyát? — Kérdezi az
öreg.

— A rendös hejjire, a Likaskő alá.

Jóccakát kívánnak és csakhamar eltűnnek a fák kő-
tött. Olyan biztosan járnak a setétben, mint a bagoly.

Öreg Üdő Márton tovább szemléli a tüzet. Eszébe
jut a fia, arról a családjá. Megpróbálja az ujjain össze-
számolni, hogy hány gyermeke volt: — „Ámáli, Istvánka,
Marci, Vérika...

— Nem jó! Jozefát kihagytam.

Újra kezdi, de sehogyse megy. Egyet-kettőt el is fedett közülök. Vagy meghaltak, vagy elkallódtak az életben. Isten viselje gondjukat!... Az egyik most kivette a kenyeret a szájából. A saját vére...

— Vájjon mit csinál? — néz a túlsó völgy felé, ahonnan fia elúzte. — Megnézem!

Egészen megújul a gondolatra. Édes melegség ébred a szívében.

— Igaza is van annak a fiúnak — mentegeti. — Három gyermeke van s égen-földön semmije. Tőlem sem kaptak soha az életben még egy lyukas magyart sem... Tiszta igaza van. Ez a kenyér már neki jár. Enyém a halál...

Fogja a fejszét és áttapogat az erdei szállásra a fiához. Nesztelenül jár, mint az erdő többi állatai. Körülszimatolja a tüzet, kevés „világolót” vet rá, hogy lásson. Régi kutyái örömben szűkülve lábaihoz csúsznak, de nem követik, hanem újra visszasietnek a jószághoz, amely fehér foltként pihen a völgyben. A szíve fáj, hogy itt kell hagynia, de nincs más mód...

Csendesen belép a kalyibába. A fiú alszik. Az ő ágyán alszik. Nagyon reccsen a kopac deszka, mikor megfordul. A gonosz megkísérti az apát. Mi lenne, ha a kezében szorongatott fejszével egyetlen csapással széthasítaná a fejét? Három gyermeke van! — villan az eszébe.

— Az én unokáim! — mosolyog kedvesen, és nagy, tiszta emberi érzések támadnak az elvadult emberben. Inai megrogynak, lehajlik és óvatosan megcsókolja az alvó embert.

— Ezt nekik küldöm! — suttozja.

A fáradt, alvó ember megrezzen, de nem ébred fel. Sötét arca azonban kisimul és a lélekzet kínos hörgése elcsitul.

Üdö Márton is mintha megkönnyebbült volna. Szorongásai nem kínozzák. Mégegyszer körülnéz és elbúcsúzik mindentől. Sietnie kell, mert közeleg a hajnal. A csillagok nedvesek a harmattól, mintha megizzadtak volna. Futólag mégegyszer számbaveszi a jószágot Nézi, nézi őket, míg a könnye kicsordul. Talán először életében.

Sietnie kell.

Visszamegy a tűzéhez. A hosszú, nyolcágú ostort a derekára tekeri, kivesz fáklyának egy lángoló fahasábot a tűzből, feje fölé tartja és ezt mondja:

— Ügyekezünk!

Marhacsapás-ösvény kanyarog fel a Kőlikhoz.

Meredek a hegy, sötét is van, de valahogy felér a tetejére. Széles, füves térség terül el itt a felhők alatt. Köröskörül azonban sűrű rengetegek következnek. A lapály közepén sötétlik a máglya. A pásztorok alkalmazatosan előkészítették a mai ünnepre, az ősi áldozáshoz, amely titokban maradt fenn ezekben a titkos rengetegekben és ma is esküt kell tennie a titok őrizésére annak, aki részt vesz benne. Üdö Márton az üszkös fával körüljárja a máglyát

— Jó munka! — dicséré meg.

Az erdők még alszanak, de már keleten alig észrevehetően világosodik. Üdö Márton érzi, hogy a napot nem szabad bevárnia.

— A világosság elveszi az ember erejét.

Bokor tövéből száraz lapít kapar elő, könnyen gyúló

ágakat gyűjt és a máglya tövében tüzet gerjeszt. A barna füst felszivárogoz a hasábfák között. A tűz percről-percre nő és beleharap az alsó szálakba.

— Ez meg vóna! — nyugszik meg és szemügyre veszi a fahalmot, hol lehetne könnyebben felkapaszzkodni rá.

Kétszer is visszaesik. Végre sikerül.

Sokáig áll a máglya tetején. Nyakába hulló hosszú haja megrakódik gyöngyös harmattal.

Most veszi az ostort és összekötozi a lábait. Bizonytalan alakját füst kavargója körül. Behunyja szemeit és azt mondja:

— Nem érdemes ebből a világból többet látni.

Elszánt és konok, de a test félelme mégis szorongatja a torkát. Szeretne már túl lenni mindenén.

— Siess tűz!

A tűz azonban lassan terjed. Még csak a máglya alján harcolnak a lángok, de bágyasztó, álmosító melegségét érzi. A füstöt is elcsavarja a szél és a lángok az erdő felé nyújtóznak.

Üdö Márton érkezettnek látja az időt, hogy elmondja végső imádságát. Különös, ősi szavak támadnak száján.

Mindent megemésztő, tiszta, szent ősi tűz! —

Menj hát énelöttem, mutasd meg az utat! —

Mutasd meg az utat, szólítsd meg az eget! —

Szólítsd meg az eget, szólítsd meg az Istent!

Szólítsd meg az Istent, küldené madarát!

Küldené madarát, szárnya, árnyékával hogy hozzád.

A máglya ropogása elnyomja hangját. Az öreg emberből alig látszik valami a kavargó füstben. Testéről omlik a verejték. A tűz még nem bántotta. Még eszméleténél van. Szája tátva van a hőségtől, szemei fehéren borzadnak s a belehelt tüzes láng elégette hangját. Ki tudja, mit kiált hangtalanul! Még él, de a hőség hosszú haját emelgeti, két keze verdes, mintha repülni akarna. A tűz vörös kígyói felsziszegnek hozzá a hasábfák között és dagadt nyelvén hirtelen vér csurog le... Egyszerre eldől a valószínűtlenül magasra nyúlt, száraz test és végig esik a máglyán. A tűz újult erőre kap és az első lángok a hátát érik. Még egyszer felvetődik a test a magasba, mint a szénbe hullott féreg, majd tehetetlenül visszaesik és elcsendesedik.

Már egészen a tüze.

A haj vörös káprázatként ellobban, a szemgolyók elpattannak. Az arc azonban még bántatlan és piros, sültszínű. Most a lábaknál ólálkodó tűz végigszalad a gúnyáján és vörösbe öltözteti, mintha arany harisnyát húzott volna öreg Üdő Márton. A máglya szeszélyesen ég. Hol alatta, hol fölötte úszik el a láng, de már a test fekete. A füst elhalványodik és a lángon át, mint piros tükörben látni lehet, hogy az ember hanyatt fekszik, kezei szétvetve, ujjai feketén felgömbültek, mintha ragadozó madár volna, mely kifeszített karmokkal minden pillanatban az ég arcába akarna ugrani.

El kell ismerni, hogy a régi, igaz pogány áldozás ez az Üdő Mártoné, mintha édesapánk Attila előtt mutatná be az izzó oltáron, s cseppet sem volna csuda, ha az öregisten vad turulmadarai a tűzbe csapnának és el-

ragadnák az ősi világnak ezt az ittfeledett, igaz magyar fiát...

Elsőnek a csorda vette észre a tüzet. Nyugtalankodott és ki akart törni.

Mire az egyik pásztor felébredt, már veres volt az ég a havas felett. Kémülten kapta a szájához az ökörszarvkürtöt és felriasztotta az erdőket.

— Hó-hahó emberek! Hallgassatok a szóra! Ég a havas!...

Nem kellett azt külön mondani, mert mindenki látta. Kapkodtak a fejszék után és rohantak a tűzhöz.

Mire odaértek, teljes láng volt a máglya s az izzó ravatalon szénné égve feküdt Üde Márton, a vén pásztor. Meg lehetett ismerni. Késő volt már egyetlen mozdulatot is tenni a testéért. Megdöbbenve állották körül és lekapkodták fővegüket.

— Az áldozat! Ilyent nem látott a világ!

Néha a szél feléjük sodorta a tüzet. Hátráltak és tovább bámulták a szén-testet, mely nem akart széjjelomlani.

— Hóttában se bír vele a halál!

— Igazi táltos volt!

— Nem születik több ilyen ember! — búsulta a harmadik.

Az új pásztor, a fia utolsónak érkezett. A többiek megragadták a fejszét.

— Jere, jere, mert sül a kinyered!

A fiú elfehéredett.

— Én nem tehetek róla!

— Fogjuk meg s vessük a tűzbe! — szikrázott a szeme az esztenásnak.

A férfi nem védekezett. A feldühödött emberek köréje nyomultak. Az esztenás megragadta és megrázta.

— Te vetted el a helyzetét!

A fiú tűrte. Nehéz döbbenet nyomta őt is. Csak nézte a lángokban kétszeresre puffadt apja fekete testét. Egyszerre felordított:

— Édös apám!

Szörnyű volt ez a kiáltás. Az emberek elhúzódtak tőle, de a halott mintha kissé felgömbült volna tőle, hogy torzul, a leégett ajkak sárga fogaival a fiúra kacagjon.

— Hogy volt lelked ennek a szegény öreg embernek a kezéből az utolsó falatot is kicsavarni! — támadtak rá újfent a pásztorok.

A fiú fájdalmasan rájuk nézett.

— Három gyermekem van. Éheztek!...

— Három gyermek ...

— Őkeme értük tette! — mutatott fel a máglyára a fiú.

A pásztorok nem szóltak, csak az esztenás mondott ennyit:

— Már ez így van. Egyik kinyer megöli a másik kinyeret; egy élet megöli a másik életet... Menjünk el, haza!

A pásztorok elkullogtak. A csordát legelőre kell hajtani, a frustok ideje is itt van.

A fiú egyedül maradt. Apja ravatalánál szenes favégek hullottak le a föbe. Végül az egész összeroskadt és a test eltűnt.

— Amit lehet mégis csak meg kellene hogy mentsek belőle — gondolta.

Lassan, tempósan dologhoz is látott.

Valahogy földdel, vízzel eloltogatta a még izzó paraszat és a még forró hamuban kutatni kezdett. Mindössze néhány csontdarabot és a félig elégett koponyát találta meg. Kitetete a fűre, hogy hűljenek ki. Aztán az egészet betette egy vedlett, avatag szőrtarisznyába.

— Elviszem s odaadom a papnak, hogy temesse el.

Lassan meg is indult Szépaszó pataka felé, mert arra rövidebb az út.

XVII.

Az egyetlen élő ember, kivel a temetőben találkozom, Mihókné. Ott búcsálódik a gyermeke sírja fölött.

— Mit csinál itt Mihókné? — kérdezem, csak hogy éppen szóljak valamit.

— Kihoztam a báránt a lelkemnek, hogy jácódjék vele...

Ott is szedeget a báránka a sír mellett.

— Jól tette, Mihókné! — igyekszem tovább, mert nem tudom ezt a báránkát nézni.

Pedig ez a szép, fekete tejes báránka a mienk, az utolsó száz lejünkkel vettük, a „szent” pénzzel, amit hetekig rejtegetett az asszony. Hol valamelyik rongyos ingem ujjába tette, hol az Ildikó leánykám fehérneműje közé. Olyan pénz volt, amihez nem szabadott hozzá nyúlni, akárhogy meg legyünk szorulva, ha mezítláb kellene is járnunk. Múltkoriban, mikor a kicsi leányunk beteg volt és nem volt orvosságra való sem, megfogadtuk, hogy az első száz lejt félretesszük. A múlt hetekben mégis oda lett a pénz s annak Mihók Pálné az oka. Csak szegény emberrel ne volna dolga az embernek. Kisírta a zsebünkől. Feleségemet hálózta be. Az én színem elé nem mert kerülni. Így „lelkem tekintetes asszon, úgy lelkem tekintetes asszon, nézze meg a halódó kicsi gyermeke-met”, míg a feleségem titokban elszökött a háztól és meg-nézte. Egész délután láttam, hogy nincs nála rendben

valami. Némán kísért egyik szobából a másikba és olyan panaszos, szomorú arcot vágott, mintha én volnék az oka a világ összes nyomorúságának.

— Dehát már mondja meg, mi bántja! — törtem ki végül is elkeseredetten.

— Sapu szívem — bizalmaskodott (Ezt a „Sapu” szót gyermekeink csinálták az „édes apu” összevonásából). — Nézze meg!

— Mi a fenét néztek meg?

— A Mihókné gyermekét.

— Mi közöm nekem a Mihókné gyermekéhez?

— Olyan beteg szegényke s az anyja nem mer magának szólani.

Így kerültem bele az ügybe. Mihóknénak orvosra nem telik, hát azt gondolta, hogy én „tanólt ember” vagyok, akinek „könnyű” a beteg gyermekén segíteni.

Az biztos, hogy nagyon el volt ereszkedve a szegény prücsök-leánka.

— Mi a véleménye? — biztatott a feleségem, ki ezen a téren is szerette volna megalapozni tekintélyemet a faluban.

— Az, hogy orvost kell hívni!

— Az uram azt mondja, — fordult szelíden a hitet, bizalmat sugárzó körülállókhöz — hogy mégis el kellene hívni az orvost, mert neki nem szabad megírni a receptet.

— De miből? — esik kétségbe Mihókné.

Az ura sűrű keserőséggel rárivall:

— Avval te ne törődj, csak híjjad!

— Az én költségemre — segítem ki a bajból.

Azt gondoltam, hogy úgylis tartozom a doktornak

még a múlt nyárról, mikor a gyermekek skarlátban voltak. Egy látogatással több vagy kevesebb nem számít. Legfeljebb ezután még távolabbról elkerülöm az orvost. A száz lej azonban nem evvel ment el.

El is feledtem az esetet, öste rádiót hallgattunk Köpééknél s mi férfiak preferáncoztunk. Reggel elégedetten ébredek fel. Ildikó éppen az elfeledett írásbeli feladatot körmölte a palatáblára, az asszony pedig egyidejűleg fűsülte a haját, hogy az iskolából el ne késsék. Mikor látta, hogy ébren vagyok, megrezsent. Ez már nekem mindjárt gyanús volt.

— Behozzam a reggelijét? — készségeskedett.

— Baj van! — gondoltam.

Libbent is ki mindjárt az ajtón.

— Sapu! — árulkodik azonnal Ildikó. — Anyuka báránykát vett!

— Báránykát?

— Bizony! — boldog a drágáin — olyan szép, cuki báránykát! Piros szalag van a nyakán. Mihók néni hozta és betették a csűrbe.

Álnokul hallgatok, mikor behozza az asszony a reggelit. Titkon figyelem a szorgoskodását. Az Ildikó mosdóvíztől még harmatos orrocskájáról lerí, hogy büntársak vagyunk, de őt sietve útra teszi az anyja. Most körülöttem sürgölődik:

— Elég meleg a kávéja?

Tor a pirítós kenyeremből, megigazítja a párnámat és biztat, hogy ráérek még felkelni.

— Sietnem kell, mert dolgaim vannak.

— Írni akar?

— Dehogy! Megyek a csűrbe. Rázottat kell csinálnom a marháknak.

— A csűrbe? — hökken meg.

— Oda! — ráz a kacagás.

Az asszony rámnéz, vizsgál, kutat.

— Maga tudja!

— Mit?

— Ildikó megmondta.

— Mit?

— Hát a bárányt!

— Miféle bárányt?

— Amelyiket vettem.

— Maga bárányt vett?

— Ne tempózzék, hiszen úgy is tudja. Mihókné hozta. Nem volt pénze receptre!

— Mivel vette?

Ijedten sietett a felelettel.,

— Nem a száz lejjel..«

— Más pénz nem volt a háznál. Ha nem a száz lejjel vette, mutassa a száz lejt.

— Persze! Hogy megtudja, hol tartom. Jó helyt van az!

Mindjárt ki is szalad és pillanatok alatt behozza a bárányt. Leteszi a földre és gyönyörködik, hogy én is gyönyörködjem benne.

— Látja, milyen drága?

— Drágának elég drága.

— Bari-bari-bari! — morzsolja válaszul a bárány orra előtt az ujjait.

A kis ártatlan állatka ingadozva áll a vékony lábain. Még ködös előtte a világ, a születés mámorát jóformán

még el se feledte. Szelíden körülnéz, megbámulja a Szopos-képet a falon az ősmagyarok pogány áldozásairól, egy szerencsétmondó csóré fehérlépet, műveltül „aktot” és pár bizonytalan lépést tesz felém.

— Megöljük! — nyugszom bele a változhatatlanba.

Feleségem eldöbben és remegve ismétli:

— Megöljük?

— Meg hát! Csak nem nevelünk belőle öreg anyajuhot!

Az asszony hallgat és nézi a bárányt.

— Mikor az ember a bőrit a fején keresztül lehúzza — kínszom tovább —, olyan szép kék, mint az ég. Csak azt nem tudom, hogy a mészárosok azt a szép csipkekötényt miből csinálják a hasára a kirakatokban.

— Szörnyű! — rázkódik meg a feleségem.

Mikor pedig arra hívom fel a figyelmét, hogy milyen pompás sapkát szabatok a bőréből, tisztán látszik a mozdulatából, hogy még azt a percet is megbánta, amelyben hozzám jött feleségül, amin nem is csudálkozom.

A bárányka ezalatt némileg megbátorodik, a meleg szobában elégedetten rázogatja a farkát és a hangocskáját is kipróbálja. Ide tipeg, oda tipeg és sejtelve sincs a halálveszedelemről.

— Megvan három kiló — mondom szakértően, mire az asszony sírásra ereszkedett hangon figyelmeztet, hogy gondoljak a gyermekeimre. Én kacagva öltözködöm, de hirtelen, minden rá gondolás nélkül a templomi áldoztást megelőző szavak tolnak ajkamra:

„Ecce agnus dei — íme az Isten báránya !....

Miért van, hogy Jézus báránykával vállalt testvériséget?

— Érdekes — pogánykodom és hónom alá kapom a kis állatot: — Na, gyerünk pajtás!

A „szín alatt” a lim-lom közt otthányódik a nyúzófa az istráanggal. A bicskom élet kipróbálok. Vág, mint a beretva. A báránka két első lábacskaáját a feje fölé gúzsolom, testecskejét térdeim közé kapom és torkát hátrafeszítem. Ijedt sikoltását a markomba leheli és két rémült szemét felveti az égre.

— A szalagot le kellene oldani róla... A piros szalagot!

A kést leteszem, a bárány lábacskaait visszaeresztem, hogy addig is ne kínozzam. Közben eszembe jut, hogy Ildikó most az iskolában arra gondol, hogy őt itthon várja a bárány... Az a másik leányka is, aki rákötötte a piros szalagot, hamarabb meggyógyulna, ha ágya körül láthatná. A feleségem... a feleségem szegény...

Kezem megreszket és nem tudom leoldani a bárány nyakáról a piros szalagot... a részleteket csak később látom meg: a halál erőtlenségét és hidegségét, a vigasztalhatatlanul félrebíllent véres fejet, a szemek örök árnyékát, fájdalmas megtörtségét, a száj peremén megfagyott fehér halálnedvet, a furcsa görcsbe rándult hideg lábacskaakat. Szinte érzem a lelógó testecsken a halál rettenetes súlyát.

Megrázkodom. Nem. A báránykát nem szabad bánanom. Nem darabolhatom fel a lelkeimmel megfertőzött hullát enyéimnek és nem nyújthatok belőle falatot. Halálomig hallanám végső sóhajtását, látnám a cipőmre csepent véré. Ott dalolná bennem haláldalát, míg belezavarodna a szívem...

Valósággal megkönnyebbültem, mikor délután beállított Mihók és kérte a bárányt:

— Csak kölcsön istálom. Erőst kívánja látni a lelkem. Hátha használna! Ha jobban lesz visszahozom.

— Vigye Pali bá, vigye!

— Arra es gondoltam — vallotta be a kapunál —, hátha Jézuskrisztust viszem haza bárányképibe s ő megváltaná az én leánykámat es.

— Allehet Pali bá! Látja, mond valamit! ...

Rossz éjszakám volt a bárány miatt. Nem tudtam elaludni, csak hallgattam, hogy szél tekergőzik át a kert fái közt, az éjszaka szédülete teljessé lesz és vergődik benne minden. Valami láthatatlan ostromolta, nyomta a fejemet, mintha a teremtés pórusai megnyíltak volna és sejtelve betöltene mindent. Delejes áramokba kerültem, láthatatlan fények sugárzottak át szívemen, a távolságra, a világ álomvonala a végtelenbe veszett és nedves sötétség ragadt a kezeimhez. Végre ismeretlen világok mély zaját hallottam és fáradt telítettség lepte meg agyamat. Elaludtam...

Másnap Mihók visszahozta a bárányt, de már fekete szalag volt a nyakán. ...

Azóta féltünk, remegtünk a kis ártatlan állattól, megérinteni se mertük és egészen megkönnyebbültünk, mikor Mihókné másodszor is elkérte.

— ... Ha eleresztenék a báránkát a temetőbe, hogy a lelkem jácódjék egy kicsit vele...

— Vigye Mihókné, vigye!...

És most is találkozom a báránnyal a temetőben. Szinte futok előle a sírok közt és csak akkor nyugszom meg, mikor nem látom. Már nem merem bolygatni a holtak birodalmát.

A temető szélén leülök és nézek a világba.

Észre sem vettem, hogy egy fecske szállott a szemben levő fa száraz gallyára és elkezdett csicseregni.

Az első fecske az idén.

Okos, ragyogó két szemét felemelte a lenyugvó fénybe, finom, karcsú teste borzongott és a hónál fehérebb melléből előtört csicsergés ezüst áldásként hullott a sírokra. Talán ebben a pillanatban érkezett a tengereken túlról, szárnyai alatt ott bujkál még hús illata, de ő már elfeledte az átrepült világokat, hogy ébresztő dalát elénekelhesse Erdély fölött.

Mikor meghallottam ismerős szavát, úgy éreztem, mintha a homlokomra szállott volna és apró csőrével a fekete szemfedőt vont a volna el élettől meggyalázott arcom fölül.

Kitől kérdezzem meg, ki volt az, aki ezt a könnyű, kis madarat hozzám küldötte? A fecske emlékezett-e rám, vagy titokban kenyereimből evett, avagy ő volt az, akit a múlt őszön a rájuktörő fagyban az ucca porából felemeltem, ismét életre gondoztam és most az én napról-napra kialvó életemet akarja hálából dalával nyújtani... Köszönöm kis fecske... de érdemes-e? Ha betekintetek az erdélyi hegyek hűvös árnyékában, a halál szorosabban zarándokló, szegény székelyek ablakán, hogy új életre kiáltásotok őket, nem dermedtek-e meg?

Mert nézd fecske, te napból és felhőből, árnyékból és fényből összetett kicsi testvérem, te minden tavasszal

Isten csecsemője! Már a tavalyi morzsából sem adhatunk neked, mert az is elfogyott. Neked legalább megvan öklömnnyi sárfészked, nekünk nincs, hová fejünket lehajtsuk. Neked szárnyad van, amely háborúk viharából és békék háborújából kiragad és a hullaaatmoszférák felett elvisz a szférákhoz; de mit tegyünk mi, kik haldoklók vagyunk. Hej, te fecske, ki átrepülsz a világokat, feleded, hogy ha egyetlen egy sírba is leereszknél itt köröskörül, többé nem lenne erőd a magasba emelkedni Vigyázz tehát, milyen sárcsöppökből rakod fészked!

Miért jöttél vissza, kicsi fecském?

Talán mert sajnálsz minket és utolsó dalodat nekünk szántad? Vagy új életet, új reményeket mondani jöttél?

Úgy jöttél-e vissza, mint a távolba szakadt gyermek az apa ravatalához, hogy elbúcsúzzál tőlünk, vagy szárnyaidra akarsz venni és elvinni a világnak egy olyan pontjára, hol még az életnek értelme van?

Nem tudom, milyen választ csicseregsz, madár, de tudom, hogy ez a föld húzott vissza, mert te is belőle vétettél.

Ez a föld pedig, akár mint porszem repül ki a világba, akár mint fecsketést, embertest; mindig visszatér ide. Testvérpor a testvérporhoz. Ha éhség, ha átok, ha kenyér, ha halál, öröm, vagy kétségbeesés lesz a sorsod; ez a sors a tied, viselned kell! Ettől a sorstól még szebb lesz a dalod, szerelmesebb a szíved, melegebb a fészked, ragyogóbb a szemed, igazabb az igazságod, acélosabb az erőd, jobb az Istened.

Köszöntelek tehát fecském és megcsókollak e nép

nevében, a föld alattiének, a föld felettiének nevében és örök életével...

A fecske is elrepült. Este van, csend borul a temetőnkre. Az erdő morajlani kezd és az éj fekete özönvize elborít mindeneket...

XVIII.

Valami urak vetődtek a faluba, kik a régi holmit szedték össze, öreg, festett bútorokat, guzsalyokat, fakó szekeret, zergős sulykokat, rozsdás zárat, fénkőtokokat, le egy puliszkaverőig minden semmiséget. Tiszta csuda volt, hogy mi mindenféle mocskot összehordtak. Mondotta is Vágó Dénes:

— Fenerosszul mehet az uraknak is, hogy effélire vetemedtek!

— Múzeumba tesszük, bátyám, — szégyenkezett a fiatalabb — hogy megmentsük az ősi székely népművészetet.

— Az csak beszéd — tromfolt vissza Vágó Dénes. — Tegyék bé az anyósomat a múzeumba, akkor elhiszem!

Benkő Jóska bácsi, a lóherélő, csak értelmes ember, de még ő is a fejét tekergette:

— Ha zsidók volnának, még érteném...

— Akármifélek, csak pénzt adjanak! — örvendett nekik Béla Mihály, ki a nagyapja penészes, vásárrajáró tarisznyáját sózta a nyakukba.

Házzról-házra jártak. Nem nézték szegény-e, gazdag-e, akihez bementek. Még a Bors Dani kecskepásztor putrijától sem riadtak vissza, pedig a szomszédok figyelmeztették:

— Ott tetűt kaphatnak, háromfélit is, de egyebet nem.

— Hadd el te, — mondotta Vén Alózinó — hátha a beteg gyermekükön tudnak segíteni! Sokat tudnak az urak.

A fiatal Bors Daniné ajkára tett ujjal figyelmzettette:

— Csendesen! Aluszik a lelkem! Ha lehet, ne költsék fel! Három nap óta most szenderedett el egy cseppet.

A szerencsétlen anya nem látta, hogy meg van halva a gyermek. Nem is igen tudta, hogy mi az a halál. Az is igaz, hogy nem is igen látszott a négy-ötéves legénkén. A szeme félig lecsukva, zavarosan felfelé volt fordítva, a szája leesve, de máskülönben olyan szép volt, mint az írott kép. Az ágyon még ott heverték a játéakai, ahogy kihullottak a kezéből. Szép nyolcágú ostor, iratos nyéllal, tiszta tökéletesre kifaragott kicsi szekér, faökrök, apró eke-borona, játékkürt tinószarvából, de úgy megdíszítve, hogy a Lehel-vezéré sem lehetett ékeesebb. Aztán volt még egy klánétácska is, ami olyan szépen szólott, hogy hasadt meg tőle az ember szíve. Az a bolond apja faragta, meszterkedte a télen, hogy legyen mivel töltse a beteg gyermek az üdőt.

— Die feinste Kunst! — súgta oda társának az idősebb.

— Mégis csak zsidók! — hunyorgatott a többinek Benkő Jóska bácsi, aki kísérte őket önkéntesen s oktattatta a falu bajára.

Az urak láthatólag meg voltak rendülve, de nem táthatták a szájukat, míg a világ.

— Mikor halt meg a kicsi ? — kérdezte részvétellel a fiatalabb.

Mint az oroszlán, úgy szökött fel a pad végéről Bors Dani, a kecskepásztor és felordított:

— Meghalt!

Az anya csendesen mosolygott és rázta a fejét.

— Dehogyan halt! Mit tettek az urak!

Az urak borzadva meredtek az anyára, kiből az örület nyugalma áradt.

— Megőrült szegény! — mondták németül.

— Úgy-e mondtam, hogy zsidók! — győződött meg Jóska bácsi.

Dani, a kecskepásztor tért magához elsőnek. Könynyes szemekkel és tisztelettel az urak elé lépett.

— Úgy-e végrehajtották az urak?... Megistálom... valahogy megfizetem azt az adót, de most nem tudom. Semmilyetképpen nem tudom!

— Nem adóért jöttünk! — vigasztalta megindultan a fiatalabb. — Hanem a népművészetért...

— Azt es megfizetem, ha az Isten éltet — felelte kétségbeesetten Bors Dani, mert nem tudta, mi az a népművészet. — Semmiféle községi rovatallal nem maradok adós... Csak adjanak haladékat!

— Ne menjen el a szépeszed, Dani! — magyarázta Jóska bácsi is. — Az urak afféle régi, cifra holmit szednek a múzeumba. Pénzt adnak érte. Appedig jól fog!

— Ammá más! — könnyebbült meg Dani.

— Azokat a gyermekjátékokat szívesen megveszszük... majd a temetés után. Hozza be Udvarhelyre!... No vigasztalást kívánunk! — búcsúznak az urak.

— A gyermekjátékokat? — hökkent meg Dani, de nagy bajában mindjárt el is feledte az egészet.

Odaállott a felesége mellé, és lenézett a kicsi karikás

ágyra, amelyen játékaik közt holtan feküdt egyetlen fia, Kicsidani.

Aludt a gyermek is, aludtak a játékok is. A nyolc-ágú ostor, a kicsi szekér, faökrök, játékkürt és kicsi klánéta.

— Öltöztess fel tisztességesen! — mondotta szelíden a feleségének. — Én megyek sírásni.

Én nem tudom, hogy mit akar az Isten ezzel az időjárással, de az idén se tavasz nem volt, se nyarunk nem volt. Az ősszel rothadt le a szarvuk a marháknak a sok esőtől s november farkára olyan hideg ütött be, hogy a szívéig lefagyott a föld. Arra aztán jött a hó, de akkora hó, mintha az ég reánk szakadt volna.

Nem volt könnyű dolga Daninak a sírásással. A temető hegyen van, ahol állandóan vág a metsző szél és úgy befűt mindent, hogy a körösztfáknak csak a feje látszott ki. Jó órába telt, míg a hóhányó lapáttal helyet takaríthatott a sírocskának, de még azután jött a nehezebbje. Se ásó, se csákány nem fogta a csontkemény földet. A szerszám szembe pattogott róla. Fel kellett engesztelni. Gizt-gaszt, ágat, törmelékfát gyújtott meg rajta, néhány kidőlt, gazdátlan keresztfát is elégetett. Sokáig mocskolódott, de a föld így is nehezen engedett.

— Várhattál volna te es Kicsidani a halállal, legalább tavaszig! — türelmetlenkedett és nyögött a nehéz munkában.

Segítsége nem volt. Nem bolondult meg senki, hogy ilyen kódu-senkiért, mint ő, ebben a farkasordító hidegben egész nap tapodja a havat.

Keze, arca, füle feketére fagyott, de valahogy át-törte a jeges talajt, s mire beszürkült, készen volt a sír.

Sietett is, hogy a virrasztásra otthon legyen, bár azért a pár emberért, ki tisztességből éppen csak be-ütötte az orrát, uem volt érdemes sietni.

Pedig Danika szép volt. Kivarrott, hímes kicsi inget adott rá az anyja., frissen mosott fehér harisnyát (meg se volt teljesen száradva), tiszta ünnepi bocskorkát. Tudja fene miért, még az ostorkát is a nyakába akasztotta. A nyele volt egyik felől, a csapója a másik felől. Játékait is mind melléje tette. Hát azt nem kellett volna!

— Mindegy no!

Ültek csendesen a ravatal mellett, s nézték Kicsi-danit, kinek a puffadt hasacskája felett a dróton lógó lámpát táncoltatta a szél.

Én nem tudom, hogy mit akar az Isten ezzel az idő-járással, de tizenegy óra felé a hó újból hullani kezdett s ropogott a ház a viharban.

— A kecskét jól berekesztetted-e? — jutott eszébe Daninak.

— Bé! — felelte az asszony s újra elmerültek Kicsi-dani szemléletében.

Nem zavarta senki, gondolkodhattak.

— Nem tudod, mennyit kell fizetni a papnak, kántornak, harangozásért? — kérdezte egy idő múlva ismét az ember.

Az asszony megrezzent,

— Honnan tudjam?

Az ember hátra ült a plattén mellé a kicsi likas székre s pipára gyújtott. Azon járt az esze, hogy amit a pástorságból szerzett, fogytán van s új kereset nincs.

Itt volna a favágás. Igaz, hogy a vágóteret még az ősszel kinyilaszták, de a hó az erdőt úgy megnyomta, hogy tavaszig nem lehet a fához férni. Hiába no. A tél nem szegény embernek való. Akinek semmije sincs, az mit csináljon!

A pipa füstölt, a lámpa drótja csikorgott a halott felett. Az ember loppal az asszonyra nézett:

— Te Ámáli!... Vájjon az urak mennyit adnának ezekért a játékokért? ... Úgy sincs, aki jácodjék velük!...

Az anya felcsattant. Szemei lángoltak, arca eltorzult. Szinte sikoltotta:

— Azokat nem adjuk!

— Jó, jó! — dünnyögött az ember, — Hásze nem azért mondom!... Kérdözni szabad!

Lecsendesedtek s nézték a halottat.

Egyszerre hatalmas robaj támadt. A hótömeg zuhant le a magas tetőről. Az asszony felriadt.

— E mi vala?

Az ura megnyugtatta.

— Semmi, csak a hó zuhant le.

Mégis nyugtalan volt a kecskepásztor.

— Megnézem, hogy a kecskének nem lett-e valami baja.

A vesszőből font kerek kecskeól ott állott a ház végiben.

— Ha arra esett a hó, akkor baj van! — ijedett meg.

Jól sejtette. Mikor odaért, a kecskének csak a hátra-törött feje látszott ki a hótömeg alól. Bors Dani káromkodva odaugrott s a szarvánál fogva nagy kinnal-bajjal kihúzta a hóból.

— Miért nem mekegtél te bolond! — szidta keserűen,

de a döglött kecskének már jégpára fagyott a szájára és holtá után is reszketett a szakálla, mint az öreg franciáknak.

Nagy felindulásában észre sem vette, hogy az asszony ott áll a háta mögött. Csak amikor jajgatni kezdett:

— Most már melyiket sirassam?

— Hagyd el, — vigasztalta Dani — jó lesz legalább a torra! Ha gyermek nincs, minek legyen kecske!...

Ebben megnyugodtak. Az ember a kecskét felakasztotta a ház gerezdjére. Ilyen időben nem nyúzhatja meg, a házba, a ravatal mellé pedig nem viheti be. Majd reggel!

A sok keserűség elnyomta. Egyet szundítottak, csak úgy gúnyástól. Éppen csak a lámpát húzták kisebb lángra.

Nem alhattak többet egy Óránál, valaki megverte az ablakukat.

— Te Dani! Jere nézd meg, nem a te kecskéd fekszik-e az úton! Most verem el a kutyákat róla.

A döglött, fagyott kecskét darabokra tépték a falu kutyái. A kecsketorból nem lett semmi. Még kacagtak is rajta az emberek.

Kacagni is fognak, míg a falu fennáll!

Most már az asszony sem ellenkezett, hogy eladják a gyermekjátékokat. A pénzre szükség volt. Igaz, hogy az embernek is reszketett a keze, mikor a fagyott testecske nyakáról lekanyarította az ostorkát, elvette a kicsi szeke-
ret, faökröt, tinószarvkürtöt, kicsi klánétát. Úgy lopta ki a kapun, hogy a szegény asszony ne is lássa.

Szerencsére a hó ott nyomta az urakat a faluban. Három-négy napig nem is tudnak elmenni, míg az út meg nem verődik, s ha így tart az idő, tovább is itt telelhetnek.

Bors Dani a szeminek se akart hinni, úgy megfizették azokat a semmiségeket. Ritka tisztességes emberek. Azok. Az Isten éltesse őket!

Sokat azonban nem barátkozhatott velük, mert készülnie kellett a temetésre s még utat is kellett hányni a sírhoz, ahol a testet elvigyék. Igaz, hogy csak annyi ideje maradt, hogy éppen a koporsó mellé szökjék, mert már ott volt a „háznál” a pap s a kántor. A gyásznépre úgy is hiába vártak volna ilyen időben. Nyolcan, tizen szál-lingóztak a koporsó után. A pap, kántor is csak félig mondták ki az imádság szavait. Azt is úgy elkapta, a szél a szájukról, hogy meg se lehetett érteni. Többet nem is várhatott Bors Dani, azért a pénzért. Az egy édesanya tisztességesen sírt s Dani is eléggé birkózott a keserőséggel. Így hát az Isten nyugtassa a halottat, eleget szenvedett az a szegény legénke s jól járt ebben a mai világban, hogy a föld alá került. Egy kecskepásztor gyermekinek a halálából nem is szokás nagy derendóciát csinálni. Elég számár volt így is az a Bors Dani, hogy az új harisnyát, bocskorkát nem húzta le róla. Szép pénzt Kaphatott volna érte. De hát mit mondjunk! A tisztességre is kell adni valamit s annak a szegény gyermeknek több nem kell az életben.

Mire elhalt a harangszó, Kicsidanit el is feledték a faluban.

Csak az anyja nem vigasztalódott. Az urát hajnalo-

san elhívták disznóolni, mert senki se tudja olyan ügyesen „felszedni” a disznót, mint ő. Az asszony hozzá so szólt. Egész éjjel a párnába bújva zokogott s fűrt azt hajtogatta, hogy:

— Most mivel jádzol lelkem kicsi fiam a másvilágon!

Dani még meg is mérgeződött.

— Szájba váglak, ha nem hallgatsz! — fenyegette, de nem nyúlt hozzá, mert hát az édesanyát meg kell érteni s a nagy fájdalom elvette az eszét szegénynek.

Napok óta látszott különben, hogy nincs helyt az esze annak az asszonynak, de arra nem számított senki, hogy fényes nappal megfutamodik az úton s úgy átkozza Danit s magát:

— Verje meg az Isten Danit is, engem is!...

Bors Danit úgy kellett a disznóölésből elhívni, hogy vigye haza valahogy a feleségét. Az asszony azonban meg sem akarta ismerni. Hajadon fővel, mellén feltépett ruhával bámult rá, szemeiből süttött a láz és alig állott a lábán.

Erőszzakkal kellett haza cipelni, de minden pillanatban ki akart ugrani az ablakon.

— Kicsi fiam! Lelkem kiesi fiam!

Hívták a papot, de az sem tudta megnyugtatni.

Orvosért kellett volna menni, de orvos nem volt a faluban. Szegény Dani kapkodott fűhöz-fához a felesége miatt, de senki sem tudott rajta segíteni.

— Meg kéne hogy próbáld azokat a rongyszedő urakat — tanácsolták. — Az ilyen nadrágos emberféle sok mindent szokott tudni.

Ettől is elkésett. Fertáj órával azelőtt durrogtak el az autóval.

Sötéten, kétségbeesetten ment haza Bors Dani a

nyomorúságba. Sokan voltak a házban asszonyok, emberek. A szegény anya csendesen, kimerülten feküdt az ágyon. Már nem sikoltzott, csak a két szeme sarkán csurgott le a könny. Mindenki láthatta, hogy ha sokáig így tart, megöli a szíve. Bora Dani nem tudta nézni. Fekete indulatában kiragadta a gyermekjátékért kapott pénzt és a földhöz vágta. Az asszony meg se mozdult. Nem is látta, hogy férfiak fogják le elkeseredett urát.

A roham után csend volt.

Egyszer csak egy vékony, kiesi leányka megszólalt. Észre sem vették, hogy ott van.

— Ki kéne vinni Amáli nénémet a temetőbe! Én tudom, hogy Kicsidani megvigasztalná!

Az emberek elcsudálkoztak.

— Mit beszélsz te?

Igaza lehet a gyermeknek.

A beteg asszony szó nélkül követte az embereket a temetőbe.

A kis frissen hányt sírnál sápadtan döbrentek hátra. Az anya boldogan sikoltva vetette rá magát.

A kopjafára fel volt akasztva a kicsi ostor, a síron állottak a faökrök, az apró szekér, a játékkürt és kicsi klánéta.

Senki sem tudta, hogy ki tette oda.

Némelyek Jézusra gondoltak és keresztet vetettek.

A hatalmas, havas hegyek némán és fehéren állottak a régi helyükön.

Ez a kicsi, horpadt sír az övé..,

XIX.

A falu határában halott embert találtak. Ott feküdt a régi ösvény mellett a Gyerkó nagy cserfája alatt a fűben. Senki sem ismerte. Idegen, ki tudja hova való, tekergő, vándorféle lehetett. Írás nem volt nála, a nevét sem lehetett megállapítani, a gúnyája sem mondott semmit, csak annyit, hogy szegényember lehetett, aki mezít-láb róttá az utakat.

Gyerkó maga találta meg, mikor hajnalosan neki-fogott, hogy a fűvet lekaszálja a tagon.

— Hé atyafi! — kiáltott rá. — Ki az Isten engedte meg, hogy összegyúrja a fűvet! Eltakarodjék, amíg jó dolga van!

Az ember nem mozdult. Gyerkó mérgében kaszával ment reá és akkor látta, hogy már meg van meredve, a szeme fel van akadva, szája lefittyenve, arca sárga és megütötte a harmat, fél lába pedig úgy dermedt meg, ahogy kínjában vagy álmában felhúzta.

— No ez csinált nekem elég bajt! — döbrent meg.

Tudta, hogy kijön a komisszió, a csudájára kigyúl a falu, összegázolják a fűvet, őt is kihallgatják s ebben a nehéz világban a falunak kell eltemettetnie.

— Mi a fenének kellett éppen itt megmurálnia!

Sokat nem teketóriázott, hanem karjaiba vette a halottat, szépen átvitte a patakon a szomszéd falu határába, amelyik éppen a patakon túl kezdődött.

— Lássá Mátéfalva, hogy mit csinál velem! Most úgyis a rományoké a világ!... Hátha hozzuk tartozik!

Mátéfalva ugyanis tiszta román község.

— No ezt jól eligazítottam! — kacagott magában Gyerkó s hozzáfogott a kaszáláshoz. Vágott egy rendet s mikor a végére ért, felvett egy marék füvet, végigtörülte a kaszát, de a szeme csak ott járt a túlsó parton. Valami oda húzta a halotthoz és nem érezte jól magát. Valami nem volt rendben a bennsejében. Valami borzongatta. Ahova csak nézett, mindenütt a halottat látta kiterítve maga előtt olyan valóságosan, hogy kétszer is vissza kellett rántania a kaszát, nehogy belevágjon a holttestbe. Így, ködös szemmel, valahogy végigkínlódott még két rendet és felegyenesedett, hogy kaszát fenjen, A fénkö azonban akkorát csattant az acélon, hogy ijedten rezzent össze tőle és nem merte tovább fenni a kaszát.

— Nem kellett volna a halotthoz nyúlnom! — morgogta. — Ott egye a fene a füvet!

Mereven átnézett a patakon. A halott arca szembe nézett vele. Hirtelen lekapta a sapkáját, hogy megtisztelje vele az emlékét. Ettől kissé megkönnyebbült.

— Vájjon ki lehet! — jutott eszébe. — Hátha felesége, gyermekei vannak, akik — ki tudja hol — aggódva várják vissza! Szegény ember, akárki! — esett meg a szíve rajta.

Hiába áltatta magát azonban részvéttel, meghatottsággal, sehogy sem bírt megnyugodni.

— Hátha romány! — vigasztalta magát. — Ott hadd üljön!

Sokat szenvedett a románoktól, mikor „bejöttek”, de a fajgyűlölet se segített rajta.

— Rományi — morfondírozott. — Hát osztan? Akármiféle, es ember. Szegény ember. Látszik rajta, hogy sokat szenvedett az életben... S azonkívül halott ember!

Rosszalólag megcsóválta a fejét.

— Nem vagy tisztességes ember Gyerkó, mert kihajítottad a földedről!... Nem volt eljárás! Nem!...

Letette a kaszát: — Lesz, ami lesz! — és átment a halott emberhez, akinek testére már ráhullott a kelő nap fénye és a harmat színesen párállott az arcáról.

— Jere vissza födi! — szólt rá mosolyogva és ismét felvette a földről, óvatosan átgázolt a patakon s szépen letette a régi helyére a cserefa alá.

— Maradj itt, ha már ide jöttél meghalni!

A halott is, mintha nyugodtabban feküdt volna a cserefa alatt.

— Úgy no! — nyugodott meg Gyerkó és egyszerre elmúlt a szorongása.

Most már nem reszketett a keze a kaszán. A halott körül levágta a fűvet jó darabon, csak éppen a test körül nyílt virágokat hagyta meg ravatalnak. Ha jönnek, hát így kárt nem tesznek a fűben.

Jelenteni kéne az előljárásnak! — jutott eszébe, de még nem járt senki az úton, a kaszálást pedig nem hagyhatta. Amíg harmatos a fű, addig fog jól a kasza. Frustokig nagyot is haladt. Szerencsére az esztenáról akkor jött Juon, a pakulár, annak megmutatta a halottat, s üzent a jegyzőnek.

— Erről is levettem a gondomat! — nézett a pakulár után s elővette a tarisznyát, hogy falatozzék.

Csak úgy állva kézbe vette a decis üveget s a halott felé billentette.

— No Isten nyugtasson!

Semmi sincs olyan jó, mint egy korty pálinka éhomra s utána a szalonna, kinyer.

— Megkínálnálak — szólott oda ismét a halottnak, mikor a kenyérből egy sarkalatot lekanyarított, — de már neked efféle nem kell több az életben. Te már megnyugdál!... Meg!... Hadd el, jobb is így! — vigasztalta.

Cseppet sem sietett a falatozással. Minek. Van idő estig. Hosszú a nap, eleget lehet még dolgozni. Nézte a füvet és meg volt elégedve vele. Jó rend esik, s ha az Isten az időt megtartja, olyan fajin széna lesz, hogy az ember ia megehetne.

Frustok után kényelmesen megpihent. A halotthoz is egészen hozzászokott.

— Mindjárt jönnek! — biztatgatta. — Juon idáig beért a faluba.

Tudja a fene, miért, de nem tudta megállani, hogy ne beszélgessen vele. Így hozza a tisztesség magával. Hogy halott? Hát osztán. Ember az addig, amíg el nem temetik. Csak a lélek hagyta el, ha ugyan elhagyta, mert effelől sok mindenfélét hall az ember.

A mező ezalatt teljesen felébredt. A madarak már szökdöstek az ágakon, a pillangók, bogarak is pilinkéztek a levegőben s a hangyák is elindultak terhes útjaikra. Egy-kettő a halott arcán is átmászott, mások megállottak a tátott száj szakadékánál.

— Ne bántsátok legalább ti! — pállotta le a testről Szelíden Gyerkó.

A nap is odasütött.

— Valamivel bé kéne takarni! — gondolta Gyerkó, de nem volt mivel.

Ezen azonban nem volt nehéz segíteni.

A patak partjáról leszakított egy keserülapit s befedte vele a halott szemeit.

Aztán újra munkához látott.

Félóra múlva már olyan ereje volt a napnak, hogy a kúrtit is le kellett vetnie. Azt is oda tette a tarisznya mellé a halott közelébe,

— Mindjárt itt lesznek! — vetett egy pillantást rá.
— Az urak nem kelnek olyan jókor, mint mi.

A bizottságra bizony várni kellett, de a csendőrök hamar ott voltak. A halott férfit körülszimatolták, kikuktatták a rongyait, de nem kaptak semmit nála. Keményen és hosszasan kikérdezték Gyerkót is, aki elmondott mindent, amit tudott. Az őrmester felvette a jegyzőkönyvet és kijelentette, hogy sehova sem szabad eltávoznia, míg a bizottság meg nem érkezik. Fegyveres csendőrt is hagyott mellette, mert gyanús dolgokat talált. A leggyanúsabb az volt, hogy a halottat megmozgatta s a füvet lekaszálta körülötte.

— Ide leülsz s itt maradsz! — parancsolta a csendőr.

— Kaszálni szeretnék! — bátorkodott Gyerkó.

— Nem lehet! — rivallt rá a csendőr.

— Baj van! — gondolta Gyerkó, de szót fogadott és ült csendesen a halott mellett. A méreg ette, hogy a dolga marad s még bajba is került; de tanácsosabb, ha az ember ilyenkor befogja a száját. Hát hallgatott is illedelmesen, amíg lehetett, de ki a tűz lángja tudná megállani sokáig szó nélkül.

— Ekkora úr sohase voltam! — hunyorított oda a

halottnak, akinek már nagy marhalegyek szállottak az arcára.

— Miért? — kérdezte a halott helyett a csendőr.

— Mert testőrséget kaptam! — csúfolkodott a székelly.

A csendőr kacagott és megbékült. Még segített is rendet verni, míg a bizottság kiszállott.

Sokat teketóriáztak a halottal. Kítették közszemlére, de senki sem ismerte. Lefotografálták, átvizsgálták a feje búbjától a lábujjáig, össztelegrafálták miatta a félvilágot, de a kilétére nem tudtak rájönni. Végül az orvos felboncolta és kisütötte, hogy üresek a belei, de természetes halállal halt meg. Két napig tartották a testet, de senkinek sem kellett, Végül megadták a temetési engedélyt.

A falu költségén csináltattak neki koporsót, afféle festetlen deszkaládát, de nem volt ahol felravatalozzák. A falu haragudott a halottra.

— Most is elég nagy az adó, mi is alig tudunk élni s mi temetessünk el minden tekergőt! — mondták az emberek.

A testet másnap kítették a községháza elé a csepegés alá. A községi cigány-dobos pipázva őrizte. Egy szál gyertya nem sok, annyi sem volt a koporsó fejénél. A gyermekek csudálkoztak rajta, aztán játszani kezdtek a ravatal körül, míg a cigány elhajásztta őket. Az emberek, kik arra jártak, megdöbbenek és szégyenkezve tovább álltak. Még se járja, hogy ez a szegény halott ki legyen vetve az út sáncába, de senki be nem hívta. Gyerko ebédntán, mikor hazajött a kaszálásból, még ott találta.

— Te még itt vagy testvér? — köszöntötte ismerő-

söm — Neked sincs nagy szerencséd! Mégis csak disznóság, hogy ide kihajítottak. Fogd meg Szándoki — bízta a cigányt — vigyük be hozzám.

Így ravatalozták fel tisztességesen a Gyerkó életin.

— Ritka tisztességes ember ez a Gyerkó! — mondták megkönnyebbülve a faluban.

Sírásás, minden elkészült. A ravatal körül székeket raktak, hogy aki akar, oda ülhessen siratni. Már harangoztak is érte mind a három templomban, sokan el is jöttek a temetésre, de a székek a holttest körül üresen maradtak.

— Vedd fel a fekete gúnyádat asszony! — parancsolta Gyerkó a feleségének — s ülj oda, hogy legyen szegénynek valakije.

Így kölcsönözött feleséget a halottnak. Maga is megállott gyászolónak a túlsó oldalon. Voltak, akik megrestelték magukat s melléje húzódtak. A vén Péter Mózsi, mintha a halott apja volna, Antal Andrásné az öreg Büket-asszony az anyja képiben.

— Nem elég! — rendelkezett Gyerkó. — Hátha gyermekei is voltak!

— Tiszta igaz!

Hogy ez nem jutott eszükbe!

Két fiúcskát és két leánykát oda ültettek a lábához.

Így ki volt a család.

Siratták is tisztességesen,

— Igen, de ki temeti! — jutott eszükbe.

Erre mindenki kíváncsi volt. Egyik pap se vállalta, mert senki se tudta a vallását. Sem a katolikus, sem a református, sem az unitárius. Ezen megütköztek az embe-

rek, mert akárki volt, szenteletlen földbe nem vethetik, mint az állatot.

Mire azonban a gyűlőt elharangozták, mind a három pap ott volt a holttestnél.

— Hátha katolikus volt? — mondotta a katolikus pap.

— Hátha református volt? — mondotta a református.

— Hátha unitárius volt? — aggódott az unitárius.

Szép sorjában mind a hárman elvégezték a ceremóniát.

A katolikus megszentelte, megfüstölte, elénekelte, a református elprédikálta, az unitárius elkönyörögte, a falu megsiratta. Szem szárazon nem maradt.

A sírnál is megadták neki a tisztességet.

Ügyesen belapátolták s szép dombot vertek a fölibe.

— Isten nyugtasson földi! — búcsúztak el tőle az emberek barátságosan.

Csak éppen tort nem csináltak, mert nehéz az élet s bár nekünk legyen, amit együnk.

Csak az üdőt megtartaná az Isten, hogy legalább a szénát — ami kicsi lett — betakaríthassuk.

Estére a rokonság összegyűlt az ősi házban, mert vén Szabandi reá szánta magát, hogy el megy az Istenhez. Fotogént is hoztak a lámpiba s a menyecske igaz, hogy nagy szívfájdalommal, mégis megölte a tyúkot az utolsó traktára. Így is addig halogatta az öreg a menést, hogy az utolsó sütet kinyérre szorultak. Az ura kéz alatt eladta a zsebóráját, abból állották az italt, hogy senki meg nem szólhassa őket az utolsó vacsora miatt.

— Valamivel hozzájárulhattak volna a testvérek is — mérgelődött a menyecske, de az ura reá recsent.

— Fogd bé a szájad Véri, mert beverem!

Vén Szabandi is keserűen békítette:

— Hadd el no, mert holnap úgy sem kell semmi!

— Könnyű kiednek, — pattogott a fehérnép — de mi itt maradunk... de mi mi a fenét csináljunk!

— Veletek is lesz valahogy, — békítette öreg Szabandi — az én részemmel legalább több lesz!

— Attól még megmaradhatna — szegy elte magát az asszony, ki másképpen jó volt, mint a falat kinyer, csak a nagy nyomorúság keserítette el.

Idő se igen volt a kárpálódásra, mert jöttek a vendégek komotyan, szomorkodva, fejcsóválva.

— Hát méges, méges rea szánta magát?

— Nekem es jobb, nektek es jobb! — vigasztalta az öreg.

Ültek a kanapén, székeken, a halvány lámpa mellett csendesen szítták a pipát. A fehérnépek szepegtek, sóhajtoztak, ahogy ülik, A plattenen csersegett a, tyúk a lábasban.

— Mondtam Jánosnak, hogy virasztás nem es kénel! — mentegetőzött a vén ember. — Én már étel nélkül es kibírom a másvilágig, de ő hallani sem akart róla.

— Ennek ez a rendje! — mondta nagyhangon a fiú.

— Osztán miképpen s hol akar apám találkozni az Istennel? — kíváncsiskodott Zsiga, a veje.

— Őkeme a barlangot választotta — felelt a fia.

— Az a legjobb, — ismerték el — egy szusszanás s vége! Semmi fájdalmat nem érez...

Pillanatra átborzongott rajtuk a félelem, a kénes barlang irtózata. A halál átlebegett a, szobán, A kisebbik leány sikoltva kitört:

— Jaj, szegény édesapám!

A vén ember búsan mosolygott s didergő” kezével megsimogatta a leánya haját. Maga is kissé megborzadva tréfált:

— Hadd el, Anikó, mert holnap ilyenkor én es aranyember leszek!

Arra gondolt, hogy a kén sárga pora be fogja lepni az ő holttestét is.

— Még volna idő meggondolni! — kínálta meg az étellel a veje.

— Eleget biztattuk mi is! — ejtegette nyíratlan nagy fejét a fia.

— Már akkor gondoltam rá, mikor anyátokat eltemettük — vallotta be az öreg. — Éppen csak megvártam, hogy mi lesz veletek. Elég nektek a ti bajotok,

minek szaporítsam. Ha a kéz elhallgatott, a száj is hallgasson! Az én üdöm eljött.

Nagy igaza van, nincs mit szólni ellene, bele kell győződni.

— Sokan vagyunk az utolsó falat kenyérré! — sóhajtottá búsán.

Csak sejtik az élet rettentő hullámának titkát, az egyszerű, cicoma nélküli, meztelen áldozatot, melyre az öreg ember készül a föld kemény törvénye szerint a falat kenyéréért.

— Meghalok, hogy ti éljetek!

— Tessenek hozzáülni! — kínálja a menyecske a vacsorát, mire nehézkesen asztalhoz ülnek s megfélekedve végzettről, halálról, lassú mozdulatokkal esznek. Éppen csak tisztességből jegyzi meg a sógor:

— Fene bús vacsora!

A bortól azonban megvidámodnak. Eltársalognak együgyű apróságokról, az élet apró-cseprő eseményeiről, a jóllakás boldogságában megfélekednek az öreg Szabandíró, ki meghalni készül. Egyszer azonban a sógor feláll, kezébe veszi a poharat, s illedelmesen elbúcsúztatja az öreget. Elélemleti életének nevezetesebb cselekedeteit, hogy tisztességes, becsületes, első ember volt földi életében, gyermekei csak háládatos szívvel fognak reagondolni s végül tisztelem anyósomat, s mondja meg neki, hogy az onokái is mind csókolják, s ha az Isten éltet, a sírkövet es, amit még életében kifaragtatott volt, a tavaszon valahogy felállítják.

— Megmondom, Gyuri! — bólíntott meghatottan az öreg. Már semmi nehézséget nem érez, orcái is kipirosodtak, mint aki dicsőségnek megy elébe.

Osztán viseljenek gondot az én kicsi Katámra es, ki ki múlt télen meghót volt, — esdekel az anyja — s mondják meg neki, hogy azt üzenem, viselje jól magát, ügyeljen magára! ...

Mindenki üzen valamit a másvilágra, elpanaszolják ezer gondjukat, töprengésüket, hogy milyen elviselhetetlen rossz világ van s vén Szabandi Miháj fogadkozik, hogy semmit sem felejt el.

— De tán már menni is kéne! — jut az eszébe.

— Reaér még édösapám! — marasztalja a családja, de az öreg csak feláll. A veje megragadja az üveget:

— A Szentjános-áldását még megisszuk!

— Nem bánom — adja meg magát az öreg. — Ügyes beszédet mondtál — koccintott elismerően... — Tartsd is ki magad ezután is a faluban! — biztatja büszkén.

— Valamit ne pakkoljak az útra, apámuram? — szökik fel a menyecske.

— Nem kell már nekem semmi! — nehezedik el kissé a halálrakészülő ember melle. Egy kicsit megroggyan, mikor feláll s a tarisznyát az oldalára ölti. Pillanatra megvilágosodik értelme előtt a halál valósága, bátorsága elhagyja és az életvágy felsajdul benne, átérzi egész elhagyatottságát, nyomorúságát és megtántorodik.

— Egyet előbb szundítani kéne! — tanácsolja a fia.

— Nem kicsi dolog, amire készül! — ismeri el a veje is.

Az öreg csak legyint, áll, de a helyéről nem bír elmozdulni. Szemeit ellepi a meleg könny s annak fátyolán át mégegyszer körülnéz. A lámpa is sír a dróton s a köréje gyült emberek óriás, fekete ködalakoknak tetszenek,

— Hocci a kézbelimet! — rebegi.

Ketten is ugranak a sarokba állított botért. A fia megkockáztatja:

— Méges inkább a hosszú nyelvű szekőrcét kellene vinnie. Azzal legalább hozzácsaphatna, ha valami megtámadja az úton.

Szegény vénember már gondolkozni sem tud, csak megragadja, amit a kezébe nyomnak és félig öntudatlanul vánszorog a küszöbig.

— Hát a kézilámpi? — riad fel a menyecske. — Még valamibe belezuhan ebben a vaksetétben.

A küszöbön várnia kell, míg meggyújtják a hólyagos bendő-lámpát. Csak azután búcsúzik. Rendre megcsókolja az unokáit, kezel a férfiakkal, megöleli a fehérnépeket, akik fájdalommal kínlódva szepegnek mellette.

— Legalább az aljig elkísérem — ajánlkozik a fia, de az apja visszautasítja:

— Csak maradj!

— De legalább a kutyát vigye! Az jó útitárs. Hé Burkus ne! Néne! — füttyent.

A kutya a sötétből előbúvik s alázatosan odacsúszik.

— Mehetünk! — mondja hideg szájjal az öreg.

— Az Isten segítse, őrizze meg! — nyugszanak bele az emberek.

Vén Szabandi pár lépéssel belevész az éjszakába.

— Reggel a hóttestinek utánamegyünk! — kiáltja megnyugtatólag a veje.

•

Késő őszi didereg már az erdők között. A nagy teli-szajú hold világít az útjába, a törökbúzák szárazon zörögnek a hajnali szélben, A kézilámpa lassan távolodik,

mintha fényes csillagdarab gyalogolna az úton. A kutya már a bokrok közt szagolja a nyulat, ülepe lucskos a harmattól, öreg Szabandi is neki vág a hegyoldalnak, de a tövében még egyszer visszanéz a falura, a háza felé.

— Elótották már a világot! — mondja szomorúan. — Tán már alusznak is.

Abbiza egyedül marada a halálúton. Senki rá se gondol. Elidegenedett minden tőle. Fájáról leszakadt szegény, vén cserefarevél csak, amely sírjába pilinkézik. Kicsit már bánja is elhatározását, de jobb így, mintsem éhezzen a télen. Tehetetlen bizony a teste is, egészsége m a legjobb.

— Ideje, hogy jelöntközzem!

Nem meghalni megy, hanem jelentkezni az Istenhez. Lássá, mit csinál vele Szentfelsége.

Meg-megbotlik a kiégett sziklahulladékok közt. Nehezen lélekezik. Sokszor meg kell állania levegőért tátott szájjal. Sósmező felett már kékül a setétség, de fölötte komoran merednek előre a csodásalakú trachit-sziklák. A tátongó örvényekből az enyészet hidegsége tör fel a szédítő ösvény pereménél, mely hosszasan kíséri, mint az álruhás halál. A sír nesztelensége hallgat körüskörül a fekete határtalanságban. Hiába ég a lámpa, az ember nem látja önmagát sem, csak alaktalan jelenlétét érzi. Keszeg a saját lelkétől.

Egyszerre nehéz lesz a levegő is. A mogyoróerdők hallgatnak. A halál barlangja közel van. A szirtfal oldala dereng a sárga kénportól, mely olyan, mint a porrá tört, nyugtalan világosság, röptében megfagyott tűz. A gonosz sziklavára ez a hegy, melynek pusztá falához támaszkodva örködik a borzadály.

Alázatosan csetlik-botlik feléje a vén ember és verejtékezve rogy össze a sziklafal oldalába mélyülő üreg sötét torka előtt. A kutya rémületre borzult szőrrel mered szembe vele. A barlang mélyéből rezgő kékfény száll fel, — a pokol délibábja — mely aranykoporsóvá varázsolja a sziklasírt. Sárga fátyol borul rá mindenre, függő sziklák fenyegetnek, vaknyílások, repedések, kőtörlődások, az Inferno pompája, a halál tömlőcei, melyek elmúlást lehelnek. A túlvilág előszobája ez, mely komor ragyogással hív a megsemmisülésbe. A halál koponyájának belsejébe lépünk be, ahol kialszik minden fény, a puska nem sül el, ölni nem lehet, csak meghalni. Az aranszemfedő alatt a szikla is meglágyult, ujjal ki lehet vájni, a levegőnek édes íze van és a halhatatlan sír vigasztaló muzsikába ringatja az embert, mielőtt fájdalom nélkül örökre elaltatná.

Kívül pedig a sírok csendesek.

Ezekben laknak, kik kétségbeestek.

Keleten már halványan derengeni kezd az ég. Az ébredés nyugtalansága átborzong a hulladozó piros falombok között. Titkos vágy támad az öregemberben még egyszer napfénynél körültekinteni, látni a világot. Halogatja, remeg a belépéstől. Jó volna élni... De aztán eszébe jut, hogy otthon az utolsó darab kenyeret megsütötték, a gondok dögmadarai már a házak tetején ülnek és mindennap feketébben ébred a világ. Immár többet nem térhet vissza az utolsó útról. Forró feje lehatnyatlik, agya ismét elködösödik és a fájdalom édes kínja végigvonaglik rajta. Erőtlen kézzel leveszi főveget és magasra tartva a lámpát, belép a barlang kőszáján,

— Adjon Isten mindenkinek jóécekatí

A kőszirteken látszik a rettentő sárga vonal. Azon alul a halál, azon felül az élet. Éppen a derekáig ér. A halál útja csúszós és lejtős. Elég egyetlen eltévesztett lépés és többé nem lehet talpra állni. Keze fáradt, ahogy magasra tartja a lapát, de még sajnálja a kis földi fényt is. A végső perc még nem érkezett el, az arany hurkot az ördög még nem dobta a nyakába, hogy az örök halálba rántsa őt; de érzi, hogy a titkos átváltozás már megkezdődött benne.

Hirtelen forróság önti el testét, mintha forró vízben állana. Homlokán kiüt a verejtékkorona. Kéjes, édes, boldog érzések járnak át. A barlang, mielőtt megölné, megvigasztalja és boldoggá teszi áldozatát. Fel is díszíti, akármilyen koldusrongy legyen is, ragyogó zöld színt kap, hidegen lángol, mintha meggyúlt volna. A pénz, fejsze, kés elfeketedik benne, csak az arany marad változatlan. Fű, virág minden elpusztul benne és körülötte, az élet határai itt megszűnnek. A barlang önmagát díszíti. A fölötté elrepülő madár élettelenül hull alá s csak a halottak szellemei járnak ki és be nyugtalanul rezgő sárga lepellet a vállukon. Mielőtt megszűnnék, örök feledésbe merül az élet.

Váratlanul boldog kacagás tor elő a vén ember ajkain. Szemei ragyogni kezdenek és sohasem érzett öröm járja át. A szívében dalok támadnak, de ajka hangtalanul mozog. A fáradt test észrevétlen megdicsőül. Nincs többé éhség, szenvedés. A gondok, a világ súlyos rabigája leolvad a lélekről. Vén Szabandi Mihály csodálkozva gondol rá, hogy miért is akar ő meghalni.

— Halál! — Milyen furcsa!

Idegen ez a fogalom előtte, mintha most hallaná elő-

szőr életében. A barlang fenekén összegyűlt víz ércfényben ragyog, de ha hozzá érsz, megmarja a kezed. Különös fények játszanak a szögletekben s a sziklák fekete homlokán. A vén ember nézi és tudja, hogy reá leskelődnek, titkon szíjják ki az erejét. Fáradt és álmos. Tompa aranyködök nyomják az agyát. A feltartott lámpa megsúlyosodik, keze alá hanyatlik és észrevétlenül alszik ki.

— Egy életnek már vége van! — mondja megdöbbenve.

Még egyszer a félelem végigrándul rajta és szeretne sikoltva elrohanni, de lábai nem bírják. Remegve ráereszkedik egy heverő sziklacsutakra. A kén gyilkos fénye már ajkáig ér.

— Imádkozni kéne! — jut ismét eszébe és a kezeit össze is teszi. Bámulva látja, hogy öklei, mint két aranyrög, úgy világolnak és elfeledi az imádságot. Különös misztérium az, melyben a szegény ember életében arannyá változik. A dolgok értelme is megváltozik, mintha valaki idegen, hihetetlen dolgokat mesélne, hogy ő hetven esztendeig küzdött, szenvedett, éhezett, szomjúhozott, fázott, nélkülözött, és a lelke rettenetes terheket hordozott. Értetlenül csóválja a fejét. Az is különös, hogy ő gyermekeket hagyott el, akik végvacsorát rendeztek tiszteletére, elvirrasztották még életében, most otthon horkolva alszanak és reggel eljönnek a holttestéért.

Milyen semmiségért akarok meghalni! A végső pillanatban megértette az élet értelmét. A szomorúságok megszépültek. Saját lelke megdicsérte. Tisztán látta, milyen nagy dolog az életünkkel megváltani az utolsó darab kenyeret, az áldozat isteni misztériumát végbe vinni.

— Mégis ittmaradok! — határozta el komoran.

Mégegyszer visszanezett a súlyos sorsra, melyet elhagyott, a szegénységre, nyomorúságra, a gyilkos, kilátástalan küzdelmekre, éhező családjára, a pusztulás sötét bizonyosságára, a gyűlölködő, ádáz életre, éjjeli álmatlan szorongásokra és dideregve lehajtotta a fejét

— Mégis ittmaradok!

A sziklavirágokon már a hajnal fénye derengett, a kénpor aranyfoltjai összébbhúzódtak, a barlang szörnyű pompája még egyszer felragyogott. Ismét belekerült az igéző varázslatba és az többé nem engedte el. Epesztő álmodás lepte meg, lehajtott feje még mélyebbre húzta és az utolsó fájó sóhajtással szökött be a testébe a halál. Édes, különös ízt érzett a nyelvén és körülötte minden elsötétedett...

Úgy maradt ülőhelyzetben, mozdulatlanul...

Reggel, mikor utánajöttek, hogy a holttestét hazavigyék, már teljesen sárga volt a kénportól. Ragyogás öntötte el a testét, mintha a halhatatlan lélek égne benne. A sugárzás többé nem tűnt el róla. Mosolygott és nyugodt volt, egyszerű és szent volt.

Isten nyugtassa, mert nagy és szép dolgot cselekedett.

XXI.

Az erdei ember felesége pihen ebben a sírban. Elég szomorú sorsa volt

A vén pap megkésett az imádsággal a mezei munka miatt, amikor Álózi, az erdei ember béduvadt az ajtón szomorúan, mint maga az éccaka és megsietette.

— Végezzen hamar tisztelendő úr az imádsággal, vegye Krisztus Urunkat s igyekezzünk, mert Józéfa a halálán van.

— Ki te? — hökkent meg a pap.

— Józéfa, az asszon — felelte tisztességesen Álózi. — Áldozni szeretne.

— Hol fekszik? — tudakolta a pap.

— Bizon a havasban az erdei szálláson. Fenn Kárhágó fájában.

— Hiszen oda nem lehet szekérral menni — ijedett meg a pap. — Az a legsetétebb hely egész Erdélyországban.

— Biza jó öt-hat óra járás ide — bizonyította az erdei ember.

— Hát az asszonyt kire hagytad halálos órájában? — borzadozott a pap.

— Én bizony a fenyőfákra — felelte az erdei ember.

— És ha meghal, amíg oda érünk ?

— Abbiza nem lehetetlen — ismerte el Álózi.

— Lámpásod legalább van-e? Mit csinálunk a nélkül ebben a vaksetétben? — tudakolta a pap.

— Hoztam szurkos kalánt — nyugtatta meg az ember.

A szurkos kalán az erdei fáklya. Szél, vihar el nem fújja. Vörösen ég, mint a harag és általában az erdei tüzek.

— Indulhatunk!

Bementek a templomba. A pap meggyújtott az oltáron két szál gyertyát, nehéz testére ráhúzott egy kurta karinget, nyakába akasztotta a stólát s a kicsi zacskócskát, Álózit letérdepeltette s kinyitotta a szentségházat. A keresztfedelű kehelyből, melyen selyemköpeny csüngött — mintha a kehely keresztfejű kiseded volna — az ezüst szelencébe rejtette az Úr testét.

Az erdei ember el volt fogódva, mert apró gyermekora óta nem volt a templomban.

— Csengess! — súgta a pap.

Remegve ragadta fel a csengettyűt az oltár lépcsőjéről. Lassankint a ceremónia felrémlt benne. Egyik kezével világitott a szurkos kalánnal, másik kezével csengetett és lehajtott, bozontos fővel haladt a pap előtt.

A falu közt csend volt. A házak dermedten állottak az út mellett. Álózi megbátorodott.

— Tiszta hiába csengetek, mindenki aluszik!

— Azért csak csengess! — intette a pap. — A lélek álmában is meghallja!

— Effurcsa! — csudálkozott az erdei ember, de a papnak nem mert szólni, mert latinul imádkozott.

— Nagy dolog a tudomány! — gondolta Álózi és

furcsán érezte magát, mert túlságosan közel volt hozzá Krisztus és nehezen bátorodott fel.

Mélyen benne jártak az éccakában, mikor neki vágta a Bércnek. Nehéz, köves, meredek, veszélyes, csúf hágó az. A vén pap alig bírta szusszal. Csetlett, botlott, ingadozott. Hiába tartotta Álózi a lábai elé a szurkos kalánt, nehezen bírt előre haladni.

— Szabad-e előtte szólani? — kérdezte félénken a Krisztus testére mutatva.

— Mondjad, fiam, mondjad! — mosolygott az öreg pap. — Úgyis tud ő mindent. Mit akarsz mondani? — biztatta jóindulatúan.

— Én csak azt, — tekergette a fejét az erdei ember — hogy, hogy maga ügyeljen, mert itt könnyen kitöri a nyakát!

Minden baj nélkül értek fel a tetőre.

— Pihenjünk egyet! — szuszogott a pap. — XJgy zsidongnak a térdeim, mintha hangyák mászkálnának rajtuk.

— Az elég baj, — türelmetlenkedett Álózi — mert hátha addig meghal az asszony!... Hátha addig meghal!...

Ettől a pap is megrémült. Ismét elindultak. A meredek hegyen lefelé még nehezebb volt az út. A lábak már alig bírták a nagy testet, harmatos ágak szájba vágta, bokrok tépték, akasztották, az erdő feketén morajlott, szeme káprázott az álmoságtól, fáradtságtól; de azért ment előre. Kidőlt fákon másztak át, sziklákat kerültek meg, hegyek útvesztőiben bolyongtak a ragadós, fekete éjszakában. A papról dőlt az izzadság, el volt gyötörve testileg, lelkileg.

— A Csinód patakához értünk — biztatta az erdei ember. — Itt van a fele útja.

A pap megtorpant. A sebes, alattomos víz veszedelmes szakadékokra szaggatta a partot.

Jóformán maga se vette észre, mikor leszakadt alatta az alámosott föld.

— Híjj a nemjóját! — rémült meg az erdei ember. — Tán nem üté meg magát!

A pap kínosan nyögött a patak fenekiben.

— Jaj, nem tudok a lábamra állani!

Az erdei ember beszúrta világolónak a partba a szurkos kalánt, beugrott a mélységbe és fertájóráig küzdött a magatehetetlen emberrel, míg valahogy kiemelte a szakadékból. Lefektette a pázsitra. Lába, karja össze volt törve, homloka, arca vérzett az öreg embernek.

Tanácsztalanul csuklott le Álózi feje. Bagoly szárnyalt át a feje fölött, mitől a fáklya lángja megrezzent. Csend volt, csak az alvó erdő lélekezett mélyen, kábultan. Ült csendesesen, de az esze visszakalandozott a haldokló asszonyhoz, aki vigasztalás nélkül, egyedül vergődik, csatázik a halállal a szörnyű, rengetegben s nincs, ki egy csepp vizet nyújtson neki... ő pedig kénytelen itt őrizni a papot, kinek Krisztust kellene hoznia,.. Krisztust, ki nélkül az ő áldott, jó felesége elkárhozik!

Rémülten ugrott fel, lázadozva nézte az eget.

— Ha törik, ha szakad, pap nélkül nem mehetnek !... Nincs más mód, elviszem az ölemben...

Még el is mosolyodott, hogy így kitalálta. Átnyalábolta a nehéz testet és felemelte. Szerencsére a pap is magához tért az ember hátán.

— Mit csinálsz velem, édes fiam? — kérdezte gyenge hangon.

— Kapaszkodjék csak jóerősen a nyakamba — biztatta az erdei ember. — Valahogy csak eljutunk ahhoz a szegény haldoklóhoz I

A Kígyós-kerten átvágott terhével az erdei ember, de érezte, hogy sokáig nem bírja a nehéz terhet. Letenni azonban nem mert. Verejtékben úszott egész teste, a háta fáj, lábai roskadoztak és halálos fáradság sorvasztotta percről-percre. Szemeiből először piros karikák ugrottak, azután nem is látott tisztán. Éccaka, erdő, fák, minden gomolygó vörös ködbe szédült. Hiába tartotta a pap előtte a szurkos kalánt, nem látott. Mikor azonban már-már összerokadt, a végperceiben hánykódó asszony képét látta és tompán felüvöltve töretett neki a hegyeknek. A meredeken lélekezete elfulladt, érezte, hogy minden pillanatban hanyatt zuhan.

— Jövök Józéfa! Hozom Krisztust, lelkem! — bátorította önmagát és kétségbeesetten kapaszkodott a szűk ösvény mellett kinyúló ágak, gallyak után, mintha az erdő kezét akarná megragadni.

— Tégy le fiam! — borzongott a pap. — Túlságos nehéz vagyok!

— Vinni kell... Krisztust! — üvöltötte szaggatottan az erdei ember, akinek már füttyült a melle és az utolsó idegerő halálos sápadtsága borította arcát.

A pap szólni se mert, csak meghatottan imádkozgatott. A fáklyától arany fény táncolt a rengetegben. A hegy azonban sehogy se akart fogyni. Alig értek a közepére, az erdei ember térdre bukott. Minden erejét ÖSZ-

szeszedte, de nem bírt többé felemelkedni és eleresztette a papot.

— Nem akar az Isten hozzád menni, Jozefa! — lihegte lemondóan.

— Ne vétkezz fiam! — felelte a pap.

Hallgattak, pihentek. Az ember fejében a megerősítéstől locsogott a vér. Az összetört, megkínzott papot is fájdalmak hasogatták, de a lelke legyőzte őket. Meghatottan nézte társát, a félvad, durva testű, különös világú erdei embert, ki a fogait csikorgatta dühében, hogy az asszony Krisztus nélkül marad.

— Tudna-e jönni? — esdekelt. — Próbálja meg, hátha sikerül!

A sérült láb azonban dagadtan, erőtlenül fityegett. Az elcsigázott, öreg papot már csak a hasogató, lüktető fájdalmak tartották ébren és a lelkiismeret, hogy vigasz nélkül haldoklik egy lélek, elhagyottan a rengetegben.

A hajnal már hasadt és ők ketten még mindig ott ültek megbénítva a bokor alatt.

— Vájjon meghalt-e idáig? — rémült fel az erdei ember. — Az sincs, ki a szemeit lefogja!

— Hagyj itt engem s menj hozzá! — kérlelte a pap.

— De mi lesz a lelkivel? — ellenkezett az erdei ember.

— A lelkivel?... — rázkódott össze a vén papember.

Távolabb valami csörtetett az erdőben. Bizonyosan valami vad. Arra néztek és nem törődtek vele. A zaj közeledett és a bokrok örve alól villogó szemű, csapzott, tépett kutya ugrott elő.

— Netene! — örvendezett az ember. — Hiszen ez az én kutyám!

A kutya vinnyogva csúszott a lábukhoz, megfogta a geke szárnyát, felugrott, csaholt, előre futott, visszaszaladt. Látszott, hogy vinni, hívni szeretné a gazdáját. Minden szőrszála azt mutatta, hogy nagy baj van.

Az erdei ember felemelkedett.

— Mennem kell! — mondotta a papnak. — A kutya hív, bizonyosan meghót!

— Nem bizonyos! — vigasztalta a pap.

— A tisztelendúr ügyelgessen magára. Később visszajövök.

Szépen kékült már a hajnal. Az erdei ember előre botorkált, de a pap visszahívta.

— Álózi te!

— No! — mordult fel az ember.

A vén pap nem válaszolt, csak kiakasztotta a Krisztus-rejtő selyemzacskót a nyakából.

— Ezt vidd magaddal!... Ha mégis él, mondd meg, hogy bánja meg bűneit és az Úr testét vegye magához.

Az erdei ember visszatorpant.

— Hát a gyónás? A feloldozás?

— Isten úgylis ismeri bűneit, ő mindent tud. A töredelmes embernek megbocsát! — magyarázta a pap.

— Igen de — ellenkezett az ember és visszahúzódott a zacskótól — én nem merek hozzányúlni!

— Miért te? — hökkent meg a pap.

Álózi lehajtotta a fejét.

— Mert... cudar, bűnös ember vagyok... A Fitód János két ökrit én loptam el. Hátra hajtottam a havasba, hogy egy kicsit épüljenek, de — visszaadom.

— Azt jól teszed, — nyugodott meg a pap. — Hét még csinál tál-e valamit?

— A többi kicsiség! — könnyebbült meg az erdei ámber. — Igaz, hogy Demes Dénest én szúrtam meg a tavasszal, de nem hót bele s le is ültem a tömlőcöt... A fa, amit elhasználtam, eladogattam, semmit sem számít! — nyugtatta meg magát. A fa az Istené s mindenkié!

— Jól van no! — mosolygott a pap s urunk szent testét a félvad ember nyakába akasztotta. — Siess ameny nyire lehet!

Az ember megtántorodott, majd tűz, boldogság öntötte el, mintha a nap nem a Kárhágó hegye tetején, hanem az ő szívében kelne fel.

Ment, mendegélt az isteni teherrel a nyakában. Nem látta a rézormú sziklákat, a zajgó, bús fenyőket, a rohanó patakok útját, a felhőtartó nagy szálfákat, árnyékos, zord hegyek győzhetetlen tömegeit, csak ment, mendegélt a ravasz ösvénykén, lángokat csepegő szurokfáklyáját tartva maga előtt. Az öröm első felindulásában nem is hallotta, hogy a pap utána kiáltott:

— Szépen imádkozgass, amíg mész!

Csak most döbbsent meg, mikor eszébe jutott, hogy a keresztvetést is elfelejtette. E helyett elővette a csengettyűt és azzal harangozott, hogy hallják a fák, az erdők, hegyek, vadak, füvek, vizek, kövek, hogy ő Krisztust magát viszi. Igenis Krisztust, az Istent, kinek hatalmától minden megremegett. A vadak alázatosan meghajtották fejüket, a kígyók saját testük gyűrűibe rejtőztek, a kövek homloka ragyogott, a madarakban édes ének ébredt

és amerre ment, fénylett az ösvény. Álózi legalább is így látta és boldogan dicsekedett még a föld hideg sárának is:

— Magát Krisztust viszem!

Száját nem tudta összefogni a boldogságtól és máinem ijesztette a haldokló asszony sorsa. Kuttyája komolyan lépkedett előtte és a hajnali világosság tiszta ragyogásában így értek fel az utolsó bércre, honnan már látszott a patak mellett vert kalyibája. Az erdei ember, mihelyt megpillantotta, hatalmasan felüvöltött:

— Hóhahó Jozefa! Ne hadd magad, mert hozom Krisztust!... Hóhahó Józéf a!...

Siettében bokrokat gázolt le, de nem érezte, hogy mire lép, csak rohant a sötét, néma kunyhó felé. Homlokát belevágta a szemöldökfába, nem érezte, csak lelkenedezve betört az ajtón és diadalmasan felkiáltott:

— Ébredj Jozefa, mert itt van Krisztus urunk!

Futó pillantást vetett a rideg ágyra és látta, hogy elkésett. Az asszony halott volt. A piros cserge lecsúszott róla, kibomlott haja zilált és nedves volt. Csúnyán megtépte a halál, mint az ölyv a kicsimadarat. Vizes ruhával letörülgette arcát, viasz kezeit és újra betakarta a testhalmot.

— Nem győztél várni, úgy-e? — mondotta szomorúan.

A kicsi zacskó ott fénylett a kecskelábú asztalon.

— Elkéstünk! Méges elkéstünk, — fordult szomorúan Krisztushoz.

Ekkor már teljesen ki volt virradva. Hideg, fehér ködös reggel lett. Az erdei ember megdidergett. Tudta,

hogy nem a havasok hidege, hanem a lélek hidege rázza, de azért tüzet rakott az erdei kunyhó elé. Ropogós, nagy tüzet, hogy a lángja süsse a halottat. A selyemzacskó is aranylángba fűrdött. Később az erdei ember felvette az asztalról és rátette az asszony mellére. Maga letérdelt az ágy előtt és nézte a halott arcát. A szája nyitva volt, mintha áldozásra tátotta volna fel.

— Még mindig várja az Úr testét! — rémlett fel az emberben és elhatározta, hogy oda nyújtja neki.

Szépen kibontogatta a zacskócskát. Az asszony melle volt az oltár, amire leterítette a templomi csipkés kendőcskét és felterítette rá az Úr testét rejtő ezüst- szelencét s az olajos korsócskákat. Nem tudta, mit kell mondania, hogyan kell csinálni, de lelke az áhítat könnyűségében lebegett és kedvesen cselekedett, mintha mennyei fátékot játszana.

Nagy, esetlen markával, durva ujjaival alig tudta fölnyitni a finom ezüstdobozt. Elkábult a félelemtől, mikor meglátta a szentostyát és idő kellett hozzá, míg meg merte érinteni. Gyengéden felemelte, óvatosan az asszony félig csukott, zavaros szemei elé tartotta és így szólt:

— Látod-e Józéfa ? ...

A halott hallgatott, az ember békésen bízta:

— Vedd magadhoz!

És már vitte a száj felé, hogy a fehér fogak kinyílt sövényén becsúszta, de az utolsó pillanatban visszadöbbsent.

— Híjjnye! Hát a bánat? A feloldozást... Szinte elfelejtem!

Szépen visszahelyezte az Úr testét a halott mellére és elkezdett hozzá beszélni. Kicsit együgyűen, kicsit parasztosan, úgy, ahogy tudott.

— Édes Istenem!

Térdre ereszkedett s két nagy veres öklét összefogva előre tartotta a kis test felé.

— Ő szegény — billentette fejét a halott felé — már nem igen tud meggyőnni, de én, mint jó hűtőstársa, amit lehet elmondok helyette.

Nagyot nyelt és maga elé mélyedt.

— Tisztességes, becsületes, derék fehérnép volt, még a légynek se vétett, nem gyilkolt, nem gyújtogatott, senkinek kárt nem okozott; csak egy bajunk volt; szegények voltunk, sok keserűséget nyeltünk. Én még inkább türelmetlenkedtem, de ő az áldott, csak ritkán káromkodott ... Templomban igaz, hogy ő se volt, mióta összeköttünk, de hát az se volt szegénynek amibe felöltözzék... Volt úgyis eleget, hogy nem volt amit együnk; akkor bizony el-el járt a szája Ellened, de én mindjárt mondtam, hogy ne bántson Téged, bár, — nem azért mondom, hogy sértselek — de egyszer-egyszer reánk is pillanthattál volna ... No, de ami eltőt, hát eltőt!... Azért nincs harag !... Egyebet nem igen tudok, csak azt, hogy erősen szegények voltunk... Hát, amit lehet, nézz el neki, mert az ember gyarló s mi igen-igen szegények voltunk... Ámmen!

Végül még bejelentette:

Osztán a feloldozást a papunk eligazítja, ő szegény nem jöhet ide, mert a Csalavágó patakban összetörte magát s ezért reá se lehet panaszunk...

Most már teljesen megkönnyebbülve nyúlt újból a Krisztus teste után és nagy szeretettel tette a halott nyelvére.

— Segéljen a Zisten Józéfa lelkem!

Valamivel vígabban nyúlt az olajos szelence után. Ficermántos zárja volt, de reájött a nyitjára. Felpattantotta s ahogy gyermek korában látta, mikor apja haldoklott, ő is keresztet rajzolt az asszony homlokára, két tenyerébe, a szívére s két fekete lábára.

Boldog, könnyű volt, hogy a szent dolgokkal így végezhetett.

Mégegyszer azonban, biztonság kedvéért lehajlott a halott fejéhez és belesett a szájba, amelyet az áldozásnál egészen bevilágított az Úr szent, fehér teste. Meglepetve vette észre, hogy a fehér ostya lassan elhalványodott és egyszerre eltűnt, csak a sötétség maradt a halott szájában!

— A lelkébe szállott! — ujjongott fel boldogan Álózi, az erdei csuda boldog súlya alatt.

Hirtelen azonban eszébe jutott, hogy az idő előre haladt s a kezeire bízott csorda ma még se nem evett, se nem ivott.

Futva sietett a karámhoz.